

J. W. Goethe

SUFERINȚELE TÂNĂRULUI WERTHER

Am adunat cu sârguință toate cele aflate cu privire la povestea bietului Werther, și acum le aștern aici, știind că îmi veți mulțumi pentru asta. Nu puteți să refuzați spiritului și caracterului său admirația și dragostea voastră, iar destinului său, lacrimile voastre.

Iar tu, suflet bun, care simți același îndemn ca și el, culege mângâiere din suferințele lui și fă-ți din această carte un prieten, dacă soarta sau propria-ți vină te împiedică să-ți găsești un altul.

Cartea întâi

4 mai 1771

Ce bine îmi pare că am plecat! Ce e și inima omului, iubite prietene! Să te părăsesc pe tine, care îmi ești atât de drag, de care eram nedespărțit, și să-mi pară bine! Știu că ai să mă ierți. N-au fost oare toate celelalte legături ale mele parcă anume alese de soartă ca să neliniștească o inimă ca a mea? Biata Leonore! Și totuși eram nevinovat! Ce puteam să fac dacă, în timp ce farmecul ciudat al surorii ei îmi dăruia clipe plăcute, în sărmana ei inimă se năștea o pasiune?! Și totuși, sunt pe de-a-ntregul nevinovat? Nu i-am hrănit eu sensibilitatea? Nu m-am desfătat eu însumi cu manifestările atât de sincere ale acestei firi, care de-atâtea ori ne-au făcut să râdem, deși nu era nimic de râs în ele?! N-am... O, ce ființă e și omul că se poate plânge de el însuși! Vreau acum, iubite prietene, îți fâgăduiesc, vreau să mă îndrept, nu vreau să mai rumeg puținul rău pe care destinul ni-l hărăzește, așa cum am făcut până acum; vreau să mă bucur de clipa de față, și tot ce e trecut să rămână trecut. Desigur, tu ai dreptate, prietene; durerile oamenilor ar fi mai mici dacă ei, Dumnezeu știe de ce sunt făcuți astfel! Nu s-ar ocupa cu un atât de mare zel al închipuirii de amintirea relelor trecute și ar îndura un prezent nepăsător.

Fii bun și spune-i mamei că mă îngrijesc cât pot mai bine de treburile pe care mi le-a încredințat și că-i vor scrie în curând despre asta. Am vorbit cu mătușa mea și n-am găsit deloc că e o femeie atât de rea cum e socotită la noi acasă. E vioaie și pasionată și are o inimă cât se poate de bună. I-am arătat plângerile mamei cu privire la partea de moștenire oprită de dânsa. Ea mi-a arătat temeiurile și motivele ei, precum și condițiile în care ar fi gata să dea tot și chiar mai mult decât am cerut. În sfârșit, deocamdată nu pot să mai scriu despre asta; înștiințez-o pe mama că totul are să meargă bine. Cu acest prilej neînsemnat am văzut din nou, dragul meu, că lipsa de înțelegere și inerția stârnesc poate mai multe greșeli în lume decât violența și răutatea. Cel puțin, acestea două din urmă sunt, hotărât, mai rare.

Încolo, mă simt foarte bine aici; singurătatea e pentru sufletul meu un balsam delicios în ținutul acesta paradisiac, și anotimpul tinereții încălzește din belșug inima mea, ades înfiorată de frig. Fiecare copac, fiecare tufiș e un mănunchi de flori, și-ai vrea să te prefaci într-un cărăbuș ca să înoți în marea de miresme și să-ți poți găsi într-însa hrana.

Orașul în sine nu-i plăcut; în schimb, de jur împrejur natura e de o nespusă frumusețe. Asta l-a îndemnat pe răposatul conte de M... să-și așeze grădina pe unul din dealurile care se încrucișează în toate sensurile, într-o frumoasă varietate, alcătuiind văi

încântătoare. Grădina e simplă și chiar de la intrare simți că planul ei n-a fost schițat de un horticultor de meserie, ci de o inimă sensibilă care a vrut să-și desfete aici sufletul. Am și vărsat pentru cel mort câteva lacrimi, în odăița dărăpănată, care a fost locul lui preferat și este și al meu. În curând voi fi stăpânul grădinii; grădinarul mi-e prieten numai de câteva zile și n-are să-i pară rău de asta.

10 mai.

Peste tot sufletul meu s-a așternut o minunată seninătate, asemenea dulcii dimineți de primăvară, pe care o gust din toată inima. Sunt atât de fericit, dragul meu, atât de cufundat în sentimentul unei existențe pașnice, încât arta mea suferă din pricina aceasta. N-aș putea acuma să desenez nici măcar o singură linie și totuși n-am fost niciodată un pictor mai mare decât în aceste clipe. Când valea clocotește-n jurul meu și soarele înălțat pe cer se odihnește deasupra nepătrunsei întunecimi a pădurii mele, lăsând numai câteva raze să se strecoare în sanctuarul lăuntric, iar eu stau culcat în iarba înaltă, lângă pârâul ce se rostogolește, și privesc de aproape, pe pământ, o mulțime de buruieni mici și felurite; când simt lângă inima mea cum, printre firele de iarbă, foiește o întregă lume mărunță, formele nenumărate și nelămurite ale vietăților și mușchițelor de tot felul, și simt totodată prezența celui atotputernic, care ne-a creat după chipul său, suflul celui atoteiubitor care, plutind în veșnică desfătare, ne poartă și ne sprijină pe toți; când apoi se-ntunecă în preajma ochilor mei, și lumea din jur și cerul se odihnesc în sufletul meu asemeni chipului unei iubite; atunci mă simt cuprins de dor și cuget: o, dacă ai putea să exprimi din nou acestea toate, dacă ai putea să insuflă hârtiei ceea ce trăiește atât de plin și de fierbinte în tine, așa încât să devină oglinda sufletului tău, așa cum sufletul tău e oglinda Dumnezeului celui fără de sfârșit!... Prietene... Dar nu mai pot continua, măreția acestor priveliști mă copleșește.

12 mai.

Nu știu, plutesc pe aceste meleaguri duhuri amăgitoare, ori închipuirea cerească din sufletul meu dă o înfățișare paradisiacă la tot ce mă înconjoară? Nu departe de locul unde stau e o fântână, o fântână de care sunt legat prin vrajă asemenea Melusinei și surorilor ei. Cobori de pe o movilă și te pomenești deodată în fața unei hrube, spre adâncul căreia duc vreo douăzeci de trepte. Jos, o apă limpede izvorăște din stânci de marmură. Zidul scund care o împrejmuie sus, copacii înalți, răcoarea, totul are ceva ciudat, care te înfioară. Nu e zi în care să nu stau un ceas aici. Fete din târg vin să ia apă, cea mai pașnică îndeletnicire și cea mai folositoare, pe care odinioară o îndeplineau chiar fiicele de regi. Stând aici, gânduri biblice prind puternic viața în preajma mea, ca atunci când patriarhii se cunoșteau la fântână și tot aici își găseau neveste și când duhuri binefăcătoare pluteau în jurul fântânilor și al izvoarelor. Cel care nu poate simți asta desigur că n-a gustat niciodată răcoarea unui izvor, după un drum greu, într-o zi de vară.

13 mai.

Mă întrebi dacă poți să-mi trimiți cărțile. Dragul meu, te rog din suflet, lasă-mă în pace cu ele! Nu vreau să fiu călăuzit, îndemnat, ațâțat. Inima mea clocotește destul și singură. Am nevoie de cântece de leagăn, și pe acestea le-am găsit din belșug în Homer⁶. De câte ori nu-mi adorm cu cântec sângele răzvrătit! Fiindcă niciodată nu s-a văzut ceva mai schimbător, mai nestatornic decât inima mea. Dar oare, dragul meu, mai

trebuie să-ți spun asta, ție, care de-atâtea ori ai îndurat spectacolul trecerii mele de la mâhnire la desfătare și de la o dulce melancolie la patima nimicitoare? Îmi socot inima un copil bolnav; orice capriciu îi este îngăduit. Nu spune asta și altora; există oameni care mi-ar lua-o în nume de rău.

15 mai.

Oamenii mărunți de pe aici mă cunosc și mă iubesc, mai ales copiii. La început, când mă apropiam de ei și-i întrebam prietenos de una sau de alta, erau unii care credeau că vreau să râd de dânșii și mă trimiteau la plimbare cu grosolănie. Totuși, nu mă dădeam bătut; simțeam însă mai adânc ceea ce observasem de multe ori. Oamenii din clasele de sus se țin întotdeauna la o rece distanță de lumea de rând, ca și cum ar crede că, apropiindu-se de această lume, pierd ceva. Dar sunt în același timp transfugi și glumeți de prost-gust care simulează o apropiere pentru a-i face pe oamenii de jos să le simtă și mai mult trufia.

Știu prea bine că nu suntem și nu putem fi egali. Dar sunt în același timp convins că acela care crede că are nevoie să se țină departe de așa-zisul norod pentru a -și păstra ighemoniconul e tot așa de vrednic să fie muștrat ca și lașul care se ascunde de dușman fiindcă se teme să nu fie biruit.

Ultima oară când am fost la fântână, am dat acolo de o slujnică tânără care își pusese vasul cu apă pe treapta de jos și se uita împrejur să vadă dacă nu vine vreo fată de-o seamă cu ea s-o ajute să-și așeze vasul pe cap. M-am coborât și am privit-o. S-a făcut roșie toată.

— Vrei să te ajut? am întrebat-o.

— O, nu, domnule! mi-a spus ea.

— De ce nu?

Și-a pus glanica pe cap și eu am ajutat-o. Mi-a mulțumit și a urcat treptele.

17 mai.

Am făcut tot felul de cunoștințe, dar prieteni încă n-am găsit. De bună seamă oamenii văd în mine ceva ciudat. Mulți dintre ei mă iubesc și au simpatie față de mine, și-mi pare rău când văd că drumul nostru merge numai puțină vreme împreună. Dacă mă vei întreba cum sunt oamenii pe-aici, îți voi răspunde: ca pretutindenii. Specia umană se poartă pretutindenii la fel. Majoritatea oamenilor își întrebuintează cea mai mare parte din timp ca să trăiască și puțină libertate care le mai rămâne îi înspăimântă atât de tare, încât fac tot ce le stă în putință ca să scape de dânsa. O, destin al omului!

Dar ce inși de treabă! Când, uneori, uit de mine însumi și gust împreună cu ei bucuriile care mai sunt încă hărăzite oamenilor, bucuria de a glumi cu inima deschisă și fără sfială în jurul unei mese frumos așezate, de-a hotărî o plimbare sau un dans la vremea cuvenită, și altele la fel, toate acestea au o minunată înrâurire asupra mea; numai că nu trebuie să-mi aduc aminte că în mine zac încă atâtea forțe ce mucezesc de neîntrebuintare și pe care sunt nevoit să le ascund cu grijă. Asta îmi strânge îngrozitor inima... Și totuși, soarta unui om de felul meu este să fie neînțeleș!

Vai, ce rău îmi pare că prietena tinereții mele s-a dus! O, de n-aș fi cunoscut-o niciodată!... Aș spune atunci: „Ești nebun! Cauți ceea ce nu se poate găsi în lumea asta.” Și totuși am avut o asemenea prietenă, i-am simțit inima, sufletul mare înaintea căruia mi se părea că sunt mai mult decât eram, fiindcă eram tot ce puteam să fiu. O, Doamne! A rămas oare atunci o cât de mică energie a sufletului meu care să nu fie folosită? Nu desfășuram oare în fața ei toată simțirea minunată cu care inima mea îmbrățișează

întreaga natură? N-a fost oare prietenia noastră o veșnică împletire de aleasă simțire și de spirit ascuțit, ale cărei schimbări, ajungând chiar până la necuviință, purtau toate pecetea geniului? Și acum!... Era mai matură decât o arată vârsta și a murit devreme. Niciodată n-am s-o uit, n-am să uit simțirea ei trainică, dumnezeiasca ei răbdare!

Acum câteva zile l-am întâlnit pe tânărul V..., un tânăr deștept, cu o înfățișare foarte plăcută. Acum de-abia și-a isprăvit universitatea; nu se socoate înțelept, crede totuși că știe mai mult decât alții. După cât îmi dau seama, a învățat bine; în sfârșit, are cunoștințe frumoase. Când a aflat că desenez și știu grecește (două îndeletniciri meteorice prin partea locului), a venit să stea de vorbă cu mine. Imediat a început să se fălească cu știința lui, începând cu Batteux și Wood și sfârșind cu Piles și cu Winckelmann, m-a asigurat că a citit din scoarță în scoarță prima parte din teoria lui Sulzer și că are un manuscript al lui Heyne asupra studiului antichității. L-am lăsat să vorbească, apoi am trecut la altceva.

Am mai cunoscut un om de treabă, pe administratorul princiar, un om deschis și sincer. Mi s-a povestit că e o bucurie să-l vezi în mijlocul copiilor lui, nouă la număr; se spun multe lucruri bune, mai ales despre fata lui cea mai mare. M-a poftit la el și am să mă duc cât de curând. Locuiește la un ceas și jumătate depărtare de aici, într-un pavilion de vânătoare al prințului, unde a căpătat îngăduința să se mute după moartea soției lui, deoarece șederea în oraș, în casa cancelariei, devenise prea dureroasă pentru el.

Afară de asta am întâlnit câțiva originali caraghioși, la care totul e de nesuferit, mai ales manifestările lor de prietenie.

Rămâi cu bine! Scrisoarea asta are să-ți placă, e în întregime istorică.

22 mai.

Că viața omului este numai un vis, asta au crezut mulți, și gândul acesta a început să-mi dea târcoale și mie. Când văd limitele în care sunt îngrădite forțele active și cercetătoare ale omului; când văd că orice activitate are drept scop să procure satisfacerea nevoilor, care, și ele, la rândul lor, n-au alt scop decât să prelungească biata noastră existență, și când văd că a trece cu vederea peste anumite puncte ale investigației înseamnă numai resemnare visătoare și că spiritul își zugrăvește pereții între care e închis cu figuri colorate și prveliști luminoase... Toate acestea, Wilhelm, mă fac să amuțesc. Mă întorc în mine însumi și găsesc o lume! Și de data asta, mai mult ca o presimțire și ca o dorință obscură, decât ca o reprezentare și o forță vie. Și atunci totul în fața mea se împăienjenește și surâd visător mai departe.

Toți profesorii și savanții sunt de acord că nevârșnicii nu știu pentru ce anume vor ceva. Dar că și adulții, ca și copiii, merg șovăind prin lumea asta, fără să știe nici de unde vin și nici încotro se duc, că se preocupă tot atât de puțin de adevăratele scopuri și sunt cârmuiți la fel cu pișcoturi și prăjituri și vergi de mesteacăn, asta nu vrea s-o creadă nimeni, deși eu socot că e un lucru evident.

Îți mărturisesc cu plăcere, deoarece știu ce ai să-mi răspunzi în privința asta, că oamenii cei mai fericiți sunt aceia care trăiesc asemenea copiilor, își duc păpușile în brațe, le îmbracă și le dezbracă, dau târcoale, cu mare respect, cutiei în care mama a încuiat zahărul, iar când, în sfârșit, au căpătat bucațica de zahăr, o mănâncă cu poftă și strigă: „Mai dă-mi...!” Fericite ființe! Mulțumiți sunt, de asemenea, și aceia care dau nume pompoase îndeletnicirilor lor mărunte sau chiar patimilor lor și le atribuie speciei umane drept operații uriașe întru mântuirea și prosperitatea acesteia. Fericit cine poate

fi astfel! Însă acela care în umilința lui știe despre ce e vorba, care vede cum fiecare cetățean căruia îi merge bine își îngrijește cuminte grădinița, făcându-și din ea paradisul, cum chiar cel mai nefericit dintre oameni își urmează stăruitor drumul, gâfâind sub povară și cum toți sunt deopotrivă de interesați să vadă lumina soarelui măcar o clipă mai mult; acela care vede toate acestea e liniștit și își alcătuieste și el o lume din propria-i ființă și e fericit fiindcă e om. Dar, deși e limitat, el păstrează totuși în inima lui dulcele sentiment al libertății, precum și sentimentul că poate părăsi această temniță oricând vrea.

26 mai.

Îmi cunoști de mult obiceiul de a mă statornici, de a-mi clădi într-un loc liniștit o colibă în care să stau despărțit de lume. Am găsit și aici un locșor care m-a atras.

Cam la un ceas depărtare de oraș e o localitate care se cheamă Wahlheim.

Cititorul nu trebuie să se ostenească să caute localitățile numite aici; a fost nevoie ca numele adevărate din original să fie schimbate (n.a.).

Poziția ei pe un deal e foarte interesantă și, când ajungi sus, pe cărarea ce duce către sat, zărești dintr-o dată toată valea. O cârciumăreasă de treabă, plăcută și vioaie, cu toată vârsta ei, servește vin, bere, cafea; și ceea ce e mai plăcut decât orice sunt doi tei ce umbresc, cu ramurile lor lungi, mica piață din fața bisericii, împrejurul căreia sunt case țărănești, hambare și curți. Rar am găsit un loc mai liniștit, mai tainic. Aici pun să-mi aducă afară din cârciumă o măsuță și un scaun, îmi sorb cafeaua și citesc pe Homer.

Prima dată când, întâmplător, am ajuns aici, sub tei, într-o după-amiază frumoasă, locșorul mi s-a părut singuratic. Toți erau la câmp. Numai un băiețuș de vreo patru ani ședea pe jos și ținea între picioare un copil de vreo șase luni, strângându-l la piept, așa încât copilașul parcă ședea într-un jilț. Deși căta nespuse de vioi în toate părțile cu ochii lui negri, băiețușul ședea foarte liniștit. Scena mi-a plăcut. M-am așezat pe un plug care era alături și i-am desenat cu mult drag pe cei doi copii. Am adăugat și gardul din apropiere, o ușă de hambar și câteva roți stricate, toate cum erau, și am găsit, după un ceas de lucru, că am făcut un desen foarte bun și foarte interesant, fără să pun nici cel mai mic amănunt de la mine. Asta m-a întărit în hotărârea mea ca, de aci înainte, să nu mai urmez decât natura. Numai ea este nesfârșit de bogată și numai ea formează pe artistul mare.

Despre reguli se pot spune multe lucruri bune, cam ceea ce se poate spune într-o lauda societății burgheze. Un om care le urmează nu va face niciodată nimic rău și lipsit de gust, tot așa cum cineva care se lasă modelat de legi și de prosperitate nu va putea deveni niciodată un vecin nesuferit sau un răufăcător; în același timp însă, orice s-ar spune, regula, oricare ar fi ea, va spulbera adevăratul sentiment al naturii și adevărata expresie a acesteia. Ai să-mi spui că e prea din cale-afară, că regula îngrădește numai, că taie vițele neastâmpărate și așa mai departe... Dragă prietene, vrei o comparație? Cu natura e ca și cu iubirea. Un tânăr iubește din tot sufletul o fată, stă toată ziua cu ea, își cheltuiește toate forțele, toată averea lui pentru a-i spune în fiecare clipă că e cu totul al ei. Dar să presupunem că deodată ar veni un burtă-verde, un om care are o funcție publică, și ar spune tânărului: „Dragă domnișorule, iubirea e ceva omenesc, numai că trebuie să iubești omeneste! Împarte-ți timpul, lucrează câteva ceasuri, și ceasurile de odihnă consacră-le fetei. Socotește-ți banii, și din ceea ce-ți rămâne de prisos după împlinirea nevoilor nu te opresc deloc să-i dăruiești câte ceva, dar nu prea des, de ziua nașterii, de ziua numelui etc.” Dacă tânărul urmează niște sfaturi, vom avea un om foarte folositor

societății și eu însumi aș sfătui pe orice prinț să-l dea la o școală înaltă. Numai că atunci s-a sfârșit cu iubirea și, dacă e artist, și cu arta!

O, prieteni! De ce oare fluviul geniului izbucnește atât de rar și atât de rar se revarsă în valuri puternice și vă cutremură sufletul uimit? Din pricină, dragi prieteni, că pe amândouă malurile locuiesc domnii liniștiți, ale căror căsuțe, straturi cu lalele și grădini de zarzavat ar fi inundate și nimicite, domnii care știu din timp să se apere, cu diguri și canale, de primejdia ce-i amenință în viitor.

27 mai.

După cum văd, am căzut în extaz, parabole și declamație și am uitat, din cauza asta, să -ți povestesc mai departe ce s-a întâmplat cu cei doi copii. Am stat pe plugul meu încă două ceasuri, cufundat în emoțiile picturale expuse fragmentar în scrisoarea mea de ieri. Către seară iată că sosește o femeie tânără, cu un paner atârnat de braț, se îndreaptă repede spre cei doi copii, care în tot acest timp nu se mișcaseră de la locul lor, și strigă de departe:

— Philipps, te-ai purtat foarte bine!

Femeia m-a salutat, eu i-am mulțumit, m-am ridicat, m-am apropiat de dânsa și am întrebat-o dacă e mama copiilor. Ea mi-a răspuns că da și, în timp ce dădea celui mai mare o jumătate de corn, l-a luat în brațe pe cel mic și l-a sărutat cu dragoste. Apoi mi-a spus:

— L-am lăsat pe cel mic în grija lui Philipps până mă întorc din oraș, unde am fost cu băiatul meu cel mai mare să cumpăr pâine, zahăr și o cratiță de lut pentru păsat.

Am văzut toate acestea în panerul al cărui capac căzuse.

— Vreau, îmi spuse ea, să-i fac diseară o supușoară lui Hans (acesta era numele celui mic); neastâmpăratul cel mare mi-a spart ieri cratița tot certându-se cu Philipps pentru coaja de pe fundul cratiței.

Am întrebat-o unde e cel mai mare și de-abia sfârși să-mi spună că e pe câmp după niște găște, că l-am și văzut pe băiețaș venind în goană și aducându-i lui Philipps o vargă de alun. Am stat mai departe de vorbă cu femeia și am aflat că e fata învățătorului și că bărbatu-său a plecat în Elveția ca să ia în primire moștenirea rămasă de la un văr de-al lui.

— Au vrut să-l înșele, mi-a spus ea, și nu i-au răspuns la scrisori; atunci s-a dus chiar el. Numai de nu i s-ar fi întâmplat ceva pe drum! N-am nici o veste de la dânsul.

Îmi venea greu să mă despart de femeie. Am dat câte un ban copiilor și i-am dat unul și pentru cel mic, ca să-i cumpere din oraș un corn la supă. Apoi ne-am despărțit.

Îți spun drept, dragul meu, când gândurile mi se tulbură, nimic nu-mi potolește mai mult zbuciumul din suflet decât privind o astfel de ființă care, într-o tihnă fericită, trăiește în cercul strâmt al existenței ei, își urmează viața de pe o zi pe alta, vede cum cad frunzele și nu se gândește decât că vine iarna.

De-atunci, am mai fost pe-acolo de multe ori. Copiii s-au obișnuit cu mine. Le dau zahăr când beau cafea, și seara împart cu ei pâinea cu unt și laptele acru. Duminica, le dăruiesc întotdeauna câte un ban și, când nu sunt acolo după liturghie, hangița are poruncă să le dea în locul meu.

Sunt prietenoși și-mi povestesc tot felul de lucruri. Mă înveselesc mai cu seamă pasiunile lor și simplele izbucniri ale dorinței, atunci când mai vin și alți copii din sat.

Mi-a trebuit multă osteneală până s-o conving pe femeie că micuții nu mă stânjenesc câtuși de puțin.

30 mai.

Ce ți-am spus deunăzi despre pictură se potrivește bineînțeles și la poezie. E vorba numai să recunoști ce e foarte bun și să îndrăznești să-l exprimi. Iată deci, în puține cuvinte, multe lucruri. Astăzi am văzut o scenă care, descrisă simplu, ar înfățișa cea mai frumoasă idilă din lume. Dar ce să mai vorbim de poezie, de scene și idile? Trebuie oare să ne gândim mereu la tot felul de fleacuri, atunci când vrem să luăm parte la un fenomen al naturii?

Dacă după introducerea asta te aștepți la ceva înalt și nobil, atunci te înșeli iarăși. Cel care mi-a trezit entuziasmul și simpatia e un flăcău de pe aici... Ca de obicei, am să povestesc prost, și tu, tot ca de obicei, cred eu, ai să te gândești că întrec măsura. Tot Wahlheim, iarăși Wahlheim a scos la iveală aceste rarități.

Sub tei ședea o întreagă societate și bea cafea. Din pricină că nu-mi prea plăcea, am stat deoparte, sub un pretext oarecare.

Dintr-o casă vecină a ieșit un flăcău și s-a apucat să dreagă ceva la plugul pe care-l desenasem cu câteva zile înainte. Înfațișarea lui mi-a plăcut și am intrat în vorbă cu el, întrebându-l de treburile lui. Am făcut astfel cunoștință și, după cum mi se întâmplă de obicei cu astfel de oameni, ne-am împrietenit repede. Mi-a povestit că e în slujbă la o văduvă și că ea îl îngrijește foarte bine. După felul cum vorbea de dânsa și cum o lauda, am putut să văd că-i este devotat cu trup și suflet. Mi-a spus că nu mai e tânără, că bărbatul dintâi s-a purtat rău cu ea și că nu vrea să se mai mărite. Din povestirile lui, se vedea limpede cât de frumoasă și de fermecătoare i se părea, cât de mult dorea ca văduva să-l aleagă, pentru ca să șteargă amintirea urâtă a bărbatului ei dintâi, și ar trebui să repet vorbă cu vorbă cele spuse ca să-ți dau o idee clară despre pornirea curată, dragostea și fidelitatea acestui om. Da, aș vrea să am darul celui mai mare poet ca să pot totodată descrie în chip viu expresia gesturilor lui, armonia glasului, focul tainic al privirilor sale. Nu, nu există cuvinte în stare să exprime delicatețea ce se desprindea din toată ființa și vorbele lui; tot ce-aș putea spune aici ar fi greoi. M-a înduioșat mai ales cât de mult se teme el ca nu cumva să înțeleg greșit legătura lui cu această femeie și să am îndoieli asupra purtării ei. Cât de frumos vorbea de chipul și de trupul femeii aceleia care, fără să aibă farmecul tinereții, îl atrăgea cu putere și-l înlănțuia, toate acestea nu le pot repeta decât în adâncul sufletului. Niciodată n-am văzut atâta râvnă stăruitoare și atâta dorință înfocată îmbinate cu o asemenea puritate, ba chiar pot spune că nici n-am visat vreodată că există. Nu mă muștra dacă îți spun că la amintirea acestei nevinovății și a acestui adevăr tot sufletul mi se aprinde, că imaginea acestei fidelități mă urmărește pretutindeni și, parcă cuprins eu însumi de dor, tânjesc și mă mistui.

Am să caut s-o văd și eu sau, când mă gândesc, mai degrabă am să mă feresc s-o fac. E mai bine s- o văd cu ochii celui care o iubește; poate că nu va apărea înaintea ochilor mei așa cum mi se înfățișează acum, și atunci de ce să-mi spulber o imagine frumoasă?

6 iunie.

De ce nu-ți scriu?... Întrebi și totuși ești și tu unul dintre cei învățați. Ar trebui să ghicești că mă simt bine și chiar că... Într-un cuvânt am făcut o cunoștință care mi-a aprins inima. Am... nu știu cum să-ți spun.

Să -ți povestesc cu șarț cum s-a întâmplat că am cunoscut pe una dintre cele mai fermecătoare ființe, anevoie am să izbutesc. Sunt mulțumit și fericit, așadar, nu sunt un bun istoric.

Un înger!... O, dar asta spune oricine despre iubita lui, nu? Și totuși nu sunt în stare să-ți descriu cât este de desăvârșită și de ce e desăvârșită! E destul să-ți spun că mi-a cuprins tot sufletul.

Atâta simplitate alături de atâta înțelepciune, atâta bunătate alături de atâta statornicie și liniște sufletească într-o viață de adevăr și de fapte...

Tot ce-ți spun aici despre ea sunt palavre fără rost, simple abstracții care nu exprimă nici o trăsătură a ființei ei... Altă dată... nu, nu altă dată, chiar acum vreau să-ți povestesc. Dacă nu spun acum, nu mai spun niciodată. Pentru că, între noi fie vorba, de când am început să scriu, am fost de trei ori gata-gata să las pana din mână, să poruncesc să pună șaua pe cal și să pornesc. Și totuși, azi-dimineață, m-am jurat că n-am să ies din casă, și cu toate acestea mă duc în fiecare clipă la fereastră să văd cât de sus e încă soarele pe cer...

Nu m-am putut stăpâni, a trebuit să mă duc la ea. Acuma, Wilhelm, sunt iarăși acasă, vreau să mănânc ceva și să-ți scriu. Ce bucurie e pentru sufletul meu s-o văd în mijlocul copiilor vioi și drăguți, în mijlocul celor opt frați ai ei...!

Dacă am s-o țin tot așa, ai să știi la sfârșit tot atât de mult ca la început. Așadar, ascultă; am să mă silesc să-ți istorisesc totul în amănunt.

Ți-am scris deunăzi că l-am cunoscut pe administratorul S... și că el m-a rugat să-l vizitez în sihăstria sau mai degrabă în regatul lui. Uitasem de asta și poate că nu m-aș fi dus niciodată pe-acolo dacă întâmplarea nu m-ar fi făcut să descopăr comoara care stă ascunsă în acest târâm liniștit.

Tineretul de prin părțile astea pusese la cale un bal la țară, bal la care m-am hotărât să mă duc și eu. Am invitat o fată de-aici, bună, frumoasă, dar banală; ne-am înțeles să luăm o trăsură, să mergem toți, adică eu, dansatoarea mea și verișoara ei, spre locul unde avea loc balul, iar în drum s-o luăm și pe Charlotte S...

— Ai să cunoști o femeie frumoasă, îmi spuse fata care mă însoțea, în timp ce străbăteam pădurea foarte rarită, spre pavilionul de vânătoare.

— Bagă de seamă, spuse și verișoara ei, să nu te îndrăgostești.

— De ce? întrebai eu.

— Charlotte e logodită, răspunse ea, cu un om foarte cumsecade, care acum a plecat să-și descurce diverse treburi, fiindcă tatăl lui a murit. Are să moștenească o avere frumoșică.

Vestea asta mă lăsă nepăsător.

Când am ajuns în fața porții, soarele mai avea vreun sfert de ceas până să se coboare după deal. Era înăbușitor de cald, și fetelor le era frică să nu vină o furtună, care părea că se îngrămădește la orizont în nourașii cenușii și amenințători. Le-am amăgit teama cu o pretinsă meteorologie, deși începeam și eu să presimt că petrecerea are să ne fie tulburată.

M-am scoborât din trăsură. O slujnică a ieșit în poartă și ne-a rugat să așteptăm o clipă, spunându-ne că domnișoara Lottchen vine îndată. Am intrat în curte și m-am îndreptat spre casa frumos clădită. Când am urcat treptele și am ajuns la ușă, în fața ochilor mei s-a desfășurat cea mai încântătoare priveliște pe care am văzut-o vreodată. În odaia de la intrare, șase copii între unsprezece și doi ani se îngrămădeau în jurul unei fete bine împlinite, nu prea înaltă, într-o rochie albă, simplă, cu funde roze la brațe și la

piept. Ținea în mână o pâine neagră și tăia pentru fiecare copil câte o felie, pe măsura vârstei și a poftei lui de mâncare. Fiecăruia i-o dădea cu dragoste și fiecare striga: „Mulțumesc!” nestingherit, ridicându-și mânuțele cu mult înainte de a fi tăiată pâinea, apoi se îndepărta sărind sau, dacă avea o fire mai potolită, se ducea liniștit la poartă pentru a-i vedea pe străinii din trăsură cu care trebuia să plece Lotte.

— Vă rog să mă iertați, spuse ea, că v-am făcut să vă osteniți până aici și le-am lăsat pe fete să aștepte. Cu îmbrăcatul și cu aranjarea treburilor casei pe timpul cât am să lipsesc, am uitat să dau copiilor gustarea de după-amiază și ei nu vor să capete pâinea decât din mâna mea.

I-am făcut un compliment banal. Întregul meu suflet îi contempla făptura, vorba și gesturile; abia când dădu fuga în odaie să-și ia mânușile și evantaiul am avut răgazul să mă smulg din surprinderea mea. Copiii mă priveau de la oarecare distanță și cam pieziș. M-am îndreptat spre cel mai mic, care avea o figură foarte plăcută. El se trase înapoi. Tocmai atunci intră Lotte, și îi spuse:

— Louis, dă-i verișorului mâna.

Băiețașul dădu mâna cu multă voie bună; eu nu m-am putut opri și l-am sărutat, cu tot năsucul lui cam murdar.

— Verișor? întrebai eu, în timp ce întindeam fetei mâna. Credeți că merit fericirea să vă fiu rudă?

— O, răspunse ea cu un zâmbet glumeț, avem o mulțime de veri și m-ar întrista dacă ați fi cel mai rău dintre ei.

La plecare, Lotte îi spuse Sophiei, surorii celei mai mari după ea, o fată de vreo unsprezece ani, să aibă grijă de copii și să dea din partea ei bună seara tatălui lor când are să vină de la plimbare. Pe copii îi îndemnă să asculte de Sophie ca de ea însăși, ceea ce câțiva dintre ei făgăduiră sus și tare. Dar o blondină obraznică, de vreo șase ani, spuse:

— Degeaba, Lottchen, tot tu ne ești mai dragă.

Cei doi băieți mai mari se urcaseră dinapoia trăsorii și, la rugămintea mea, Lotte le dădu voie să meargă cu noi până la intrarea în pădure, dacă făgăduiesc că n-au să se certe și au să se țină bine, ca să nu cadă.

Abia ne așezarăm ca lumea, și fetele, după ce se salutară, începuseră să și facă remarci cu privire la rochii și mai ales la pălării; trecând în revistă și societatea pe care se așteptau să o găsească la bal, când Lotte porunci vizitiului să oprească și spuse fraților ei să coboare. Aceștia vrură să-i sărute încă o dată mâna; cel mai mare făcu asta cu tandrețe, așa cum îi stă bine unui băiat de cincisprezece ani, iar celălalt cu pasiune și zburdălnicie. Lotte îi puse pe copii să dea bună seara din nou și pornirăm mai departe.

Verișoara o întrebă dacă a sfârșit de citit cartea pe care i-o trimisese cu câteva zile mai înainte.

— Nu, spuse Lotte, nu-mi place, pot să ți-o înapoiez. Nici cealaltă, pe care mi-ai dat-o mai demult, nu mi-a plăcut.

M-am mirat când, după ce am întrebat-o ce cărți erau, ea mi-a răspuns... Ne vedem nevoiți să suprimăm acest pasaj al scrisorii, pentru a nu supăra pe nimeni, deși, de fapt, un autor nu trebuie să ia în seamă părerea unei ființe tinere și nestatornice (n.a.).

Găseam atât de multă personalitate în tot ce spunea! Cu fiecare vorbă vedeam cum farmece noi, noi raze ale spiritului răsăreau din trăsăturile feței ei, care încetul cu încetul păreau că se luminează de mulțumire, fiindcă simțea că o înțeleg.

— Când eram mai tânără, spuse ea, romanele îmi plăceau mai mult decât orice. Cea mai mare bucurie a mea era să mă retrag duminică într-un colț și să iau parte din toată inima la fericirile și nefericirile vreunei Miss Jenny. Nu zic că acum romanele nu-mi mai fac nici o plăcere; dar fiindcă citesc atât de rar o carte, vreau cel puțin să fie ceva după gustul meu. Și autorul cel mai drag e acela în care regăsesc lumea mea, în care întâmplările seamănă cu cele din jurul meu și a cărui povestire e pentru mine tot atât de interesantă și de sinceră ca și viața mea de acasă, care, fără îndoială, nu e un paradis, dar totuși, luată în întregimea ei, e un izvor de nespusă mulțumire.

Mă sileam să-mi ascund emoția pricinuită de aceste vorbe. Totuși, n-am izbutit multă vreme; căci, auzind-o pomenind în treacăt, cu atâta justețe de vicarul din Wakefield și de..., nu m-am mai putut stăpâni și i-am spus tot ce trebuia să-i spun. Abia după câțva timp, când Lotte a început să vorbească și cu ceilalți, am observat că aceștia stătuseră lângă noi toată vremea, cu ochii deschiși, dar ca și cum n-ar fi fost acolo. Verișoara se uită la mine de mai multe ori, cu o mutră ironică, dar mie nu-mi păsa deloc.

S-au lăsat și aici la o parte numele câtorva autori compatrioți. Aceia care împărtășesc preferințele Lottei vor simți în inima lor despre ce e vorba atunci când vor citi aceste rânduri, iar ceilalți n-au nevoie să știe.

Conversația se opri acuma asupra plăcerii pe care o dă dansul.

— Dacă pasiunea aceasta e o greșeală, spuse Lotte, vă mărturisesc că nu cunosc ceva mai presus decât dansul. Când mă frământă ceva și mă așez la pianul meu dezacordat, ca să cânt un contradans, mă simt iarăși bine.

Pe când rostea aceste vorbe, ce mult mă desfătam privind în ochii ei negri! Tot sufletul meu era atras de buzele-i vioaie și de obrajii ei plini de sănătate și, cufundat pe de-a-ntregul în minunatul tâlc al celor spuse de ea, adeseori nici nu auzeam cuvintele pe care le întrebuița! Toate acestea ți le închipui, fiindcă mă cunoști. În sfârșit, când am ajuns la pavilionul unde avea loc balul, m-am scoborât din trăsură, mișcându-mă ca într-un vis, și în timp ce seara se lăsa, eram atât de pierdut în visuri, încât abia auzeam muzica răsunând în sala luminată din fața mea.

Cei doi frați Audran și un oarecare N.N. cine mai poate ține minte toate numele! care erau partenerii verișoarei și ai Lottei, ne întâmpinară la coborârea din trăsură, își luară în primire domnișoarele, iar eu o însoții sus pe a mea.

Ne înlanțuirăm în menuete. Am invitat fetele rând pe rând; și tocmai cele mai nesuferite nu puteau să se hotărască să întindă mâna și să încheie dansul. Lotte și partenerul ei începură un dans englezesc. Îți închipui ce bucurie pe mine când ea ne luă și pe noi la rând! Trebuie s-o vezi dansând! Participă la dans cu toată inima și cu tot sufletul; tot trupul său e o armonie; e atât de fără grijă, atât de sinceră, ca și când asta ar fi într-adevăr totul, ca și când n-ar mai cugeta la nimic și n-ar mai simți altceva; și sigur că în clipele acelea orice altceva dispăre din jurul ei.

Am rugat-o să-mi acorde al doilea contradans; ea mi l-a acordat pe al treilea și m-a încredințat cu cea mai drăgălașă franchețe din lume că dansul german îi place foarte mult.

— Aici e moda, spuse ea, ca fiecare pereche care e împreună să rămână împreună la dansul german, și partenerul meu valsează prost, așa că e mulțumit când îl las în pace. Partenera dumitale nici ea nu poate și nici nu vrea să valseze, iar dumneata am văzut că te pricepi. Dacă vrei să fii cu mine la dansul german, atunci du-te și mă cere partenerului meu, iar eu mă duc la partenera dumitale.

I-am dat mâna și am făcut în așa fel ca partenerul ei să stea cu domnișoara mea.

Și atunci am început! Și câtva timp ne-am desfășurat cu feluritele încolăcirii ale brațelor. Cu cât farmec, cu câtă ușurință se mișca! Și când am ajuns la vals și am prins sa ne învărtim unii împrejurul altora ca sferele, s-a iscat la început o oarecare învălmășeală, fiindcă prea puțini știu să valseze bine. Noi, mai cuminți, i-am lăsat să se potolească, și, când cei nepricepuți s-au dat la o parte, am început să dansăm, ținându-ne bine, noi și încă o pereche, Audran și dansatoarea lui. Niciodată n-am izbutit așa de bine! Nu mai eram om! Să ai în brațe cea mai drăgălașă ființă și să zbori cu ea ca o furtună, până când totul împrejur dispare... Wilhelm, ca să fiu cinstit, trebuie să-ți spun că m-am jurat că fata pe care voi iubi-o și asupra căreia așa avea vreun drept nu va trebui să danseze cu altcineva, chiar dacă ar trebui să pier din pricina asta. Tu mă înțelege!

Ocolirăm de câteva ori sala, ca să mai răsuflăm. Apoi ea se așează; portocalele puse deoparte de mine, și care acum erau singurele ce mai rămăseseră, avură un efect minunat, atâta doar că îmi părea rău pentru fiecare felie dată de Lotte din politețe unei vecine necuviincioase.

La al treilea dans englez, noi eram perechea a doua. În timp ce dansam înșiruiți unii după alții și eu mă agățam cu nespuse dragoste de brațul și de ochii ei, ce exprimau cea mai curată și mai sinceră mulțumire, trecurăm pe lângă o doamnă pe care o remarcasem din cauza feței sale foarte drăgălașe, deși nu tocmai tinere. Ea o privi zâmbind pe Lotte, ridică un deget amenințător și rosti numele de Albert de două ori, cu mult înțeles.

— Cine e Albert, am apus eu, dacă nu e prea îndrăzneț din parte-mi să întreb?

Tocmai era gata să răspundă, când a trebuit să ne despărțim pentru a executa una din figurile dansului. În timp ce treceam așa unul prin fața celuilalt, fruntea ei mi se păru, o clipă, îngândurată.

— De ce să mă ascund? rosti ea când îmi întinse iarăși mâna. Albert e un om de treabă, cu care sunt logodită.

Pentru mine asta nu era o noutate (deoarece fetele îmi povestiseră pe drum) și totuși era ceva nou, fiindcă nu făcusem legătura între vestea asta și ea care, în atât de scurtă vreme, îmi devenise atât de prețioasă. M-am zăpăcit, n-am mai luat seama și am înaintat greșit, așa încât s-a iscat învălmășeală și a fost nevoie ca Lotte să mă tragă și să mă împingă, pentru ca lucrurile să se îndrepte repede.

Dansul încă nu se sfârșise, și fulgerele, pe care de mult le văzusem sclipind în zare și pe care eu le luasem drept fulgurații inofensive, începură să devină tot mai puternice, apoi tunetul acoperi muzica. Trei domnișoare fugiră din rând, urmate de partenerii lor; dezordinea se întinse și muzica încetă. Atunci când o nenorocire sau o spaimă ne surprinde în mijlocul unei bucurii, e firesc ca impresia asupra noastră să fie mai puternică decât de obicei, în parte din pricina contrastului care se face simțit atât de viu, în parte, și în măsură mai mare, din pricină că simțurile noastre sunt mai treze și deci primesc orice impresie cu mai multă repeziciune. Acestor cauze trebuie să atribuim strâmbăturile ciudate pe care le făceau unele domnișoare. Una, mai cuminte, se așează într-un colț, cu spatele la fereastră, și își astupă urechile. Alta îngenunche în fața celei dintâi, ascunzându-și capul în poalele ei. A treia se ghemui între ele, și își îmbrățișă surioarele plângând amarnic. Câteva voiau să plece acasă, altele, care știau încă și mai puțin ce făceau, nu mai aveau putere să se împotrivescă îndrăzneliilor tinerilor noștri lacomi, foarte ocupați, după cât se părea, să prindă de pe buzele frumoaselor nenorocite toate rugăciunile sfioase, hărăzite cerului. Câțiva domni se coborâră să fumeze o clipă în

liniște; restul societății n-avu nimic împotriva atunci când gazdei îi veni buna idee de a ne pune la îndemână o odaie cu obloane și perdele. Cum am ajuns acolo, Lotte a și început să rânduiască scaunele în cerc, iar când, la rugămintea ei, toți se așezară, propuse să jucăm ceva.

Văzui pe mulți care, în nădejdea unui gaj savuros, își rotunjeau botișorul și întindeau mâinile.

— Jucăm numărătoarea, spuse Lotte. Fiți atenți! Eu mă plimb în cerc de la dreapta la stânga. Voi numărați unul după altul, tot în cerc, și fiecare spune numărul care vine la rând, dar trebuie să iasă ca din pușcă, și cel care șovăie sau greșește primește o palmă. Și tot așa până la o mie.

Era într-adevăr foarte amuzant. Lotte se învârtea în cerc, cu brațele deschise. „Unu!” striga primul, vecinul lui: „Doi!” apoi: „Trei!” următorul și așa mai departe. Ea începu să meargă mai repede, tot mai repede. Unul se încurcă, poc! o palmă, și pe când toți râd, următorul se încurcă și el, poc! și din ce în ce mai repede. Am căpătat și eu două palme, și mi s-a părut, cu lăuntrică mulțumire, că erau mai tari decât cele pe care le dădea celorlalți.

Un râs și o larmă generală făcură ca jocul să se sfârșească înainte de a se fi ajuns la o mie. Perechile se retraseră fiecare într-un colț. Furtuna trecuse. Eu am urmat-o pe Lotte în sală. În timp ce ne îndreptam într-acolo, îmi spuse:

— Palmele te-au făcut să uiți și de furtună și de toate! N-am putut să-i răspund nimic. Ea a continuat:

— Eram una din cele mai fricoase, dar arătându-mă indiferentă ca să le dau curaj celorlalți, am căpătat și eu curaj.

Ne apropiară de fereastră. Tunetul se mai auzea din când în când, ploaia fermecătoare răpăia pe câmp, și o mireasmă ce ne înviora se înălța din aerul cald către noi. Lotte se sprijini în coate, privirea ei scruta întunericul. Apoi se uită spre cer și la mine. Ochii îi erau plini de lacrimi. Mă apucă de mână și spuse:

— Klopstock!

Mi-am adus aminte imediat de splendida odă la care se gândise și m-am scufundat în șuvoiul de sentimente pe care mi-l stârnise rostind acest nume.

Nu m-am putut stăpâni. M-am aplecat, i-am sărutat mâna plângând de bucurie. Și m-am uitat din nou în ochii ei... O, suflet ales! Dacă ai fi văzut divinizarea ta în această privire! Aș vrea să nu mai aud niciodată numele tău, atât de des pângărit!

19 iunie.

Nu mai știu unde am rămas ultima oară cu istorisirea mea. Atâta știu, că era două noaptea când m-am dus la culcare și că, dacă aș fi stat de vorbă cu tine, în loc să-ți scriu, poate că te-aș fi ținut până dimineața.

Ce s-a întâmplat la întoarcerea noastră de la bal n-am povestit încă și nici astăzi n-am vreme de asta.

Era un răsărit de soare minunat! De jur împrejur, pădurea umedă de ploaie și câmpia înviorată! Tovarășele noastre de drum ațipiră. Lotte mă întrebă dacă nu vreau să fac și eu ca ele, spunându-mi să nu-i port de grijă.

I-am răspuns, privind-o drept în față:

— Atâta timp cât ochii aceștia vor fi deschiși, nu-i nici o primejdie că am să adorm!

Și am stat treji amândoi până la poarta ei, unde slujnica deschise încetisor și, la întrebările puse de Lotte, răspunse că tatăl ei și copiii sunt bine și dorm. M-am despărțit de dânsa rugând-o să-mi dea voie s-o văd chiar în aceeași zi. Mi-a îngăduit și am venit;

și, de atunci încoace, soarele, luna și stelele pot să-și urmeze drumul lor în liniște, eu nu mai știu dacă e zi sau dacă e noapte, și lumea întregă dispăre în jurul meu.

21 iunie.

Trăiesc zile atât de fericite cum numai sfinților le hărăzește Dumnezeu. De-acum întâmplă-se cu mine ce s-o întâmpla, nu voi putea spune că n-am gustat bucuriile, cele mai curate bucurii ale vieții! Cunoști Wahlheimul! Acum m-am stabilit cu totul aici. Până la Lotte fac numai o jumătate de ceas. Numai acolo simt că sunt eu însumi și toată fericirea dăruită omului.

N-aș fi crezut atunci când mi-am ales Wahlheimul drept țintă a plimbărilor mele, că satul acesta e atât de aproape de cer! De câte ori, în lungile mele plimbări, n-am văzut dincolo de râu, când de pe deal, când de pe câmpie, pavilionul de vânătoare care acum cuprinde în el toate dorințele mele!

Dragul meu Wilhelm, m-am gândit mult la năzuința omului de a se întinde, de a face noi descoperiri, de a rătăci încoace și încolo; pe urmă, la înclinarea lui de a se supune de bunăvoie îngrădirii, de a păși pe drumul obișnuinței, fără să-i pese de ceea ce e la dreapta sau la stânga lui.

Ce lucru ciudat, cum am venit în aceste locuri și am privit de pe deal frumoasa vale din fața mea și cum totul mă atrăgea într-acolo! Colo, păduricea!... O, dacă ai putea să te scufunzi în umbra ei!... Colo, vârful muntelui!... O, dacă ai putea privi de sus întinsele ținuturi! Apoi dealurile care se înlănțuie și văile odihnitoare!... O, de-aș putea să mă pierd în ele!... M-am dus într- acolo, m-am întors, și n-am găsit ce nădăjduiam! Zarea e ca și viitorul! În fața sufletului nostru stă un tot uriaș și nelămurit, în care simțirea noastră se pierde, ca și privirea, iar noi dorim plini de ardoare să ne lăsăm cuprinși cu voluptate de un unic, mare și splendid sentiment. Și când alergăm într-acolo, când acolo devine aici, totul e la fel ca mai înainte și ne simțim săraci și mărginiți, și sufletul nostru tânjește după mângâierea care a pierit.

Așa și cel mai nestatornic hoinar tânjește după patria lui și găsește în coliba lui, la pieptul soției sale, în mijlocul copiilor lui și în munca lui pentru ei bucuria pe care a căutat-o zadarnic în lumea largă.

Când dimineața, la răsăritul soarelui, mă îndrept către Wahlheimul meu și acolo îmi culeg singur mazărea din grădina gazdei mele, apoi mă așez s-o curăț și în același timp citesc din Homer; când, pe urmă, în bucătăria mică îmi aleg o tigaie, pun untul la foc, apoi mazărea, o acopăr și stau lângă ea, s-o mai amestec din când în când, atunci îmi închipui cât se poate de viu cum trufașii pețitori ai Penelopei înjunghiau boi și porci, îi tăiau și îi frigeau. Nimic nu mă umple de un sentiment mai tainic și mai adevărat decât aspectele vieții patriarhale pe care eu, slavă Domnului, pot să le împletesc, fără afectare, în felul meu de viață.

Ce bine îmi pare că inima mea poate simți plăcerea simplă și nevinovată a omului care-și pune pe masă o căpățână de varză culeasă de el însuși, și care, în clipa aceea, se bucură nu numai de varză, ci și de toate zilele bune, de dimineața frumoasă în care a semănat-o, de serile blânde în care a udat-o și în care îi era drag s-o vadă cum crește.

Alaltăieri medicul a venit din oraș la administrator și m-a văzut cum stam jos printre copiii Lottei, cum unii mi se urcau în spate, alții mă pișcau, iar eu îi gâdilam făcând o larmă cumplită împreună. Doctorul, care e o marionetă foarte dogmatică, care își îndoiaie manșetele când vorbește și se trage neconținut de un creț al dantelei, a fost de părere că ceea ce fac e sub demnitatea unui om inteligent; am observat asta după felul cum cârnea din nas. Eu însă nu m-am sinchisit deloc, l-am lăsat să vorbească

despre lucruri foarte serioase și le-am refăcut copiilor castelul lor de cărți de joc pe care îl răsturnaseră. Doctorul s-a dus pe urmă în oraș și a spus că odraslele administratorului erau și până acum destul de rău crescute, dar Werther le strică acum cu desăvârșire.

Da, dragă Wilhelm, iubesc copiii mai mult decât orice pe lume. Când îi privesc și văd în ei germenii tuturor virtuților și ai tuturor forțelor care vor fi cândva atât de folositoare, când întrezăresc în îndărătnicie statornicia și tăria de mai târziu a caracterului, iar în zburdălnicie, umorul sănătos și ușurința de a te strecura printre primejdiile lumii, când văd totul atât de neștirbit, atât de întreg, atunci repet mereu-mereu vorbele de aur ale învățătorului oamenilor: „Numai să fiți ca pruncii aceștia!” Și noi, dragul meu, îi tratăm ca pe niște inferiori, pe ei care ne sunt egali și pe care ar trebui să-i privim ca pe niște modele. Spunem că nu trebuie să aibă voință! Dar noi n-avem? De unde acest privilegiu? Oare din faptul că suntem mai în vârstă și mai deștepți? Dumnezeu din ceruri, tu vezi numai copii bătrâni și copii tineri, și nimic altceva; și care dintre ei îți sunt mai dragi, asta a spus-o fiul tău de mult. Oamenii însă cred în el, dar nu-l aud, și asta e ceva vechi! Și-și modelează copiii după chipul lor și...

Adio, Wilhelm, nu vreau să mai înșir prostii!

1 iulie.

Ce trebuie să fie Lotte pentru un bolnav îmi dau seama când mă uit la propria-mi inimă, sărmana, care e mai bolnavă decât mulți din cei ce zac pe patul de suferință. Lotte va sta câteva zile în oraș, lângă o doamnă, o femeie foarte cumsecade, care, după spusa medicilor, nu mai are mult de trăit și vrea s-o aibă pe lângă dânsa în aceste ultime clipe.

Săptămâna trecută am fost cu Lotte în vizită la pastorul din St..., o mică așezare în munți, la un ceas depărtare de aici. Am ajuns acolo pe la vreo patru. Lotte luase cu dânsa pe o soră a ei mai mică. Când am intrat în curtea umbrită de doi nuci înalți, bătrânul ședea pe o bancă, în fața ușii. Zărind-o pe Lotte, a tresărit, parcă însuflețit de viață nouă, a uitat să-și mai ia toiagul și s-a ridicat să o întâmpine. Ea s-a dus în fugă la el, l-a silit să se așeze, s-a cuibărit lângă dânsul, i-a transmis multe salutări din partea tatălui ei și l-a mângâiat pe băiatul lui cel mai mic, urât și murdar, dar cel mai răsfatat dintre toți. Ar fi trebuit s-o vezi cum stătea de vorbă cu bătrânul, cum își ridica glasul ca să fie auzită de urechile lui pe jumătate surde, cum îi povestea despre oameni tineri și robuști care muriseră pe neașteptate și despre virtuțile apei de Karlsbad, cum lăuda hotărârea lui de a se duce acolo vara viitoare și cum spunea că arată mai bine la față și e mai sprinten decât ultima oară când l-a văzut. În vremea aceasta, eu mă arătasem curtenitor față de soția pastorului. Gazda se înveselise și, fiindcă n-am avut de lucru și i-am lăudat nucii, care dădeau o umbră atât de plăcută, a început, deși cu oarecare greutate, să ne spună povestea lor:

— Cel mai bătrân, istorisi el, nu știu cine l-a sădit: unii spun că cutare, alții, cutare pastor. Cel mai tânăr e de vârsta soției mele, împlinește cincizeci de ani în octombrie. Tatăl ei l-a sădit dimineța, și ea s-a născut seara. A fost predecesorul meu aici și îi era nespus de drag copacul; mie la fel. Nevastă-mea sta sub nuc, pe o grindă, și împletea când, acum douăzeci și șapte de ani, am intrat pentru prima oară aici în curtea asta, ca student sărac.

Lotte îl întrebă de fiică-sa; el răspunse că s-a dus cu domnul Schmidt pe câmp, la lucrători. Apoi pastorul își urmă povestirea: cum predecesorul lui începuse să-l

simpatizeze, și fiica lui la fel, și cum a devenit întâi vicarul, pe urmă urmașul bătrânului. Încă nu sfârșise povestea, când fiica pastorului intră în curte împreună cu sus-numitul domn Schmidt. Fata a salutat-o pe Lotte cu multă căldură, și trebuie să spun că mi-a plăcut: o brunetă vioaie și bine făcută, o fată care în scurt timp mi-ar fi înveselit șederea la țară. Domnul Schmidt, îndrăgostit de ea, după cum s-a vădit, era un om distins, dar tăcut, care nu voia să ia parte la conversația noastră, deși Lotte căuta mereu să -l facă să vorbească. Ceea ce mă supăra mai mult era faptul că vedeam pe fața lui pricina care-l oprea să ia parte la discuția noastră; totul se datora mai mult încăpățănării și necazului, decât îngustimii de spirit. Mai târziu acest lucru deveni, din nefericire, prea evident. În timp ce ne plimbam împreună, iar Friederike mergea alături de Lotte și uneori alături de mine, figura domnului Schmidt, care de felul ei e destul de oacheșă, se întunecă atât de tare, încât Lotte mă trase de mânecă și-mi dădu a înțelege că am fost prea amabil cu Friederike. Nimic mă supără mai mult decât atunci când oamenii se necăjesc pe alții și mai ales când tinerii, plini de viață, în loc să fie cu sufletul deschis la toate bucuriile, își amărăsc zilele unii altora cu strâmbături și își dau seama prea târziu că timpul risipit nu se mai poate întoarce. Gândul acesta mă rodea. Când, spre seară, ne întoarserăm la parohie și când, stând la masă și bând lapte, veni vorba despre bucuriile și suferințele lumii, nu m-am putut opri să mă folosesc de acest prilej și să vorbesc din toată inima împotriva proastei dispoziții a oamenilor.

— Noi, oamenii, începui eu, ne plângem adeseori că zilele bune sunt atât de puține și cele rele atât de multe; dar, după părerea mea, n-avem întotdeauna dreptate. Dacă ne-am bucura cu dragă inimă de lucrurile bune pe care ni le dă Dumnezeu în fiecare zi, am avea și puterea să le îndurăm pe cele rele, atunci când vin.

— Da, dar nu suntem stăpâni pe sufletul nostru, spuse preoteasa; atârnă multe și de trup. Când cineva nu-i sănătos, toate i se par urâte.

I-am dat dreptate. Apoi am urmat:

— Trebuie să privim și proasta dispoziție tot ca pe o boală și să ne întrebăm dacă nu are leac.

— Așa e, spuse Lotte. Eu cred că atârnă mult și de noi. Văd asta la mine. Când sunt necăjită și mă supără ceva sar repede și încep să dansez prin grădină și îmi trece îndată.

— Tocmai asta voiam să spun, am replicat. Proasta dispoziție e la fel ca lenea, e chiar un fel de lene. Firea noastră e înclinată spre lene, și totuși, o dată ce am avut puterea să luăm o hotărâre, treaba merge strună și simțim o adevărată plăcere să fim activi.

Friederike era foarte atentă, iar tânărul îmi răspunse că nu suntem stăpâni pe noi înșine și că mai ales nu se poate porunci sentimentelor.

— Aici e vorba, am spus eu, despre un sentiment neplăcut, de care oricine scapă bucuros; nimeni nu știe cât de mari îi sunt puterile dacă nu le-a pus la încercare. Desigur, cine e bolnav se duce pe la toți doctorii și renunță la orice, luând doctoriile cele mai amare, ca să-și recapete sănătatea dorită.

Am observat că bătrânul făcea mari eforturi ca să ne audă și să ia parte la discuția noastră. Am ridicat atunci glasul, îndreptând conversația spre lucruri care ar fi putut să-l intereseze.

— Preoții predică, spusei eu, împotriva multor vicii; dar n-am auzit niciodată ca vreun pastor să fi vorbit împotriva proastei dispoziții.

În legătură cu asta avem o excelentă predică a lui Lavater, care se referă printre altele la Cartea lui Iona.

— Asta ar trebui s-o facă pastorii de la oraș. Țăranii nu sunt morocănoși. Totuși, din când în când, n-ar strica nici la țară, ar fi o lecție pentru nevastă-mea și pentru domnul administrator.

Se porniră toți pe râs, și răsese și el cu ceilalți, până când îl înecă o tuse care ne întrerupse câțva timp discuția. Apoi tânărul luă iar cuvântul:

— Ați spus că proasta dispoziție e un viciu. Mie mi se pare că e exagerat.

— Deloc, răspunsei eu, dacă viciul înseamnă ceva care îți face rău ție și celor care-ți sunt aproape. Nu-i destul că nu ne putem face fericiți unii pe alții, mai trebuie oare să ne răpim și mulțumirea pe care orice suflet și-o poate oferi singur din când în când? Și arată-mi dumneata omul care eprost dispus și care e totuși atât de cumsecade încât să-și ascundă supărarea și s-o îndure în tăcere, fără să tulbure bucuria din jurul lui! Nu-i oare proasta dispoziție mai degrabă un necaz lăuntric din cauza propriei noastre nevrednicii, o ceartă cu noi înșine, care e însoțită întotdeauna de o invidie ațâțată de o nebună vanitate? Vedem oameni fericiți, pe care nu noi îi facem fericiți, și asta nu putem răbda.

Lotte îmi surâse fiindcă vedea emoția cu care vorbeam. O lacrimă în ochii Friederikăi mă îmboldi să vorbesc mai departe.

— Vai celor, spusei eu, care se slujesc de puterea ce o au asupra unui suflet pentru a-i răpi bucuriile simple răsărite din el însuși! Toate darurile, toate plăcerile lumii nu înlocuiesc nici o clipă mulțumirea izvorâtă din noi înșine, pe care supărarea pizmașă a unui tiran ne-a otrăvit-o.

Inima mea întreagă era plină în acea clipă. Amintirea multor lucruri trecute îmi năpădi sufletul și ochii mi se umplură de lacrimi.

— Fiecare dintre noi, am strigat eu, ar trebui să-și spună zi de zi: „Tu nu poți să faci pentru prietenii tăi decât atât: să le lași bucuriile pe care le au și să le sporești fericirea, gustând-o împreună cu dâșșii. Poți tu oare să le dai un pic de alinare când sufletul lor, chinuit de o pasiune înfricoșătoare, e zbuciumat de mâhnire?”

Iar atunci când ultima și cea mai cumplită boală se năpustește asupra ființei distruse de tine în zilele ei de înflorire și când ea zace într-o dureroasă istovire, cu ochi fără simțire, privind spre cer, cu fruntea palidă, acoperită de sudoarea morții, tu stai lângă patul ei ca un blestemat, dându-ți seama, în adâncul tău, că nu poți face nimic cu toată avuția ta și te cutremuri de spaimă și ai vrea să dai totul ca să poți insufla un pic de înviore, o scânteie de vlagă ființei care moare.

Spunând acestea, m-a copleșit amintirea unei astfel de scene, la care fusesem de față. Mi-am scos batista, am dus-o la ochi și am ieșit din odaie.

Numai vocea Lottei, care m-a strigat vestindu-mă că trebuie să plecăm, m-a făcut să-mi vin în fire. Pe drum, ea mă dojeni din pricină că pun la inimă orice lucru și îmi spuse că asta mă va distruge și că trebuia să mă cruț. O, îngere! Pentru tine trebuie să trăiesc!

6 iulie.

Lotte stă mereu cu prietena ei, care e pe moarte. E mereu aceeași, mereu aceeași făptură vioaie și luminoasă, care, oriîncotro își îndreaptă privirile, alină durerile și aduce fericire. Ieri seară a plecat la plimbare cu Marianne și cu Malchen cea mică. Știam de asta, i-am ieșit înainte și am mers împreună.

După vreun ceas și jumătate de mers, ne-am întors și, luând-o înapoi spre oraș, am ajuns la fântâna care îmi era atât de scumpă și care acum mi-e de-o mie de ori mai

scumpă. Lotte s-a așezat pe zidul scund, iar noi stăteam în fața ei. Am privit împrejur, ah! și timpul când inima îmi era atât de singură mi s-a ivit din nou în față.

— Fântână dragă, spusei eu, de atunci nu m-am mai odihnit în răcoarea ta; de multe ori, trecând în grabă, nici nu te-am luat în seamă!

M-am uitat în jos și am văzut că Malchen se urca spre noi, ținând cu multă grijă în mână un pahar de apă. Am privit-o pe Lotte și am simțit tot ce mă leagă de ea. În vremea asta a sosit și Malchen cu paharul. Marianne a vrut să i-l ia din mână.

— Nu! spuse fetița cu glasul ei cel mai dulce, nu, Lotte, tu trebuie să bei întâi!

Am fost atât de încântat de sinceritatea, de bunătatea cu care spusese asta, încât n-am putut să arăt mai bine ceea ce simțeam decât luând în brațe și sărutând fetița cu atâta însuflețire, încât ea a început să țipe și să plângă.

— Rău ai făcut, spuse Lotte. Eu eram uimit.

— Haide, Malchen, urmă ea, prinzând-o pe fetiță de mână și coborând treptele, spală-te repede-repede cu apă proaspătă de izvor și are să-ți treacă.

Mă uitam cu cât zel își freca fetița obrajii cu mânuțele ei ude, câtă încredere avea ea în izvorul miraculos care trebuie s-o spele de orice murdărie și s-o scape de rușinea de a-i crește o barbă urâtă. Lotte îi spunea că e destul, dar fetița se spăla mereu, socotind că e mai bine mai mult decât mai puțin. Crede-mă, Wilhelm, n-am asistat niciodată la vreun botez cu mai mult respect. Când Lotte a venit iarăși sus, aș fi îngenușat în fața ei ca în fața unui proroc care a șters păcatele neamului său.

Seara, cum inima îmi era plină de bucurie, nu m-am putut opri și am povestit întâmplarea asta unui om pe care-l credeam cu bun-simț, fiind inteligent; dar n-am nimerit-o deloc. Mi s-a răspuns că Lotte a făcut foarte rău. Copiilor nu trebuie să li se spună minciuni: asta dă naștere la o mulțime de greșeli și de superstiții, de care ei trebuie apărați din vreme. Mi-am adus aminte atunci că omul meu își botezase copilul cu o săptămână mai înainte și l-am lăsat în pace, rămânând în inima mea credincios următorului adevăr: cu copiii trebuie să fim așa cum e cu noi Dumnezeu, care ne face mai fericiți tocmai atunci când ne lasă să plutim într-o plăcută amăgire.

8 iulie.

Ce copil sunt! Ce lacom sunt după o privire a ei! Ce copil sunt...! Ne duseserăm la Wahlheim. Fetele ieșiseră în trăsură, și în timpul

plimbării mi s-a părut că în ochii negri ai Lottei... Sunt nebun, iartă-mă! ar trebui să-i vezi ochii aceștia negri! Ca să fiu scurt (căci pleoapele îmi cad de somn), iată cum s-a întâmplat: fetele s-au urcat; în jurul trăsurii eram eu, tânărul W., Selstadt și Audran. Stând pe scara trăsurii, trăncăneam cu băieții aceștia, care erau cât se poate de ușuratici și de vioi. Am căutat ochii Lottei. Rătăceau de la unul la altul! Dar asupra mea! asupra mea! asupra mea! care numai la ea mă uitam, nu se opreau!... Inima mea îi spunea de mii de ori adio! Și ea nu mă vedea! Au pornit, și în ochi mi s-a ivit o lacrimă. M-am uitat după trăsură și am văzut-o pe Lotte aplecându-se pe ușa trăsurii și întorcând capul înapoi ca să privească... Pe mine să mă privească?... Dragul meu! Plutesc în incertitudine; mângâierea mea e asta: poate că s-a uitat după mine! Poate...!

Noapte bună! O, ce copil sunt!

10 iulie.

Dacă ai vedea ce mutră neroadă fac atunci când se vorbește în lume despre ea! Și mai cu seamă când mă întrebă cineva dacă îmi place! „Place!” Urăsc de moarte acest

cuvânt. Ce om poate fi acela căruia îi place Lotte, căruia ea nu-i năpădește toate gândurile și toate simțirile?! Place! Deunăzi mă întreba cineva dacă îmi place Ossian!

11 iulie.

Doamna M. este foarte greu bolnavă. Mă rog pentru viața ei, fiindcă sufăr și eu împreună cu Lotte. O văd rar la prietena mea, care azi mi-a povestit o întâmplare ciudată. Bătrânul M. e un om zgârcit și urâcios, care toată viața și-a chinuit soția și a ținut-o din scurt în pricina banilor. Ea totuși s-a priceput întotdeauna s-o scoată la capăt. Acum câteva zile, când medicul i-a spus că nu mai are mult de trăit, l-a chemat pe bărbatu-său (Lotte era în odaie) și i-a vorbit așa:

— Trebuie să-ți mărturisesc un lucru, care după moartea mea ar putea să stârnească încurcături și supărare. Până acum am condus gospodăria cât mai cu grijă și mai economicos cu putință, dar trebuie să mă ierți că în acești treizeci de ani te-am mințit. La începutul căsătoriei noastre mi-ai fixat o sumă mică pentru mâncare și celelalte cheltuieli ale casei. Când cheltuielile acestea și veniturile noastre au sporit, nu te-am putut convinge să-mi dai o sumă săptămânală mai mare, așa cum cereau împrejurările. În sfârșit, știi că, atunci când cheltuielile au crescut cel mai mult, tu îmi cereai să ies la capăt cu șapte florini pe săptămână. Eu i-am luat fără să spun nimic, dar am scos în fiecare săptămână din încasări restul care-mi trebuia, fiindcă nimeni nu bănuia că soția ar putea fura din casă. N-am risipit nimic și așa fi intrat liniștită în veșnicie, fără să mărturisesc ceva, dacă nu m-aș fi gândit că aceea care va conduce gospodăria după mine nu va izbuti s-o scoată la capăt cu aceeași sumă și tu ai să-i spui mereu că nevastă-ta dintâi a izbutit.

Am stat de vorbă cu Lotte despre orbirea de necrezut a minții omenеști, orbire din pricina căreia unii nici nu bănuiesc că trebuie să fie ceva la mijloc atunci când văd că ajung șapte florini acolo unde cheltuiala este poate de două ori pe atâta. Dar am cunoscut și eu oameni care ar fi văzut fără mirare în casa lor chiar ulciorul cu untdelemn ce nu se isprăvește niciodată, după cum spune profetul.

13 iulie.

Nu, nu mă amăgesc! Citesc în ochii ei negri o simpatie adevărată față de mine și de soarta mea. Da, simt, și aici trebuie să mă încred în inima mea, că ea, dar îmi este îngăduit oare, pot eu oare să oglindesc cerul în aceste vorbe?, simt că ea mă iubește!

Mă iubește!... Cât de scump îmi sunt acum mie însumi și cât de mult, ție pot să-ți spun, fiindcă tu înțelegi asta, cât de mult mă ador pe mine însumi de când ea mă iubește!

Să fie oare cutezanță, sau sentimentul că asta e adevărata stare de lucruri?... Nu cunosc pe nimeni de care m-aș teme că ar putea pune stăpânire pe inima Lottei. Și totuși... când vorbește de logodnicul ei cu atâta căldură, când vorbește cu atâta dragoste de el... atunci mă simt ca un om destituit din toate funcțiile și toate onorurile și căruia i se ia sabia.

16 iulie.

Ah, ce fior îmi străbate prin toate vinele când degetul meu atinge din întâmplare degetul ei, când picioarele noastre se întâlnesc sub masă! Mă trag înapoi ca ars, și o forță tainică mă împinge iarăși înainte... și mă cuprinde o ameteală... O! și ea, în nevinovăția ei, cu sufletul ei naiv, nu simte ce mult mă chinuiesc micile-i dovezi de

strânsă prietenie. Când vorbește cu mine, când își pune mâna pe mâna mea și în interesul discuției se apropie de mine așa încât suflul ceresc al gurii ei îmi atinge buzele... atunci îmi pare că mă prăbușesc ca lovit de trăsnet... Și, Wilhelm, fericirea asta, încrederea asta... dacă aș putea vreodată să le... Mă înțelege? Nu, inima mea nu e așa de coruptă! E slabă! Destul de slabă!... Dar asta nu-i oare corupție?

Ea e sfântă pentru mine. În fața ei, orice dorință amuțește. Nu știu ce se întâmplă cu mine când sunt lângă dânsa, am impresia că sufletul îmi cutreieră prin toate fibrele. Știe o melodie pe care o cântă la pian cu o măiestrie de înger, cu o simplitate și o adâncime de nespus. E cântecul ei favorit, un cântec care îmi alungă tot chinul, toată tulburarea și toate supărările, chiar de la prima notă.

Nimic din ce se spune despre vechea vrajă a muzicii nu mi se pare de necrezut. Cât de mult mă mișcă acest cântec simplu! Și ce bine știe ea să-l folosească, adeseori tocmai în clipa în care aș vrea să-mi trag un glonte în cap! Tulburarea și întunericul din sufletul meu se împrăștie și răsufli din nou mai ușor.

18 iulie.

Wilhelm, ce e pentru inima noastră lumea fără iubire?! E ca o lanternă magică fără lumină! Îndată ce pui lampa înăuntru, pe peretele alb apar imaginile colorate! Și chiar dacă n-ar fi nimic altceva decât asta, decât niște fantome trecătoare, și tot am fi fericiți când stăm ca niște copii în fața lor și ne desfătăm cu aparițiile acestea minunate. Astăzi nu m-am putut duce la Lotte; niște cunoscuți de care n-am putut scăpa m-au ținut acasă. Ce era să fac? Mi-am trimis servitorul la ea numai pentru ca să pot avea lângă mine un om care a văzut-o astăzi. Cu câtă nerăbdare l-am așteptat, cu câtă bucurie l-am văzut întorcându-se! Dacă nu mi-ar fi fost rușine, l-aș fi luat cu drag în brațe și l-aș fi sărutat.

Se povestește despre piatra bologneză că, atunci când o așezi la soare, absoarbe razele și pe urmă strălucește câțva timp în întuneric. Așa mi s-a părut și băiatul acesta. Ideea că ochii ei au privit ochii lui, fața lui, obrații lui, nasturii și gulerul hainei mă făcea să le socot pe acestea toate atât de sfinte, atât de scumpe! În clipa aceea nu l-aș fi dat pe băiat nici pentru o mie de taleri. Mă simțeam atât de bine în preajmă-i... Dar pentru numele lui Dumnezeu, să nu râzi de asta! Wilhelm, să fie oare nălucire faptul că ne simțim bine?

19 iulie

„Am s-o văd!” strig dimineața când mă trezesc și mă uit vesel la soare; „am s-o văd!” Și după aceea, toată ziua, nu mai am nici o dorință. Totul, totul se mistuie în această nădejde.

20 iulie.

Ideea voastră ca eu să mă duc cu ministrul plenipotențiar la... nu va fi și a mea. Nu-mi place să fiu sub ordinele cuiva, și știm cu toții că omul acesta e urâcios. Îmi spui că mama ar vrea să mă vadă activând! Asta m-a făcut să râd. Nu sunt și acuma activ? Și nu este în fond totuna dacă număr mazăre sau linte? Toate în lume sunt fleacuri, și un om care, de hatârul altora, se istovește pentru bani și onoruri, sau orice altceva, fără să facă asta din pasiune sau de nevoie, e întotdeauna un nerod.

24 iulie.

Fiindcă ții așa de mult să nu mă las de desen, aş vrea mai bine să nu-ți mai vorbesc de asta, decât să-ți spun că până acum am lucrat puțin.

Niciodată n-am fost mai fericit, niciodată sentimentul meu față de natură, față de o pietricică chiar, de un firișor de iarbă n-a fost mai deplin și mai adânc, și totuși... Nu știu cum trebuie să mă exprim, închipuirea mi-este atât de slabă, în sufletul meu totul șovăie și se clatină atât de cumplit, încât nu pot prinde măcar un contur; cred însă că dacă aş avea argilă sau ceară, aş putea scoate ceva. Dacă lucrurile or să meargă tot așa, am să iau argilă și am s-o modelez, chiar dacă ar ieși turte din ea!

Am început de trei ori portretul Lottei, și de trei ori am dat greș; asta mă supără cu atât mai tare, cu cât acum câtăva vreme izbutisem foarte bine. I-am făcut după aceea silueta, și asta deocamdată mi-e destul.

26 iulie.

Da, dragă Lotte. Am să am grijă și am să îndeplinesc totul: dă-mi oricâte porunci vrei, cât de des. Un singur lucru te rog; nu mai usca cu nisip scrisoarea. Astăzi am dus-o repede la buze, și după aceea mi-au scârțâit dinții.

26 iulie.

De multe ori mi-am propus să n- o mai văd atât de des. Dar cine ar putea să facă asta? În fiecare zi cad în ispită și îmi făgăduiesc cu sfințenie că mâine am să stau acasă, dar a doua zi dimineața găsesc din nou vreun motiv irezistibil și, până să-mi dau seama, am și ajuns la dânsa. Sau îmi spune seara: „Vii mâine dimineață?” Cine ar putea să mai stea acasă? Sau îmi dă o însărcinare oarecare și eu mă gândesc că e mai cuviincios să-i duc eu însumi răspunsul. Sau e vreme frumoasă și pornesc spre Wahlheim și când ajung acolo, până la ea nu mai e decât o jumătate de ceas!... Prea sunt aproape în atmosferă... Și, tuști! iată-mă acolo. Bunică-mea spunea o poveste cu muntele magnetic: pe corăbiile care se apropiuau prea mult de el nu mai rămânea nici un obiect de fier, cuiele zburau spre munte, și bieții marinari naufragiau printre scândurile desfăcute.

30 iulie.

Albert a sosit, și eu am să plec. Chiar dacă ar fi omul cel mai bun și cel mai generos, față de care aş fi gata să mă socot inferior în orice privință, totuși nu aş putea răbda să-l văd mereu în fața mea, stăpân peste atâtea perfecțiuni... Stăpân! Așadar, Wilhelm, a sosit logodnicul! Un om amabil și de treabă, pe care nu poți să nu-l iubești. Din fericire, n-am fost acolo, ca să văd cum a fost primit. Asta mi-ar fi zdrobit inima. Dar și el a fost atât de cumsecade, încât n-a sărutat-o nici o singură dată pe Lotte în fața mea. Dumnezeu să-l răsplătească! Trebuie să-mi fie drag pentru respectul pe care-l are față de dânsa. Se poartă frumos cu mine și cred că asta se datorează mai mult Lottei decât propriului său sentiment, fiindcă în privința asta femeile sunt istețe și au dreptate. Dacă pot să țină doi adoratori în bună înțelegere unul cu altul, e cu atât mai bine pentru ele, oricât de rar s-ar întâmpla una ca asta.

Nu pot să nu-l stimez pe Albert. Înfrățirea lui liniștită contrastează în chip viu cu neliniștea caracterului meu, pe care nu pot să i-o ascund. Are multă simțire și îi e limpede cât prețuiește Lotte. Nu pare să fie supărăcios; știi doar că acesta e năravul pe care îl urăsc mai mult decât pe toate celelalte.

Mă socoate un om deștept. Dragostea mea față de Lotte, bucuria pe care o simt față de tot ce face ea sporesc triumful lui, și din pricina asta o iubește și mai mult. Dacă

o necăjește sau nu, uneori, cu mici scene de gelozie, asta nu pot să spun; eu cel puțin, în locul lui, nu m-ș putea feri de acest diavol.

În sfârșit, facă ce-o vrea, eu atâta știu: că bucuria mea de-a fi alături de Lotte s-a dus! Cum să numesc asta, nebunie sau orbire?... Dar ce nevoie am de nume? Faptul în sine e totul! Tot ce știu acum știam și înainte de venirea lui Albert. Știam că nu pot avea nici o pretenție asupra ei, și nici nu aveam vreuna, adică atât cât este posibil să nu ai dorințe în fața unei atât de mari dăgălășenii. Și acuma, poftim, caraghiosul cască ochii mari când celalalt vine într-adevăr și îi ia fata.

Strâng din dinți și râd de nenorocirea mea, și râd de două și de trei ori mai mult de aceia care ar putea să spună că trebuie să mă resemnez fiindcă nu se poate face nimic... Afară cu aceste sperietori!... Rătăcesc prin pădure, și când ajung la Lotte și îl văd pe Albert stând cu ea în grădiniță, sub frunzar, și nu pot trece mai departe, sunt de o veselie nebună, vorbesc tot felul de prostii și lucruri fără șir. Lotte mi-a spus azi:

— Pentru Dumnezeu, nu mai face scene ca aceea de aseară! Ești îngrozitor când ești așa de vesel!

Între noi fie vorba, pândesc mereu vremea când Albert e ocupat; și atunci, țuști! ies din casă și mă bucur întotdeauna când o găsesc singură.

8 august.

Te rog, dragă Wilhelm, să mă crezi că nu era vorba de tine când spuneam că sunt nesuferiți oamenii care ne cer să fim resemnați în fața soartei inevitabile. Crede- mă că nu m- am gândit defel că tu ai putea fi de aceeași părere. Și de fapt ai dreptate. Un singur lucru numai, dragul meu: în lumea asta foarte rar hotărăști ceva cu ori-ori; sentimentele și purtările sunt tot atât de felurit nuanțate ca și deosebiriile dintre un nas coroiat și un nas cârn.

Așadar, n-ai să mi-o iei în nume de rău dacă, recunoscând că argumentul tău e în întregime adevărat, eu caut totuși să mă furișez printre ori-ori.

Tu spui: „Ori ai vreo speranță cu privire la Lotte, ori n-ai niciuna. Bun: în primul caz, încearcă să-ți înfăptuiești speranța, încearcă să ajungi la împlinirea dorințelor tale; în cazul celălalt, ia o hotărâre bărbătească și caută să scapi de un sentiment nenorocit, care îți va seca toate puterile.”

Dragul meu, asta e bine spus și e ușor de spus. Dar poți să ceri nefericitului a cărui viață se mistuie treptat și fără oprire din pricina unei boli ascunse, poți tu să-i ceri să pună capăt chinului cu o lovitură de pumnal? Iar boala care îi seacă puterile nu-i răpește oare în același timp curajul de-a scăpa de ea?

E adevărat că ai putea să-mi răspunzi cu o imagine asemănătoare. Cine oare n- ar prefera să i se taie brațul decât să-și primejduiască viața prin șovăiri și târăgăneli?... Nu știu, și nu vreau să ne mai necăjim cu tot soiul de pilde. În sfârșit, Wilhelm, câteodată am clipe de curaj brusc și zguduitor, și atunci... m-aș duce, dacă aș ști încotro.

Seara.

Jurnalul meu, pe care de câtăva vreme l-am lăsat în părăsire, mi-a căzut astăzi iarăși în mâini și mă mir cum am putut în chip precugetat să mă vâr în toate astea; am văzut mereu limpede situația mea, totuși m-am purtat ca un copil; văd și acuma atât de limpede, și totuși nu-i încă nici un semn de îndreptare.

10 august.

Aș putea să duc viața cea mai bună și cea mai fericită dacă n-aș fi un nebun. Nu se strâng atât de ușor laolaltă pentru desfătarea unui suflet omenesc împrejurări atât de frumoase ca acelea în mijlocul cărora mă aflu acum. Cât de adevărat e că inima noastră își plăsmuiește singură fericirea! Să faci parte din această familie plăcută, să fii iubit de bătrân ca un fiu, de copii ca un tată, și de Lotte!... Și apoi Albert, care e un om de treabă, care nu-mi strică fericirea prin nici o necuviință, care mă întâmpină cu o sinceră prietenie, pentru care, după Lotte, eu sunt tot ce are mai drag pe lume!... Wilhelm, e o plăcere să ne auzi când ne plimbăm și vorbim împreună despre Lotte: nimic pe lume nu poate fi mai ridicol decât această situație, și totuși de multe ori îmi dau lacrimile.

Îmi povestește despre mama fetei, o femeie cumsecade: a lăsat Lottei în grijă, cu limbă de moarte, casa și copiii, iar pe Lotte i-a încredințat-o lui; îmi istorisește cum, cu vremea, Lotte a fost pătrunsă de un spirit cu totul nou; cum, îngrijind de gospodărie, a devenit o adevărată mamă; cum nici o clipă din viața ei n-a trecut fără dragoste activă și fără muncă; și totuși nu și-a pierdut niciodată veselia și vioiciunea. În vremea asta, eu merg alături de el și, în drum, culeg flori, le strâng cu grijă într- un buchet și... le arunc în râul care curge pe lângă noi, uitându-mă cum se duc încet la vale. Nu știu dacă ți-am scris că Albert va rămâne aici și va primi o slujbă bine plătită la Curte, unde e foarte prețuit. În ce privește ordinea și hărnicia în treburi, puțini am văzut care să-i semene.

12 august.

Hotărât, Albert e cel mai bun om din lume. Ieri am avut cu el o scenă minunată. M-am dus la dânsul ca să-mi iau rămas bun. Aveam poftă să plec călare în munți, de unde îți scriu acuma. Tot plimbându-mă prin odaie, dau cu ochii de pistoalele lui.

— Împrumută-mi, i-am spus, pistoalele, ca să le am pe drum.

— Da. Ia-le, mi-a răspuns el, dacă vrei să-ți dai osteneala să le încarci; la mine stau numai pro forma.

Am luat unul în mână, și el a urmat:

— De-atunci de când prevederea mea mi-a jucat o festă neplăcută, nu vreau să mai am de-a face cu așa ceva.

Am fost curios să aflu ce s-a petrecut.

— Am stat vreo trei luni la un prieten, la țară, mi-a povestit el. Aveam două pistoale neîncărcate și dormeam liniștit. O dată, într-o după-amiază ploioasă, stând așa și neavând ce face, m-am gândit că s-ar putea să ne calce hoții, s-ar putea să avem nevoie de pistoale, s-ar putea... știi și tu cum se întâmplă... Am dat servitorului pistoalele să le curețe și să le încarce. El glumește cu servitoarea, vrea s-o sperie și, Dumnezeu știe cum, arma se descarcă, pe când vergeaua era încă înăuntru, și o lovește pe față în mâna dreaptă, zdrobindu-i un deget. Plânsete, vaiete, și pe deasupra și îngrijirea de plătit. De-atunci las neîncărcată orice armă. Ce-i prevederea, dragul meu? Primejdia nu-i un lucru cu care te poți deprinde! E adevărat că...

Acuma trebuie să-ți mărturisesc că omul acesta mi-i drag, dar numai până la e adevărat că... Nu se înțelege oare de la sine că orice regulă generală suferă excepții? Dar el e atât de conștiincios! Dacă i se pare că a spus ceva pripit, general, adevărat numai pe jumătate, nu mai sfârșește cu precizările, cu modificările, cu eliminările și cu adăugirile, până când nu mai rămâne nimic. Așa și acuma, a intrat foarte adânc în text. Nu l-am mai ascultat, am fost cuprins de gânduri stranii și, cu un gest de mânie, mi-am apăsât teaca pistolului pe frunte, deasupra ochiului drept.

— Ce faci? mă întrebă Albert, luându-mi pistolul din mână.

— Nu-i încărcat, am zis eu.

— Chiar dacă nu-i, dar de ce să faci asta? replică el, supărat. Nu înțeleg cum poate fi un om atât de nerod ca să se împuște; numai gândul acesta mă scârbește.

— De ce vă grăbiți, strigai eu, de ce grăbiți voi, oamenii, să spuneți imediat despre un lucru că e nebunesc sau înțelept, bun sau rău?! Ce rost au toate astea? Ați descoperit cumva cauzele lăuntrice ale unei fapte? Puteți voi să lămuriți cu precizie motivele pentru care s-a întâmplat așa, pentru care trebuia să se întâmple? Dacă ați face asta, nu v-ați mai grăbi atâta cu sentințele voastre.

— Trebuie să recunoști, spuse Albert, că anumite fapte rămân imorale, oricare ar fi motivul care le-a provocat.

Am strâns din umeri și i-am dat dreptate.

— Totuși, dragul meu, urmașii mei, se găsesc și în acesta câteva excepții. E drept că furtul e o faptă urâtă: totuși, unul care fură ca să nu moară de foame el și ai lui merită milă ori pedeapsă? Cine va arunca prima piatră în soțul care, cu o dreaptă mânie, își omoară soția necredincioasă și omoară și pe nemernicul seducător? Sau în fata care, într-o clipă de voluptate, se lasă târât de plăcerile neînfrânate ale iubirii? Înseși legile noastre, care sunt ca niște pedanți nesimțitori, se lasă înduplecate și își suspendă pedepsele.

— Asta-i cu totul altceva, spuse Albert, fiindcă un om târât de pasiunile lui își pierde mintea și trebuie privit ca un om beat, ca un nebun.

— O, voi, oamenii cumiți! strigai eu zâmbind. Pasiune! Beție! Nebunie! Sunteți așa de liniștiți, așa de imparțiali, voi, oamenii morali! Și muștrați pe bețiv, urgisiți pe nebun, treceți pe lângă ei, ca preotul, și mulțumiți lui Dumnezeu, ca fariseul, că nu v-a făcut și pe voi ca pe unul dintre aceștia. M-am îmbătat și eu de multe ori, pasiunile mele n-au fost niciodată departe de nebunie, și nu-mi pare rău nici de una, nici de alta, fiindcă știu că toți oamenii extraordinari, care au făcut ceva mare, ceva în aparență imposibil, au fost defăimați întotdeauna și socotiți drept bețivi și nebuni. Dar chiar în viața obișnuită e nesuferit lucru să auzi cum despre orice om care a făcut o faptă întrucâtva liberă, mărinimoasă, neașteptată, se spune că e beat sau că e nebun! Să vă fie rușine vouă, celor teferi! Să vă fie rușine, înțelepților!

— Acestea sunt tot ciudățeni de-ale tale, spuse Albert. Exagerezi totul și, în cazul acesta cel puțin, hotărât n-ai dreptate atunci când compari sinuciderea, despre care e vorba acum, cu fapte mari, fiindcă sinuciderea nu poate fi privită decât ca o slăbiciune. E mai ușor să mori decât să înduri neclintit o viață chinuită!

Eram hotărât să întrerup discuția, căci nici un argument nu mă scoate mai tare din sărite decât atunci când cineva îmi trânteste o banalitate oarecare în timp ce eu vorbesc din toată inima. Totuși, m-am liniștit repede, fiindcă am mai auzit fraza asta de multe ori și de multe ori m-am supărat din pricina ei; am răspuns cu oarecare vioiciune:

— Numești asta slăbiciune? Te rog, nu te lăsa ademenit de aparențe. Poți să spui despre un popor care suspină sub jugul nesuferit al unui tiran că e slab atunci când, în sfârșit, izbucnește și își sfarmă lanțurile? Un om care, de spaimă că i-a luat casa foc, își încordează toate puterile și duce ușor poveri pe care într-o împrejurare obișnuită abia le-ar putea urni; sau altul care, de mânie că a fost jignit, se luptă cu șase deodată și îi doboară, oare aceștia pot fi numiți slabi? Și, dragul meu, dacă încordarea este tărie, de ce exaltarea ar fi altceva?

Albert mă privi și-mi spuse:

— Nu mi-o lua în nume de rău, dar exemplele pe care le dai nu par să se potrivească aici.

— Se poate, spusei eu. Am fost învinuit de multe ori că felul meu de a combina lucrurile cam seamănă a palavre. Să vedem dacă nu putem să ne reprezentăm în alt chip ceea ce simte omul care se hotărăște să arunce povara, de altminteri plăcută, a vieții... căci numai în măsura în care simțim un lucru avem dreptul să vorbim despre el. Firea omenească, urmași eu, își are limitele ei: ea poate suporta bucurie, suferință, dureri până la un anumit punct, și pierde de îndată ce punctul acela a fost depășit. Așadar, aici nu e vorba dacă cineva e tare sau slab, ci dacă poate suporta greutatea suferinței lui morale sau fizice. A spune că omul care își curmă singur viața e laș mi se pare tot atât de ciudat ca a spune că e laș acela care moare de niște friguri primejdioase.

— Paradoxal! Cât se poate de paradoxal! exclamă Albert.

— Nu chiar așa de paradoxal cum crezi tu, răspunsei eu. Recunoaște și tu că numim boală mortală pe aceea în care natura e lovită în așa chip, încât forțele ei sunt în parte măcinate, iar în parte atât de slăbite, încât nu se mai poate întrema și nu mai e în stare prin nici o revoluție fericită să restabilească mersul obișnuit al vieții. Și acum, dragul meu, să aplicăm asta și la spirit. Consideră că un om, în marginirea lui, cu impresiile care-l influențează, cu ideile care i se statornicesc în minte, observă cum, deodată, o pasiune covârșitoare îi răpește cu desăvârșire liniștea gândurilor și îl copleșește. În zadar omul rațional și calm nu ia în seamă starea de spirit a nenorocitului, în zadar caută să-l îmbărbăteze! Tot așa un om sănătos care stă lângă patul unui bolnav nu-i poate da acestuia nici o picătură din forțele lui.

Albert a fost de părere că vorbesc prea în general. Eu i-am amintit atunci de o fată care nu demult fusese găsită înecată și i-am spus povestea ei:

— O ființă bună și tânără, care trăise și crescuse în cercul strâmt al preocupărilor casnice, al muncii hotărâte săptămânal, care nu cunoștea alte mulțumiri decât să iasă la plimbare duminica, prin oraș, împreună cu fete de-o seamă cu ea, gătită cu lucruri adunate încetul cu încetul, să danseze poate câte o singură dată la toate sărbătorile mari și, în afară de asta, să stea îndelung și din toată inima de vorbă cu vreo vecină despre pricinile unei certe sau despre vreo bârfeală oarecare, o ființă cu fire înfocată, simțind deodată nevoi sufletești care, nutrite de vorbele dulci ale bărbaților, sporesc mereu. Bucuriile ei de odinioară încep să-i pară serbede, până când întâlnește un om către care o îmboldește, fără putință de împotrivire, un sentiment necunoscut, un om în care își pune toate speranțele, așa încât ea uită de tot ce e în jurul ei, nu mai aude, nu mai vede nimic, nu mai simte pentru nimeni nimic decât pentru el, cel unic, și nu-l mai dorește decât pe el, cel unic.

Nefiind coruptă de satisfacțiile deșarte ale unei vanități nestatornice, năzuința ei tinde către un țel anumit, ea vrea să fie a lui, să aibă parte, într-o unire veșnică, de toată fericirea care-i lipsește, să guste toate bucuriile la care visează. Făgăduieli repetate, care îi pecetluiesc certitudinea speranțelor, dezmierdări îndrăznețe, care-i sporesc dorințele, toate îi împăienjenesc sufletul; o tulburare adâncă o năpădește, presimțirea bucuriilor o cuprinde, toată ființa ei e încordată la culme, ea întinde brațele ca să-și îndeplinească toate dorințele... și iubitul ei o părăsește. Încremenită, ieșită din minți, ea se află acum în fața unei prăpăstii; împrejurul ei e numai întuneric, nici o cale spre viitor, nici o mângâiere, nici o nădejde, fiindcă acela în care simțea că e toată viața ei a părăsit-o. Nu mai vede lumea vastă ce i se așterne în față, nu mai vede pe aceia, mulți, care i-ar putea înlocui pierderea; se simte singură, părăsită de toată lumea... și, orbită, copleșită de

cumplita durere a inimii, se aruncă în adâncuri, ca să-și înăbușe toate chinurile într-o moarte ce o cuprinde din toate părțile. Vezi, Albert, asta-i povestea multor oameni! Spune tu, acum, nu e totuna cu o boală? Natura nu mai găsește nici o ieșire din labirintul forțelor încâlcite și contradictorii, și atunci omul trebuie să moară. Vai celui care poate să vadă asta și să spună: „Ce neroadă! Dacă ar fi așteptat, dacă ar fi lăsat timpul să lucreze, atunci deznădejdea i s-ar fi potolit, și ea și-ar fi găsit pe un altul care s-o consoleze.” Asta e ca și cum cineva ar spune: „Ce nerod să moară de boală! Dacă ar fi așteptat până când și-ar fi recăpătat puterile și până i s-ar fi potolit clocotul sângelui, atunci toate ar fi mers strună și ar mai trăi și acum!”

Albert, neînțelegând încă bine comparația, mai aduse câteva obiecții, între altele că eu am vorbit numai de o fată naivă, dar că nu înțelege cum ar putea fi scuzat un om deștept, care nu e așa de mărginit și care vede mai departe decât atâta.

— Dragul meu, am exclamat eu, omul e om, și puțină minte pe care o are cineva intră într-o foarte mică măsură sau nu intră deloc la socoteală atunci când se dezlănțuie pasiunea și el ajunge la marginile firii umane. Mai degrabă... Dar s-o lăsăm pe altă dată, am mai spus și mi-am luat pălăria.

O, inima mi-era atât de plină... Și ne-am despărțit fără să ne fi înțeles unul pe altul. Așa cum, de altfel, nici un om nu înțelege ușor pe altul.

15 august.

E sigur că nimic pe lume nu e mai trebuincios omului decât iubirea. Am simțit asta la Lotte, am văzut că nu i-ar plăcea să mă piardă, iar copiii își închipuie că eu am să mă întorc mereu, în fiecare dimineață. Astăzi m-am dus să acordez pianul Lottei, dar n-a fost chip, fiindcă micuții se țineau de mine să le spun o poveste și Lotte singură mi-a cerut să le fac pe plac. Le-am împărțit pâinea cu unt, pe care ei acuma o primesc de la mine aproape cu tot atâta plăcere ca și de la Lotte, și le-am povestit întâmplarea cu prințesa care e slujită de mâini nevăzute. Învăț multe cu ocazia asta, te asigur, și mă minunez de impresia pe care o fac poveștile asupra lor. Din pricină că de multe ori trebuie să născocesc un incident pe care a doua oară îl uit, ei îmi spun imediat că data trecută a fost altfel, așa încât mă deprind să recit totul fără nici o schimbare, într-o cadență cântătoare și în aceeași ordine. Am învățat din asta că un autor își strică opera dacă o publică într-o ediție revăzută, chiar dacă din punct de vedere poetic a devenit acum mai bună. Prima impresie e cea hotărâtoare, și omul e astfel alcătuit, încât îl poți convinge de cele mai nemaipomenite lucruri; totul se lipește imediat de suflet, dar vai de acela care vrea să curețe și să șteargă ce a fost lipit.

18 august.

Trebuie oare ca tot ceea ce face fericirea omului să devină izvorul nenorocirii lui? Sentimentul deplin și cald al inimii mele față de natura vie, sentiment care mă umplea de atâta desfătare și care preschimba în paradis lumea dimprejurul meu, devine pentru mine acum un chin nesuferit, un duh al caznei, ce mă urmărește pretutindeni!

Când, altădată, priveam de pe stâncă râul și valea mănoasă ce se întinde până la dealurile din depărtare și vedeam cum totul împrejurul meu încolțește și pulsează; când vedeam munții îmbrăcați de la poale până în vârf cu copaci înalți și stufoși, văile cu multe cotituri, umbrite de păduri fermecătoare, râul domol alunecând printre trestii foșnitoare și oglindind în el norii pe care molcomul vânt al serii îi mâna pe cer; când auzeam apoi în jurul meu păsărelele însuflețind pădurea și milioanele de roiuri de musculițe dansând vesele în cea din urmă rază a soarelui; când acesta, cu ultima lui

licărire pâlپătoare, dezrobea din iarbă gândacul care zumzăie și când zbârnăitul și freamătul din preajma mea mă îndemnau să mă uit pe jos; când mușchiul care își stoarce hrana din stânca cea aspră și tufișurile care cresc pe dealul uscat și nisipos îmi destăinuiau viața lăuntrică, arzătoare a naturii, o, cum le culegeam și le strângeam pe toate în inima mea caldă! Mă simțeam în îmbelșugarea asta ca divinizat, și minunatele forme ale lumii infinite mișcau, înviorând totul în sufletul meu. Crește uriașe mă înconjurau, în fața mea erau prăpăstii și pâraie se prăvăleau în ele, râuri curgeau la picioarele mele, și muntele și pădurea vuiiau; vedeam cum în adâncurile pământului se frământă și lucrează toate aceste forțe de nepătruns, iar pe pământ și în văzduh mișună speciile feluritelor ființe. Pretutindeni, pretutindeni mii și mii de făpturi; și oamenii se aciuează în căsuțe și se cuibăresc și își închipuie că sunt stăpâni peste întreaga lume! Biet nerod care pe toate le socotești mărunte, fiindcă tu însuți ești atât de mic! De la munții cei nepătrunși, trecând peste deșertul nestrăbătut de piciorul omului, până la capătul oceanului necunoscut plutește spiritul creatorului veșnic, care se bucură de fiecare fir de praf ce trăiește și îl simte... Pe vremea aceea, de câte ori n-am dorit să ajung la țărmlul mării nemăsurate, cu aripile unui cocor care zbura deasupra mea, să beau din poculul înspumat al infinitului voluptatea covârșitoare a vieții și să simt numai o clipă, în vloga încătușată a pieptului meu, o picătură din beatitudinea ființei în care și prin care iau naștere toate.

O, frate, chiar numai amintirea acelor clipe mă bucură. Chiar străduința de a evoca acele sentimente cu neputința de exprimat îmi înalță sufletul deasupra lui însuși și mă face să simt îndoit neliniștea stării în care mă aflu acum.

În fața sufletului meu s-a ridicat parcă o perdea, și înaintea mea scena vieții infinite se schimbă-n prăpastia mormântului veșnic deschis. Poți tu să-mi spui: „Așa este!” când toate trec, când toate se rostogolesc cu iuțea de fulger, când rar de tot ajung să dureze atât cât le îngăduie puterile și, vai! când sunt smulse și târâte de șuvoi, înecate și sfărâmate de stânci? Nu e clipă care să treacă fără să te macine și fără să-i macine și pe ai tăi, nu e clipă în care să nu săvârșești o distrugere, în care să nu trebuiască s-o săvârșești; cea mai pașnică plimbare te costă viața a mii de bieți viermișori, o singură lovitură de picior sfărâmă construcțiile, anevoios lucrate, ale furnicilor și preface o mică lume într-un mormânt păcătos. Nu marile și rarele necazuri ale lumii, nu talazurile care vă spulberă satele, nu cutremurele care vă nimicesc orașele mă mișcă pe mine! Inima mi-e mâncată de forța mistuitoare ascunsă pretutindeni în natură și care nu creează nici o ființă fără să-i insuflă imboldul de-a se distruge pe sine și de-a distruge ființa vecină. Și mă zbucium cuprins de spaimă, cu cerul și pământul și forțele lor împrejurul meu. Nu văd nimic altceva decât un monstru care veșnic înghite și rumegă veșnic.

21 august.

Zadarnic întind brațele spre ea dimineața, când mă trezesc din visuri apăsătoare; în van o caut noaptea lângă mine în pat, când m-a amăgit un vis fericit și nevinovat, în care stau lângă ea în iarbă și îi țin mâna în mâna mea și i-o acopăr cu mii de sărutări. Ah! Și atunci când, încă pe jumătate adormit, întind brațele după dânsa și mă trezesc... inima mi se strânge, și din ea țâșnește un șuvoi de lacrimi și plâng nemângâiat, cu gândul la un viitor întunecat.

22 august.

E o nenorocire, Wilhelm; puterile mele active sunt dezacordate și cufundate într-o trândăvie plină de neliniște; nu pot să stau fără să fac nimic, și totuși nici nu sunt în stare să fac ceva. Nu mai am pic de imaginație, nu mai simt nimic în fața naturii, iar cărțile mă dezgustă. Când ne lipsim nouă înșine, totul ne lipsește. Îți jur că, de multe ori, aș vrea să fiu muncitor cu ziua numai ca să pot avea dimineața, când mă scol, o nădejde în ziua care începe, un imbold, o speranță. De multe ori îl invidiez pe Albert, pe care îl văd scufundat până peste cap în acte, și îmi închipui că mi-ar fi mai bine dacă aș fi în locul lui! De câteva ori până acum m-am gândit să -ți scriu ție și să-i scriu și ministrului, ca să cer postul de la legăție, care, după cum mă asigură, nu mi s-ar refuza. Și eu cred tot așa. Ministrul mă prețuiește de multă vreme și de mult mi-a tot spus că ar trebui să mă apuc de o treabă oarecare. Câteodată vreau și eu tot așa. Pe urmă, când mă gândesc iarăși, îmi aduc aminte de fabula cu calul care, nerăbdător să-și capete libertatea, lasă să i se pună șaua și frâul, și apoi e călărit până la istovire...[30][31]. Și, dragul meu, nu e oare dorul meu de schimbare o neprielnică nerăbdare interioară care mă va urmări pretutindeni?

28 august.

E adevărat că, dacă boala mea ar putea fi vindecată, oamenii aceștia ar putea s-o vindece. Azi e ziua mea de naștere. Dis-de-dimineață primesc un pachetel de la Albert. Când îl deschid, dau de una din fundele roze pe care le purta Lotte când am cunoscut-o și pe care, de-atunci încolo, am rugat-o de multe ori să mi-o dea. Alături mai erau două cărți în format mic, Homer, în ediția lui Wetstein, ediție pe care mi-am dorit-o adesea, ca să nu mai car după mine, în plimbările mele, pe aceea a lui Ernesti. După cum vezi, ei îmi preîntâmpină dorințele! Caută toți micile daruri ale prieteniei, care sunt de o mie de ori mai scumpe decât toate acele daruri orbitoare, înjosoare pentru noi prin vanitatea celui ce ni le-a făcut. Sărut de mii de ori această fundă și cu fiecare răsufare sorb amintirea fericirilor cu care m-au copleșit zilele acelea puține, minunate, ce nu se mai pot întoarce. Așa este, Wilhelm, și nu mă supăr; florile vieții sunt ca niște arătări! Câte nu trec fără să lase după ele nici o urmă, cât de puține dau roade și cât de puține din aceste fructe ajung să se pârguiască! Și totuși sunt destule și de acestea; și totuși... O, frate!... putem noi oare să părăsim fructele coapte, să le disprețuim, să le lăsăm să putrezească fără să le gustăm?

Rămâi cu bine! E o vară splendidă; mă urc uneori în pomii din livada Lottei și culeg cu prăjina perele din vârf. Ea stă jos și le prinde când i le arunc.

30 august.

Nefericitule! Nu ești nebun? Nu te înșeli oare pe tine însuși? Ce înseamnă această pasiune cumplită și fără sfârșit? Nu-mi mai îndrept decât spre ea rugăciunile; în închipuirea mea nu mai apare alt chip decât al ei, văd totul în jurul meu numai în legătură cu dânsa. Și asta îmi dăruiește multe clipe fericite... până când trebuie iar să mă smulg de lângă ea! Ah, Wilhelm! La câte și mai câte nu mă îndeamnă uneori inima...!

Când stau cu dânsa două-trei ceasuri și mă desfăt privindu-i fața, văzându-i mișcările, ascultând sunetul ceresc al vorbelor ei, când, încetul cu încetul, toate simțurile mi se încordează, când mi se întunecă înaintea ochilor și abia mai aud, când mă înăbuș ca un ucigaș, iar apoi inima mea încearcă, bătând năvalnic, să aducă aer simțurilor apăsate, dar nu izbutește decât să le sporească rătăcirea, atunci, o, Wilhelm,

uneori nu mai știu dacă sunt pe lume! Și... dacă nu se întâmplă să precumpănească melancolia și Lotte să-mi îngăduie o biată mângâiere, aceea de-a plânge pe mâna ei... atunci trebuie să plec! Rătăcesc apoi pe câmp, departe, și e o bucurie pentru mine să urc un deal râpos, să-mi croiesc o potecă printr-o pădure neumblată, prin tufișuri care mă zgârie, printre spini care mă sfâșie! Atunci mă simt puțin mai bine! Puțin! Dacă, uneori, pe drum mă opresc ostenit și însetat, uneori în nopți adâncă, în timp ce luna plină veghează deasupra-mi în singurătatea pădurii, și mă așez pe un copac crescut strâmb, ca să aduc un pic de alinare tălpilor mele rănite și să gust o istovitoare odihnă în slaba lumină a lunii, atunci, o, Wilhelm, singurătatea unei chilii, cămașa de păr aspru și cingătoarea de țepi ar fi mângâierile după care sufletul meu tânjește. Adio! Nu văd alt sfârșit al acestui chin decât mormântul.

3 septembrie.

Trebuie să plec! Îți mulțumesc, Wilhelm, că m-ai făcut să-mi statornicesc hotărârea șovăitoare. Sunt două săptămâni de când mă bate gândul să -o părăsesc. Trebuie să plec. Lotte e iarăși în oraș la o prietenă. Și Albert... și... trebuie să plec.

10 septembrie.

Ce noapte a fost! Wilhelm! Acum pot înfrunta orice! N-am s-o mai văd! O, de ce nu pot să zbor la pieptul tău, să-ți mărturisesc, dragul meu, cu mii de lacrimi, fermecat, sentimentele care mă năpădesc. Acum stau și răsflu greu, încerc să mă liniștesc, aștept dimineața, căci am poruncit ca în zorii zilei să vină caii să mă ia.

Ah, ea doarme liniștită și nu se gândește că n-are să mă mai vadă niciodată. M-am smuls de lângă dânsa și am fost destul de tare ca într-o convorbire de două ceasuri, să nu-mi trădez planul. Și, Doamne-Dumnezeule, ce convorbire!

Albert îmi făgăduise că, imediat după masa de seară, va veni cu Lotte în grădină. Eu stăteam pe terasă, sub castanii înalți, și mă uitam la soarele pe care acum îl vedeam pentru cea din urmă oară cum asfințea în zarea acelei văi minunate, deasupra râului liniștit. De atâtea ori stătusem aici cu ea, privind același spectacol măreț, și acum... Mă plimbam încoace și încolo pe aleea care îmi era atât de dragă. O atracție tainică mă adusesese aici deseori, încă înainte de-a o cunoaște pe Lotte, și mi-amintesc ce mult ne-am bucurat când, la începutul cunoștinței noastre, ne-am descoperit simpatia amândurora față de locul acesta, în adevăr unul dintre cele mai romantice pe care le-am văzut plăsmuite de artă.

Mai întâi ai, printre castani, o vastă perspectivă... Ah, dar îmi aduc aminte că ți-am scris, mi se pare, de multe ori, cum șiruri înalte de fagi te împrejmuiesc, cum aleea, din cauza unei dumbrăvi învecinate, se face tot mai întunecoasă, până când totul se sfârșește într-un loc închis din toate părțile, învăluit de florii singurătății. Simt și acum liniștea care m-a cuprins când am venit aici întâia oară, într-o zi pe la amiază. Presimțeam, nelămurit, că va deveni un loc de fericiri și de dureri.

De vreo jumătate de ceas mă desfătam cu mistuitor de dulcile gânduri ale despărțirii și ale revederii, când i-am auzit urcând spre terasă. Am alergat să-i întâmpin, am luat înfiorat mâna Lottei și am sărutat-o. Când am ajuns sus, luna tocmai răsărea de după deal. Tot vorbind împreună ba de una, ba de alta, ne-am apropiat de chioșcul întunecos. Lotte a intrat și s-a așezat, cu Albert și cu mine alături. Totuși, neliniștea mea nu mi-a dat răgaz să șed mult timp așa. M-am ridicat, am stat în fața ei, m-am plimbat încoace și încolo, m-am așezat iarăși; era o situație chinuitoare. Lotte ne atrase atenția

asupra efectului deosebit al luminii de lună, care, de la capătul șirurilor de fagi, învăluia toată terasa în fața noastră; era o priveliște splendidă, cu atât mai izbitoare, cu cât noi stăteam învăluiți într-o umbră adâncă. Tăceam cu toții. După un timp, ea începu să vorbească:

— Ori de câte ori mă plimb la lumina lunii, mă gândesc la morții mei, copleșită de sentimentul pieririi și al viitorului. Vom dăinui mereu, urmă ea cu glasul celui mai adânc sentiment, dar oare, Werther, ne vom mai întâlni? Ne vom mai recunoaște? Ce crezi? Ce spui?

— Lotte, am spus eu, în timp ce îi întindeam mâna și ochii mi se umpleau de lacrimi, ne vom vedea din nou! Ne vom revedea și aici, și dincolo!

N-am mai putut să vorbesc. O, Wilhelm, de ce a trebuit oare să mă întrebe asemenea lucruri tocmai acum, când inima mi-era frământată de această tristă despărțire?

— Oare cei care ne-au fost dragi și au murit, urmă ea, mai știu ceva despre noi, mai știu ei când ne aducem aminte cu dragoste de dânsii? O! Chipul mamei plutește mereu în preajma mea când, seara, stau în mijlocul copiilor ei, al copiilor mei, care se adună împrejurul meu așa cum se adunau împrejurul ei. Și mă uit la cer cu o lacrimă de dor în ochi și mă gândesc ce bine ar fi dacă și ea ar putea să se uite o clipă în jos și să vadă cum îmi țin cuvântul pe care i l-am dat în ceasul morții: să fiu mama copiilor ei. Cu câtă simțire strig atunci: „Iartă-mă, mamă scumpă, dacă nu sunt pentru ei ceea ce ai fost tu! Ah! fac și eu tot ceea ce pot. Sunt hrăniți, îmbrăcați și, mai mult decât toate acestea, îngrijiți și iubiți. Dacă ai putea vedea ce bine se înțeleg, sfântă și nespus de iubită! atunci tu ai slăvi cu cea mai caldă mulțumire pe Dumnezeu, căruia, cu ultimele tale lacrimi, și cele mai amare, i te-ai ruga pentru binele copiilor tăi.” Așa a spus! O, Wilhelm, cine poate repeta ce a spus?! Cum poate litera rece și moartă să exprime această floare a spiritului!

Albert i-a tăiat domol vorba:

— Te tulburi prea tare, dragă Lotte! Știu că sufletului tău îi sunt tare dragi aceste gânduri, dar te rog...

— O, Albert, spuse ea, știu că nu uiți serile în care stăteam împreună la măsuta cea rotundă, când tata era plecat la drum, iar copiii fuseseră trimiși la culcare. De multe ori aveai la tine o carte bună, și totuși atât de rar îți venea să citești din ea... Nu prețuia oare mai mult decât orice să stai de vorbă cu ființa aceea minunată? Cu femeia frumoasă, blândă, veselă și mereu activă! Dumnezeu știe lacrimile cu care de atâtea ori m-am aruncat în fața lui, rugându-l să mă facă asemenea ei!

— Lotte! am strigat eu, aruncându-mă în fața ei, luându-i mâna și acoperind-o cu mii de lacrimi. Lotte! Binecuvântarea lui Dumnezeu și duhul mamei tale sunt asupra ta!

— O, dacă ai fi cunoscut-o! spuse ea, strângându-mi mâna. Merita s-o cunoască un om ca dumneata!

Am crezut că pier. Niciodată nu s-a spus despre mine o vorbă mai mare și mai frumoasă. Apoi ea urmă:

— Și femeia asta a trebuit să moară în floarea vârstei, când băiatul ei cel mai mic n-avea nici șase luni! N-a fost multă vreme bolnavă. Era liniștită, resemnată, numai grija de copii o chinuia, mai ales grija de cel mic. Când a fost aproape să moară, mi-a spus: „Adu-mi-i încoace!” I-am adus pe toți, pe cei mai mici, care nu știau, pe cei mai mari, care erau adânc cutremurați. Când i-a văzut pe toți în jurul patului, a ridicat mâinile și s-a rugat pentru ei, i-a sărutat pe rând, le-a spus să plece și s-a întors spre

mine, zicându-mi: „Să le fii mamă...!” I-am dat mâna și i-am făgăduit că așa am să fac. Ea mi-a spus: „Făgăduiește-mi mai mult, fata mea: inima unei mame și ochii unei mame. Am văzut adesea, după lacrimile tale de recunoștință, că știi ce înseamnă asta. Așa să fii față de frații și surorile tale, iar față de tatăl tău să arăți credința și ascultarea unei soții! Să-i aduci mângâiere.” A întrebat apoi de dânsul, dar nu era acasă, plecase ca să nu vedem durerea de neîndurat pe care o simțea. Era zdrobit cu totul. Albert, tu erai în odaie. Auzind zgomot de pași, a întrebat cine e și te-a strigat. Apoi s-a uitat la tine și la mine, cu o privire plină de mulțumire și de încredere, fiindcă vedea că suntem fericiți și că vom fi fericiți împreună...

Albert o îmbrățișă și o sărută, spunând:

— Suntem și vom fi.

Albert, atât de liniștit de obicei, era foarte mișcat, iar eu nu mai știam ce e cu mine.

— Și femeia aceasta, Werther, începu din nou Lotte, a trebuit să moară! Doamne! Mă gândesc că lasam să ni se ia tot ce am iubit mai mult în viață, și nimeni nu simte asta atât de tare cum simt copiii, care încă multă vreme se tânguiau că oamenii cei negri le-au luat mama!

S-a ridicat. Eu, trezit deodată și cutremurat, tot mai stăteam jos, ținând-o de mână.

— Să plecăm, a spus ea, e vremea.

Vru să-și tragă mâna, eu însă i-o țineam strâns.

— Ne vom revedea, am strigat, ne vom găsi, ne vom recunoaște printre toate celelalte fapte. Eu plec, plec bucuros, și totuși; dacă aș spune că plec pentru totdeauna, nu m-aș ține de cuvânt. Rămâi cu bine, Lotte! Rămâi cu bine, Albert! Ne vom revedea!

— Cred că mâine, spuse ea glumind.

Ce adânc am simțit acest „mâine”! Ah! Ea nu știa, atunci când și-a tras mâna din mâna mea, că...

Au plecat pe alee. Eu m-am ridicat, m-am uitat după dânsii în lumina lunii, m-am azvârlit la pământ și am plâns îndelung, apoi am sărit în picioare, am dat fuga pe terasă și am văzut în umbra teilor înalți rochia ei albă lucind la poarta grădinii. Am întins brațele, și rochia albă a dispărut.

Cartea a doua

20 octombrie 1771

Am sosit aici ieri. Ministrul plenipotențiar nu se simte bine și are să stea câteva zile în casă. Toate ar fi bune dacă nu s-ar arăta atât de răuvoitor. Observ că soarta mi-a hărăzit încercări grele. Curaj însă! Un suflet senin îndură orice! Un suflet senin? Îmi vine să râd când văd cuvântul acesta ieșit de sub pana mea. O, dacă aș avea o fire mai puțin aprinsă, aș fi cel mai fericit om de sub soare. Cum, atunci când alții, cu puținul lor talent și puțină lor vlagă, pălăvrăgesc în fața mea cu înfumurare, eu să nu am nici o nădejde în puterea mea și în însușirile mele? Doamne, tu, care mi-ai dat de toate, de ce n-ai păstrat jumătate din ce mi-ai dăruit, hărăzindu-mi în schimb încredere în mine și cumpătate?

Răbdare! Răbdare! Are să fie bine. Căci, trebuie să-ți spun, dragul meu, ai dreptate. De când mă amestec cu lumea în fiecare zi și văd ce fac oamenii și cum se poartă, mă împac mult mai bine cu mine însumi. Desigur, din pricină că suntem astfel alcătuiți încât comparăm întruna orice cu noi înșine și pe noi înșine cu orice, fericirea sau nenorocirea stă în lucrurile cu care venim în atingere și, prin urmare, nimic nu e mai primejdios decât singurătatea. Închipuirea noastră, silită prin firea ei să se înalțe, hrănită cu fantasticele imagini ale poeziei, își creează o serie de ființe printre care noi suntem cei mai de jos; astfel, totul în afara noastră ni se pare mai frumos și oricare altul decât noi ni se pare mai desăvârșit. Asta se întâmplă în chipul cel mai firesc. Deseori simțim că ne lipsesc multe și ni se pare că altul are tocmai ceea ce ne lipsește; acestuia îi atribuim și ce avem noi și, pe lângă asta, și o anumită tihnă ideală. Astfel, fericitul a luat pe de-a-ntregul ființă, creația noastră proprie.

Dimpotrivă, când cu toată slăbiciunea și necazurile noastre muncim cu temei, atunci vedem adesea că facem cu hoinăreala și cu ocolurile noastre mai mult decât fac alții, care plutesc cu pânzele întinse și vâslesc din răspuțeri... și... în sfârșit, cred că atunci când ești în rând cu alții sau chiar înaintea lor simți că ești într-adevăr tu însuși.

26 noiembrie.

Încep întrucâtva să mă obișnuiesc aici. E foarte bine că am destul de mult de lucru, și pe urmă oamenii feluriți și diferitele chipuri noi cu care mă întâlnesc alcătuiesc un spectacol variat pentru sufletul meu. L-am cunoscut pe contele C..., un bărbat pe care cu fiecare zi ce trece îl iubesc tot mai mult, o minte vastă și cuprinzătoare și care, deși vede atât de departe, nu e deloc rece. În toată purtarea lui se vedește o mare sensibilitate în ce privește prietenia și dragostea. I-am devenit simpatic de când m-am dus la el cu treburi și când, de la primele cuvinte, a văzut că ne înțelegem și că îmi poate vorbi așa cum nu poate s-o facă cu alții. Nu pot prețui îndeajuns purtarea lui deschisă față de mine. Nu-i pe lume bucurie atât de adevărată și de caldă ca aceea de a vedea un suflet mare care se deschide înaintea ta.

24 decembrie.

Ministrul mă necăjește mult; am prevăzut eu asta. E caraghiosul cel mai punctual care se poate închipui. Meticulos și ceremonios ca o mătușă bătrână; un om care niciodată nu e mulțumit de el însuși și pe care nimeni nu-l poate mulțumi. Lucrez bucuros fără să-i fac greutăți, dar situația e cum știi; e în stare să-mi trimită înapoi o lucrare și să-mi spună: „E bună, dar mai revizuieste-o puțin; întotdeauna se poate găsi un cuvânt mai potrivit, o particulă mai pură.” Îmi vine să înnebunesc. Nu trebuie lăsat deoparte nici un „și” și nici o conjuncție. E un dușman de moarte al tuturor inversiunilor, care îmi scapă de multe ori. Dacă nu psalmodiezi frazele după melodia tradițională, nu pricepe nimic. E o pacoste să ai de-a face cu un asemenea om.

Încrederea pe care mi-o arată contele de C... e singurul lucru care mă despăgubește de toate acestea. Deunăzi mi-a spus foarte sincer că e nemulțumit de încetineala și de șovăiala ministrului nostru plenipotențiar.

— Oamenii aceștia își fac dificultăți lor înșiși și altora; totuși, spunea el, trebuie să te resemnezi, ca un călător care trebuie să treacă peste un munte; desigur, dacă n-ar fi muntele, drumul ar fi mai ușor și mai scurt. Dar n-ai ce face, îl ai în față și trebuie să-l treci!

Ministrul bănuiește preferința contelui pentru mine; asta îl supără și nu scapă nici un prilej ca să-l vorbească de rău pe conte în fața mea. Eu, firește, îl contrazic, și situația

se înrăutățește și mai tare. Ieri chiar m-am înfuriat, fiindcă a făcut aluzie și la mine. A spus că în problemele mondene contele e foarte priceput, lucrează foarte ușor și are pană bună, dar îi lipsește o știință solidă, ca, de altfel, tuturor oamenilor de litere. Și în clipa aceea m-a privit ca și cum ar fi vrut să-mi spună: „Simți lovitura?” A fost însă fără efect: îl disprețuiam pe acest om, care putea să gândească și să se poarte astfel. I-am ținut piept și m-am luptat cu oarecare patimă. I-am spus că îl socotesc pe conte un om față de care trebuie să ai stimă atât din pricina caracterului, cât și din pricina cunoștințelor lui.

— N-am cunoscut, am spus eu, pe nimeni care să fi izbutit atât de bine să-și dezvolte spiritul, să-l îmbogățească cu o mulțime de lucruri și totuși să-și găsească timp și pentru viața de toate zilele.

Dar parcă i-aș fi vorbit păsărește; atunci am plecat, ca să nu-mi fac sânge rău ascultând și alte nerozii.

De toate acestea sunteți vinovați voi, toți, care mi-ați bătut capul să mă bag la jug și care mi-ați cântat atâtea despre activitate. Activitate! Dacă acela care seamănă cartofi și merge la târg să-și vândă grâul nu face mai mult decât fac eu, atunci mă oblig să muncesc încă zece ani pe galera asta pe care sunt ferecat acum.

Și ce strălucitoare mizerie, ce plictiseală printre oamenii urâcioși pe care îi întâlnești aici! Goana după măririi: fiecare stă la pândă să treacă măcar cu un pas înaintea celorlalți; cele mai penibile și mai jalnice pasiuni, fără nici o perdea. Iată, de exemplu, o femeie care vorbește cu oricine despre noblețea și despre țara ei, așa încât un străin trebuie să-și spună: „Ce proastă e că își închipuie atâtea minunății despre puțintica noblețe și despre renumele țării ei!” Și, ce e și mai rău, femeia aceasta e fata unui grefier de pe aici. Vezi tu, nu pot pricepe specia umană care are atât de puțină minte încât să se prostitueze în chip așa de josnic.

Observ din ce în ce mai mult, dragul meu, ce nebunie e să-i judeci pe alții după tine însuși... Și fiindcă am atât de lucru cu mine însumi, și inima mea e atât de vijelioasă, ah! îi las pe ceilalți să-și vadă de drumul lor, numai să mă lase și ei să-mi vadă de al meu.

Ceea ce mă necăjește mai mult sunt funestele moravuri burgheze. Știu desigur tot așa de bine ca oricare altul ce trebuincioasă este deosebirea dintre clasele sociale și câte foloase îmi aduce și mie această deosebire, dar nu înțeleg ca ea să-mi stea în cale acolo unde aș putea găsi și eu puțină bucurie, o umbră de fericire pe acest pământ. De curând, am cunoscut la plimbare o domnișoară von B..., o ființă plăcută, care a păstrat multă naturalețe într-o viață rigidă. Stând de vorbă, ne-am plăcut unul pe altul, și când ne-am despărțit, am rugat-o să-mi dea voie s-o văd la ea acasă. Mi-a îngăduit asta cu atâta bunăvoință, încât am așteptat cu nerăbdare momentul potrivit pentru a merge la dânsa. Nu e de pe aici și stă la o mătușă. Nu mi-a plăcut fizionomia mătușii. I-am arătat multă atenție, am vorbit mai mult cu ea, și în mai puțin de o jumătate de ceas am priceput ceea ce chiar domnișoara mi-a mărturisit mai târziu, și anume că mătușa, la vârsta ei, duce lipsă de toate, nu are nici avere convenabilă, nici spirit și nici un alt sprijin decât șirul strămoșilor ei; nici o altă ocrotire decât rangul, îndărătul căruia se baricadează, și nici o altă plăcere decât aceea de a privi de la etaj peste capetele burghezilor care trec pe jos. Se zice că în tinerețe a fost frumoasă și că și-a irosit viața, a chinuit mulți tineri cu încăpățânarea ei, și mai târziu s-a plecat dând ascultare unui bătrân ofițer, care, cu acest preț și în schimbul unei bune întrețineri, a petrecut cu ea vârsta de bronz și a murit...

Acum, la bătrânețe, a rămas singură și nimeni n-ar lua-o în seamă dacă nepoată-sa n-ar fi atât de plăcută.

8 ianuarie 1772

Ce oameni sunt și aceia al căror suflet se întemeiază pe protocol, ale căror vorbe și fapte n-au drept scop, timp de ani de zile, decât să ajungă cu un scaun mai aproape de fruntea mesei! Și asta nu pentru că n-ar avea alte treburi, nu! ci mai degrabă lucrările se îngreună tocmai din pricină că necazurile mărunte îi împiedică să se ocupe de ceea ce este important. Săptămâna trecută s-a iscat o ceartă la plimbarea cu sania, și toată petrecerea s-a stricat.

Oamenii aceștia sunt niște proști fiindcă nu văd că locul pe care îl ocupă n-are nici o importanță și că foarte rar cel care are primul loc joacă și primul rol! Câți regi nu sunt guvernați de miniștrii lor, câți miniștri, de secretarii lor! Și, atunci, care e cel dintâi? Eu cred că acela care e superior celorlalți și care are atâta putere sau atâta viclenie încât să le înhame puterile și pasiunile pentru realizarea planurilor lui.

20 ianuarie.

Trebuie să-ți scriu, dragă Lotte, de aici, din odăița unui han de țară, în care m-am refugiat din pricina unei vijelii. Cât timp am stat la D..., în acest târg păcătos, printre oameni străini, cu totul străini de inima mea, n-am avut nici o clipă, niciuna, în care inima mea să-mi poruncească să-ți scriu. Și acum, în căsuța asta, în singurătatea asta, în această izolare, când zăpada și grindina lovesc iarăși cu furie în ferestruica mea, acum primul meu gând către tine se îndreaptă. Cum am intrat, mi-a venit în minte chipul tău, amintirea ta, o, Lotte! atât de sfântă, atât de caldă! O, Doamne! Prima mea clipă fericită, iarăși!

Dacă m-ai vedea, scumpa mea, în mijlocul distracțiilor! Ce secate îmi sunt simțurile! Nici o clipă de plinătate a inimii, nici o clipă fericită! Nimic! Nimic! Stau ca în fața unei vitrine cu rarități, privesc omuleții și căluții care trec prin fața mea și mă întreb adesea dacă nu e o iluzie optică. Intru și eu în joc, sau mai degrabă sunt tras pe sfori, ca o păpușă, și îmi apuc câteodată vecinul de mâna lui de lemn și mă dau înapoi, înfiorat. Seara îmi propun să admir a doua zi răsăritul soarelui, și nu izbutesc să mă scol din pat. Ziua mă gândesc ca noaptea să privesc luna, și seara nu ies din odaie. Nu știu nici eu bine de ce mă scol și de ce mă culc.

Fermentul care îmi pune în mișcare viața lipsește; imboldul care mă ținea treaz în nopți adânci a pierit, cel care mă deștepta dimineța din somn s-a dus.

Am găsit aici o singură ființă femeiască, o domnișoară von B..., care îți seamănă, dragă Lotte, dacă poate cineva să-ți semene. „A! vei spune tu, uite-l că a început să-mi facă complimente drăgălașe!” Asta nu-i chiar cu totul neadevărat. De câtva timp sunt foarte amabil, fiindcă nu pot fi altfel, sunt foarte spiritual, și femeile spun că nimeni nu știe să laude așa de bine ca mine („Și să mintă, ai să adaugi tu, fiindcă fără asta nu merge, înțelegi?”). Voiam să-ți vorbesc de domnișoara von B... Are mult suflet, care strălucește din belșug în ochii ei albaștri. Rangul ei e o povară pentru dânsa și nu-i mulțumește niciuna dintre dorințele inimii. Râvnește să iasă din viața asta agitată, și de multe ori visăm împreună la scene rustice de fericire netulburată, ah! și la tine! De câte ori nu-i nevoită să te adore! Dar ce zic eu, nu e nevoită, face asta de bunăvoie, mă ascultă cu plăcere când vorbesc de tine, te iubește...

O, cum aş vrea să stau la picioarele tale, în odăiţa atât de dragă şi de plăcută, şi copiii să se joace împrejurul meu şi, când ar deveni prea zgomotoşi, să-i liniştesc şi să mă liniştesc cu un basm care-ţi dă fiori.

Soarele apune măreţ peste câmpul strălucitor de zăpadă, vijelia a trecut, şi eu... trebuie să mă închid din nou în cuşca mea... Adio! Albert e acasă? Şi cum?... Dumnezeu să-mi ierte această întrebare.

8 februarie.

De o săptămână e o vreme îngrozitoare, dar care mie îmi face bine. Într-adevăr, de când sunt aici n-a fost zi frumoasă pe care să nu mi-o strice sau să nu mi-o tulbure careva. Acum, când plouă zdravăn, şi viscoleşte, şi e frig, şi e moină, mă gândesc: „Ha! În casă nu poate fi mai rău decât afară, sau dimpotrivă”, şi mă simt bine. Când, dimineaţa, soarele răsare şi făgăduieşte o zi frumoasă, nu mă pot opri şi strig: „Iată că ai din nou un bun ceresc pentru care oamenii pot să se înşele între ei!” Ei pot să se înşele între dânşii pentru orice: pentru sănătate, pentru reputaţie, pentru veselie, pentru odihnă! Fac asta de multe ori din prostie, nepricepere şi mărginire, iar dacă ai sta să-i ascuţi, cu cele mai bune intenţii. De multe ori îmi vine să-i rog în genunchi să nu-şi mai tulbure atât de cumplit sufletul.

17 februarie.

Mi-e teamă că ministrul plenipotenţiar şi cu mine n-avem să mai stăm multă vreme împreună. Omul acesta e pur şi simplu nesuferit. Felul lui de a lucra este atât de caraghios, încât nu mă pot opri să-l contrazic şi fac de multe ori un lucru după capul şi după firea mea, ceea ce, bineînţeles, nu-i place niciodată. Din cauza asta, de curând, m-a pârât la Curte, şi contele mi-a făcut câteva observaţii blânde, dar care au fost, oricum, observaţii. Eram pe punctul să-mi dau demisia, când am primit o scrisoare particulară de la dânsul, o scrisoare în faţa căreia am îngenuncheat, proslăvind spiritul ei înalt, plin de nobleţe şi de înţelepciune. Mă dojeneşte din cauza prea marii mele sensibilităţi. Ideile mele exaltate despre eficienţă, despre influenţa asupra celorlalţi, despre felul de-a răzbi în viaţă el le socoate avânt tineresc şi încearcă nu să la stârpească, ci numai să le domolească şi să le călăuzească într-acolo unde pot să-şi aibă desfăşurarea lor adevărată şi să-şi dea pe deplin roadele. Asta mi-a întărit puterile pe o săptămână şi m-a făcut să fiu de acord cu mine însumi. Liniştea sufletească e un lucru minunat, tot aşa şi mulţumirea de sine. Numai, dragă prietene, dacă n-ar fi giuvaerul tot atât de gingaş pe cât e de frumos şi de costisitor!

Din respect faţă de acest om minunat s-a scos din culegerea noastră scrisoarea amintită, precum şi alta despre care se vorbeşte mai jos, fiindcă editorul a fost de părere că o asemenea îndrăzneală n-ar putea fi justificată nici chiar de calda recunoştinţă a publicului.

20 februarie.

Dumnezeu să vă binecuvânteze, dragii mei, şi să vă dăruiască toate zilele fericite pe care mi le ia mie.

Îţi mulţumesc, Albert, că m-ai amăgit: eu aşteptam să mă vesteşti când are să fie nunta voastră şi aveam de gând ca în ziua aceea să iau solemn din perete silueta Lottei şi s-o îngrop sub alte hârtii. Acum v-aţi căsătorit, şi portretul se află tot acolo unde se afla! Să rămână tot acolo! Şi de ce nu? Eu ştiu că sunt mereu cu voi împreună, sunt în

inima Lottei, fără să te jignesc pe tine, am în această inimă locul al doilea și vreau și trebuie să mi-l păstrez. O, aș înnebuni dacă m-ar uita... Albert, în mintea mea e un infern. Rămâi cu bine, Albert! Rămâi cu bine, înger al cerului! Rămâi cu bine, Lotte!

15 martie.

Am avut un necaz care are să mă alunge de aici. Scrâșnesc din dinți! În sfârșit, nu-i nimic de făcut, dar de asta sunteți vinovați voi, toți, care m-ați îmboldit, m-ați împins și m-ați chinuit să-mi iau un post ce nu era pe placul meu. Acuma am văzut ce înseamnă! Acuma ați văzut și voi! Și, ca să nu spui iarăși că ideile mele exaltate sunt de vină, iată aici, scumpe domn, o istorisire limpede și curată, așa cum ar fi scris-o un cronicar.

Contele de C... ține la mine și mă prețuiește, asta știi, ți-am spus-o de -o sută de ori. Așadar, ieri am fost la el la masă, tocmai când, seara, se adună în casa lui o nobilă societate de domni și de doamne la care nu m-am gândit niciodată, după cum nu mi-a trecut niciodată prin minte că noi subalternii nu avem ce căuta aici. Bun. Mănânc cu contele și după masă ne plimbăm încoace și încolo prin sala cea mare, stau de vorbă cu el și cu colonelul B..., care a venit și dânsul. Se face ora când sosește lumea. Eu habar n-am de nimic. Intră preastimata doamnă S..., cu soțul dumisale, și binecrescuta dumnealor găsculiță de fiică, cu pieptul plat și corsaj nostim, și, umflându-și nările, mă privesc en passant cu ochii lor aristocratici. Cum soiul ăsta de oameni îmi este foarte antipatic, am vrut să mă retrag imediat și așteptam numai să scape contele de flecăreala lor nesuferită, când deodată a intrat domnișoara von B... Fiindcă inima îmi tresare întotdeauna când o văd, am mai rămas, am stat la spatele scaunului ei și abia după câțva timp am observat că ea îmi vorbea mai puțin deschis ca de obicei și oarecum stingherită. Asta m-a mirat. „E și ca ea toți ceilalți”, m-am gândit eu și, supărat; am vrut să plec; totuși am rămas, fiindcă aș fi scuzat-o bucuros, fiindcă nu credeam că e așa și mai speram o vorbă bună din partea ei și... în sfârșit, tot ce vrei. În vremea asta salonul se umple. Baronul F..., cu toată garderoba de pe vremea încoronării lui Francisc consilierul aulic R..., care aici e numit în calitate, domnul de R..., cu soția lui surdă, etc., și să nu uit pe jerpelitul I..., care își cârpește găurile garderobei lui de modă veche franțuzească cu zdrențe de modă nouă. Au venit toți, unii după alții. Vorbesc cu câțiva pe care îi cunosc, și ei îmi răspund foarte laconic. Eu nu mă ocupam decât de domnișoara B... N-am observat că femeile la celălalt capăt al sălii își șopteau la ureche, că bărbații șopteau și ei, că doamna de S... vorbea cu contele (toate acestea mi le-a povestit domnișoara B... mai târziu). În sfârșit, contele a venit la mine, m-a luat și m-a dus la o fereastră.

— Știi, îmi spuse el, cât de ciudată e societatea noastră. Am observat că toată lumea e nemulțumită fiindcă te vede aici. Eu n-am vrut să...

— Excelență, i-am tăiat eu vorba, vă rog de mii de ori să mă iertați. Ar fi trebuit să mă gândesc la asta și știu că îmi veți trece cu vederea această nesocotință. Am vrut de la început să plec, dar un geniu rău m-a oprit, adăugai eu zâmbind, în timp ce mă înclinam.

Contele îmi strânse mâna într-un chip care spunea tot. Am părăsit încetișor distinsa societate, m-am urcat într-o cabrioletă și m-am dus la M..., ca să văd de pe deal apusul soarelui și să citesc din Homer minunatul cânt în care Ulise³⁸ e găzduit de porcar. Și am fost foarte mulțumit.

Seara, când am venit la masă, mai erau câțiva inși în sala de mâncare; jucau zaruri pe un colț al mesei și dăduseră la o parte fața de masă. Deodată intră Adelin, își scoate pălăria, mă privește, vine la mine și-mi spune încet:

— Ai avut neplăceri?

— Eu?

— Conte te-a dat afară.

— Să-i ia dracu'! i-am răspuns eu. Am fost bucuros să ies la aer.

— Bine, mi-a spus el, că iei lucrurile așa de ușor. Ceea ce mă supără e faptul că toată lumea știe.

Abia atunci întâmplarea a început să mă roadă. Mă gândeam că toți care vin la masă și se uită la mine, din pricina asta se uită! Eram foarte necăjit.

Și astăzi, același lucru: unde mă duc, toți mă compătinesc, iar pe cei care mă invidiază îi aud spunând cu bucurie:

— Iată unde ajung oamenii mândri, care se fălesc cu picul de minte pe care-l au și cred că își pot îngădui să nu le pese de nimic...

Și alte flecăreli murdare... că-ți vine să-ți înfigi un cuțit în inimă! Pentru că poți să vorbești de independență cât vrei, dar aș dori să-l văd pe acela care poate răbda ca tot felul de ticăloși să trâncănească pe socoteala lui atunci când le dă mâna s-o facă. Când nu spun decât vorbe goale, o, atunci poți ușor să nu-i iei în seamă!

16 martie.

Totul mă chinuiește. Azi o întâlnesc pe domnișoara von B... pe alee. Nu m-am putut opri să-i vorbesc și, îndată ce ne-am depărtat puțin de lume, să-i arăt supărarea mea din cauza purtării ei de acum câteva zile.

— O, Werther, spuse ea cu un glas duios, ai putut oare să interpretezi astfel tulburarea mea, dumneata, care îmi cunoști inima? Cât am suferit din pricina dumitale din clipa când am intrat în sală! Am prevăzut totul, de o sută de ori mi-a stat pe limbă să-ți spun. Știam că doamna de S... și doamna de T..., cu bărbații lor, mai degrabă ar fi plecat decât să fi stat în societatea dumitale. Știam că gazda nu poate să se certe cu dumneata... și acum uite cum mă judeci!

— Cum asta, domnișoară? am sărit eu și mi-am ascuns teama, fiindcă tot ce-mi spusese ieri Adelin îmi trecea în clipa asta prin vine ca o apă clocotită.

— O, cât am suferit din pricina asta! îmi zise făptura aceea drăgălașă, în timp ce ochii i se umpleau de lacrimi.

Nu mai eram stăpân pe mine, eram gata să mă arunc la picioarele ei.

— Lămurește-mă! am strigat.

Lacrimile îi curgeau pe obraji. Eu eram nespus de mișcat. Ea își șterse lacrimile fără să încerce să și le ascundă.

— O cunoști pe mătușa mea, începu ea. Era și dânsa acolo și a privit, oh, cu ce ochi a privit tot ce s-a întâmplat! Werther, ieri noapte și azi-dimineață am avut de îndurat o predică în privința prieteniei mele cu dumneata și a trebuit să ascult cum ai fost ponegriț și umilit, și eu n-am putut și n-am avut voie să te apăr decât pe jumătate.

Fiecare vorbă pe care o spunea îmi trecea ca o sabie prin inimă. Ea nu simțea cu cât ar fi fost mai milostivă dacă nu mi-ar fi povestit toate astea. Îmi mai istorisi apoi ce mai trâncănește lumea și ce fel de oameni sunt aceia care vor triumfa acum, râzând și bucurându-se că mi-a fost pedepsită mândria și disprețul meu față de ei, dispreț pe care încă de mult mi-l imputau. Să aud toate acestea, Wilhelm, de la ea, cu vocea celei mai

sincere compătimiri!... Eram zdrobit și sunt și acum furios. Aș vrea să îndrăznească vreunul să-mi arunce în față asta și să-l pot străpunge cu sabia! Dacă aș vedea sânge, m-aș simți mai bine.

Ah, am apucat de-o sută de ori până acum cuțitul ca să-mi liniștesc această inimă apăsată. Se spune că este un soi ales de cai care, când sunt foarte încălziți și osteniți de prea multă alergătură, își rup ei singuri cu dinții o vână, din instinct, ca să poată răsufla. Așa se întâmplă și cu mine de multe ori: aș vrea să-mi deschid o vână care să-mi dea liniștea veșnică.

24 martie.

Mi-am înaintat demisia la Curte și sper că îmi va fi primită. Mă veți ierta că nu v-am cerut voie s-o fac. Trebuia să plec neapărat, și, apoi, știam ce-ați fi spus voi ca să mă convingeți să rămân, așa încât... Comunică asta mamei. Într-un sirop oarecare; n-am încotro, și ea trebuie să ia lucrurile așa cum sunt, n-am ce să-i fac. Desigur că are s-o doară când are să audă că avântul cu care pornise fiul ei ca să devină consilier intim și ministru plenipotențiar s-a frânt deodată și că acum se întoarce mofluz acasă! Credeți ce vreți și gândiți-vă la toate cazurile posibile în care aș fi putut și ar fi trebuit să rămân. Atâta vă spun: că plec, și, ca să știți unde mă duc, aflați că aici se află prințul *, căruia îi place foarte mult societatea mea. Când a aflat că mi-am dat demisia, m-a rugat să merg cu el la moșia lui și să stau acolo toată primăvara. Mi-a făgăduit să mă lase cu gândurile mele și, fiindcă ne înțelegem unul cu altul până la un anumit punct, am să încerc și am să mă duc cu el.

SPRE ȘTIINȚĂ

19 aprilie.

Îți mulțumesc pentru cele două scrisori pe care mi le-ai trimis. N-am răspuns fiindcă am pus deoparte fila asta în așteptarea veștii că demisia mi-a fost primită. M-am temut ca nu cumva mama să intervină la ministru și să-mi strice planurile. Acuma demisia mi-a fost primită. Nu vă pot spune cu câtă greutate și ce-mi scrie ministrul; dacă ați ști, ați izbucni din nou în lamentații. Prințul moștenitor mi-a dat la plecare douăzeci și cinci de ducați, cu vorbe care m-au mișcat până la lacrimi. Prin urmare, nu am nevoie de banii pe care i-am cerut deunăzi mamei în scrisoare.

5 mai.

Măine plec și, fiindcă locul meu de naștere e numai la șase mile de aici, vreau să-l văd iarăși și să-mi aduc aminte de zilele de visare de odinioară. Am să mă duc chiar la poarta prin care mama a ieșit cu mine când, după moartea tatei, a părăsit locurile acestea dragi și plăcute ca să se închidă într-un oraș.

Adio, Wilhelm, am să-ți scriu despre călătoria mea.

9 mai.

Am făcut pelerinajul la locul meu de naștere cu toată evlaviea unui pelerin, și multe sentimente neașteptate m-au cuprins. M-am oprit la teiul cel mare, care se află la un sfert ceas de oraș, înspre S..., m-am coborât din trăsură și-am poruncit vizitiului să plece înainte, pentru ca eu, mergând pe jos, să gust fiecare amintire, proaspătă și vie,

după placul inimii mele. Am stat sub teiul care, altădată, când eram copil, fusese ținta și granița plimbărilor mele.

Cum s-au schimbat lucrurile! Atunci, în fericită neștiință, doream să plec în lumea necunoscută, unde nădăjduiam să găsesc inimii mele atâta hrană și atâta plăcere, încât să-mi umplu și să-mi potolesc pieptul plin de dor și de năzuințe. Acum mă întorc din lumea largă... o, prietene, cu câte nădejdi neîndeplinite, cu câte planuri sfărâmate!... Priveam în fața mea muntele, care de mii de ori fusese ținta dorințelor mele. Ceasuri întregi puteam să stau aici și să mă uit cu dor în depărtare, să mă pierd cu sufletul plin de înflăcărare prin pădurile și prin văile care se înfățișau atât de prietenos visătoare; iar când, la un ceas anumit, trebuia să mă întorc, cu câtă părere de rău păraseam locul acesta iubit!... M-am apropiat de oraș, am salutat toate căsuțele vechi și cunoscute; cele noi mă dezgustau, cum mă dezgustau toate schimbările petrecute aici. Am intrat pe poarta orașului și m-am regăsit îndată pe de-a-ntregul.

Dragul meu, nu-ți pot istorisi toate amănuntele; pe cât mi s-a părut mie de frumos, pe atât de monoton ar fi când aș povești. Mă hotărâsem să locuiesc în piață, chiar în casa unde am stat noi odinioară. Ducându-mă într-acolo, am observat că școala, unde o femeie bătrână și de treabă ne ținuse în țarc copilăria, se schimbase într-o prăvălie de mărunțișuri. Mi-am adus aminte de neliniștea, de lacrimile, de apatia și de spaima pe care le-am suferit în chichineața asta. Nu făceam un pas fără să nu văd ceva demn de observat. Un pelerin în țara sfântă nu întâlnește atâtea locuri de pioasă aducere-aminte, și sufletul lui cu greu poate fi mai plin de o sfântă înduioșare. Încă un lucru dintr-o mie. Am mers de-a lungul râului, în jos, până la o anumită curte. Acesta fusese și mai demult drumul meu și pe aici se aflau locurile unde noi, copiii, ne întreceam aruncând pietre turtite pe apă în așa fel încât să salte de mai multe ori. Mi-am adus bine aminte de vremea când stam aici uneori și mă uitam la apă; cu câte gânduri minunate o urmăream, ce fabuloase îmi închipuiam că sunt ținuturile către care curge și cât de repede ajungea la marginile închipuirii mele; și totuși mergeam mai departe tot mai departe, până când mă pierdeam cu totul în contemplația unor zări nevăzute.

Vezi tu, dragul meu, tot așa de fericiți și tot așa de mărginiți erau și acei neasemuiți oameni din vechime! Tot așa de copilărească era simțirea și poezia lor! Când Ulise vorbește de marea cea nemăsurată și de pământul cel fără sfârșit, totul e adevărat, uman, adânc, mărginit și tainic. La ce bun că acum pot să spun, ca orice școlar, că pământul e rotund?! omul are nevoie numai de câteva palme de pământ ca să fie mulțumit, și încă de mai puține ca să se odihnească sub ele.

Acuma mă aflu în castelul de vânătoare al prințului. Cu prințul mă împac foarte bine. E un om sincer și simplu. În jurul lui sunt însă oameni ciudați, pe care nu-i pricep de fel. Nu par să fie niște ticăloși, și totuși n-au înfățișare de oameni cinstiți. Uneori îmi par cinstiți, și totuși nu pot avea încredere în ei. Îmi pare rău de un lucru, și anume: că de multe ori el vorbește de lucruri pe care numai le-a auzit sau le-a citit și le redă exact din punctul de vedere al aceluia care le-aspus sau le-a scris.

Îmi prețuiește inteligența și talentele mai mult decât inima, care e totuși singura mea mândrie, care e singurul izvor al oricărei forțe, al oricărei fericiri, al oricărui necaz. Ah, ceea ce știu poate ști oricine, dar inima mea e numai a mea!

25 mai.

Aveam ceva în cap despre care nu voiam să vă vorbesc înainte de a se preface în faptă: acum, când nu s-a îndeplinit, mi-i totuna. Voiam să plec la război; de mult mă tot

gândeam s-o fac. Mai ales pentru asta l-am urmat aici pe prinț, care e general în serviciul prințului . La o plimbare i-am spus ce am de gând. El m-a îndemnat să nu fac asta, și ar fi trebuit ca pasiunea să-mi fie mai puternică decât necazul ca să nu dau ascultare argumentelor lui.

11 iunie.

Spune ce vrei, nu mai pot rămâne în locurile acestea. Ce să fac aici? Mă plictisesc. Prințul se poartă cât se poate de bine cu mine, și totuși nu mă simt în largul meu. Adevărul e că nu avem nimic comun unul cu altul. E un om inteligent, dar de o inteligență cu totul obișnuită. Vorbele lui nu mă amuză mai mult decât dacă aș citi o carte bine scrisă. Mai stau numai o săptămână, și după aceea pornesc iar la drum. Un lucru bun am făcut aici: am desenat. Prințul înțelege arta și ar înțelege- o și mai bine dacă nu s-ar poticni de urâcioasa manieră științifică și de terminologia obișnuită. De multe ori scrâșnesc din dinți când, cu caldă închipuire, îl port prin natură și artă și când el crede că a nimerit bine aruncând câte un termen tehnic caracteristic.

16 iunie.

Da, sunt numai un călător, un pelerin pe acest pământ! Dar voi sunteți altceva?

18 iunie.

Unde vreau să mă duc? Ți-o spun doar ție. Aici mai stau doar două săptămâni. După aceea, mi-am băgat în cap că trebuie să vizitez minele din *. De fapt, însă, nu-i vorba de asta; vreau să fiu mai aproape de Lotte, asta e tot. Și râd de propria mea inimă și îi fac pe plac.

29 iulie.

Nu! E bine! Totul e bine!... Eu... soțul ei! O, Doamne, care m-ai făcut, dacă mi-ai fi dăruit această fericire, toată viața mea ar fi fost o neîntreruptă rugă! Dar nu vreau să mai vorbesc de asta; iartă-mi aceste lacrimi, iartă-mi dorințele mele zadarnice!... Ea, soția mea! Să pot strânge în brațe pe cea mai dulce ființă de pe pământ!... Mă trece un fior din cap până în picioare, Wilhelm, când Albert îi cuprinde în brațe trupul mlădios.

Și pot oare să spun? Și de ce n-aș spune-o, Wilhelm? Ea ar fi fost cu mine mai fericită decât cu el! O, el nu e omul care să împlinească toate dorințele acestei inimi! O anumită lipsă de sensibilitate, o lipsă... ia-o cum vrei!... care face ca inima lui să nu bată cu simpatie la citirea unui pasaj dintr-o carte dragă, în timp ce inima mea și a Lottei se întâlnesc; și tot așa în sute de alte ocazii, atunci când se întâmplă să ne exprimăm părerile noastre cu privire la faptele unui al treilea. Dragă Wilhelm!... El o iubește, e drept, din tot sufletul, și o asemenea iubire merită orice...!

Un om nesuferit m-a întrerupt. Lacrimile mele s-au uscat. Gândurile mi s-au împrăștiat. Adio, dragul meu.

4 august.

Nu numai mie îmi merge așa. Toți oamenii sunt înșelați în speranțele și în așteptările lor. M-am dus s-o văd pe femeia pe care o întâlneam sub tei. Băiatul ei cel mai mare mi-a ieșit alergând înainte: auzind strigătul lui de bucurie, a venit și maică-sa. Părea tare mâhnită. Prima ei vorbă a fost:

— Știți că Hans al meu a murit?

Era băiatul ei cel mai mic. Eu am tăcut.

— Și bărbatul meu, spuse femeia, s-a întors din Elveția și n-a adus nimic, și dacă nu întâlnea niște oameni de treabă ar fi trebuit să cerșească; pe drum s-a îmbolnăvit de friguri.

N-am putut să-i răspund nimic și i-am dat ceva copilului. Ea m-a rugat să iau câteva mere, le-am luat și am părăsit locul acesta de tristă amintire.

21 august.

Așa cum întorci mâna într-o parte sau în alta, așa e și cu mine. Din când în când viața parcă îmi surâde, ah! numai o clipă!... Când mă pierd astfel în visuri, nu mă pot opri și mă gândesc ce-ar fi dacă Albert ar muri. Îmi spun: „Atunci tu! Atunci ea...” și alerg după această fantomă, care mă duce până la prăpastia din fața căreia mă dau înapoi cu spaimă.

Uneori îmi îndrept pașii către poarta orașului: altfel erau toate când am făcut drumul acesta întâia dată, ca să mă duc s-o iau pe Lotte la bal! Toate, toate au trecut. N-a mai rămas nici urmă din ce-a fost, nici o bătaie a inimii mele de atunci. Se întâmplă cu mine ceea ce s-ar întâmpla pesemne cu un duh care s-ar întoarce în castelul ars și dărâmat pe care pe vremea când era tânăr prinț l-a clădit și l-a împodobit cu toate splendorile, și apoi, murind, l-a lăsat, plin de speranțe, fiului său iubit.

3 septembrie.

Nu înțeleg câteodată cum poate Lotte să iubească pe altul, cum are dreptul să iubească pe altul atunci când eu o iubesc atât de adânc, atât de deplin și nu cunosc, nu știu, nu am altceva decât pe ea!

4 septembrie.

Da, așa este. Când natura se îndreaptă către toamnă, e toamnă în mine și împrejurul meu. Frunzele mele îngălbenesc, și de pe acuma frunzele copacilor vecini au căzut. Nu ți- am scris eu oare îndată după ce am sosit aici despre un flăcău? Ducându-mă la Wahlheim, am întrebat iarăși de el; mi s-a spus că a fost dat afară din slujbă și nimeni nu mai vrea să audă de dânsul. Ieri l-am întâlnit din întâmplare în drum către alt sat; am vorbit cu dânsul și mi-a spus toată povestea lui, care m-a mișcat într-o mare măsură, după cum lesne ai să înțelegi când am să ți-o spun. Dar de ce toate astea? De ce nu păstrez pentru mine ceea ce mă supără și mă sperie? De ce te mai tulbur și pe tine? De ce-ți dau mereu prilejul să mă căinezi și să mă dojenești? Dar, fără îndoială, și asta face parte din destinul meu!

Cu o mâhnire liniștită, în care mi s-a părut că deslușesc o fire oarecum sfioasă, omul mi-a răspuns la întrebări; în curând, însă, a vorbit mai deschis, ca și cum deodată s-ar fi recunoscut și m-ar fi recunoscut; mi-a mărturisit greșelile și mi-a istorisit nenorocirea lui. O, dacă aș putea, prietene, să-ți aduc spre judecare fiecare din vorbele lui! A mărturisit, amintindu-și cu un fel de plăcere și de bucurie, că pasiunea față de stăpâna lui a sporit zi cu zi, că de la o vreme n-a mai știut ce face și, după cum zicea el, n-a mai știut unde îi e capul. N-a mai putut nici să mănânce, nici să bea, nici să doarmă, fiindcă simțea că se înăbușă; și atunci a făcut ceea ce nu trebuia să facă, a uitat care îi era menirea și locul, l-a urmărit parcă un duh rău și, într-o bună zi, când știa că ea e într-o odaie de sus, s-a dus după dânsa, sau, mai bine zis, a fost târât către dânsa. Fiindcă stăpână-sa nu i-a ascultat rugămintile, a vrut să o ia cu forța. Nu știe cum s-a

întâmplat asta și martor îi e Dumnezeu că gândurile lui au fost întotdeauna curate și că n-a dorit niciodată altceva decât ca ea să se căsătorească cu dânsul, să-și ducă viața împreună cu dânsul.

După ce a vorbit așa câțva timp, a început să șovăie, ca unul care mai are ceva de spus, dar nu îndrăznește. În sfârșit, mi-a mărturisit cu sfială micile familiarități pe care ea i le îngăduise și apropierea pe care i-o permitea. S-a oprit de două-trei ori și a protestat de fiecare dată, zicând că el nu istorisește asta ca s-o vorbească de rău, că o iubește și o prețuiește tot așa de mult ca și altădată, că așa ceva n-a ieșit din gura lui și că-mi spune asta numai mie, ca să mă convingă că nu e un om sucit și nebun. Și aici, dragul meu, o iau iar de la capăt, cu vechiul meu cântec pe care am să-l încep mereu: aș vrea să-ți pot înfățișa pe omul acesta așa cum stătea în fața mea, cum stă și acum! Aș vrea să-ți spun totul pe șleau, ca să simți și tu cum iau parte la soarta lui, cum trebuie să iau parte! Dar e destul să știu că îmi cunoști soarta, că mă cunoști pe mine și deci înțelegi bine de ce sunt atras de toți nenorociții, de ce sunt atras și de acest nenorocit.

Recitind foaia asta, văd că am uitat să povestesc sfârșitul acestei istorii, care de altfel se poate bănuși ușor. Femeia s-a apărut. Atunci a venit fratele ei. Acesta îl ura și încă de mult voia să-l gonească din casă, fiindcă se temea că dacă soră-sa se mărită din nou, copiii lui au să piardă moștenirea care le dădea speranțe frumoase, ea neavând copii. Fratele ei l-a gonit imediat afară din casă și a făcut atât tâmbălău cu întâmplarea asta, încât femeia nu l-ar mai fi putut primi înapoi nici chiar dacă ar fi vrut. Acuma a luat alt argat și se spune că s-a certat cu frate-său și din cauza acestuia; se mai dă ca sigur că are să se mărite cu noul argat. Dar omul meu e hotărât să nu mai apuce asta.

Ceea ce îți povestesc nu-i exagerat și nici atenuat; trebuie chiar să spun că am povestit întâmplarea slab ne semnificativ, cu vorbele noastre cuviincioase și tradiționale.

Această dragoste, această credință, această pasiune nu este deci o născocire poetică. Ea trăiește, ea există în cea mai deplină puritate în acea clasă de oameni pe care îi numim neciopliți, pe care îi numim necultivați, noi, oamenii cultivați, de fapt deformați! Citește povestea asta cu reculegere, te rog. Azi, când scriu asta, sunt liniștit; poți să vezi după mâna mea că nu clocotesc și nu împrôșc ca de obicei. Citește dragul meu, și gândește-te că aceasta este și povestea prietenului tău. Da, așa s-a întâmplat și cu mine, așa se va întâmpla, și eu nu sunt nici pe jumătate atât de curajos, nici pe jumătate atât de hotărât ca bietul nenorocit, cu care aproape că nici nu îndrăznesc să mă asemui.

5 septembrie.

Lotte scrisese un bilet bărbatului ei, la țară, unde e plecat cu treburi. Începea așa: „Dragul meu, vino cât poți de curând, te aștept cu toată bucuria”. Un prieten a sosit și a adus vestea că Albert, din felurite pricini, nu se poate întoarce așa de repede. Biletul n-a mai fost trimis, iar seara mi-a căzut în mâini. L-am citit și am zâmbit; ea m-a întrebat de ce.

— Ce dar dumnezeiesc este închipuirea, am strigat eu, aș putea să-mi imaginez o clipă că mi l-ai scris mie!

A curmat discuția; mi s-a părut că nu-i place. Am tăcut.

6 septembrie.

A fost greu până să mă hotărâsc a nu mai purta modestul meu frac albastru³⁹ cu care am dansat prima oară cu Lotte, dar era în ultima vreme ponosit de tot. Mi-am făcut

acuma unul la fel cu celălalt, cu același guler și aceleași revere, și o vestă și pantaloni tot galbeni.

Totuși, parcă nu mai e același lucru. Nu știu... Dar mă gândesc că are să-mi fie și acesta drag, cu vremea.

12 septembrie.

Lotte a fost plecată câteva zile, ca să-l ia pe Albert. Astăzi m-am dus la dânsa; m-a întâmpinat, și eu i-am sărutat mâna plin de-o adâncă bucurie.

Un canar a zburat de la oglindă și i s-a așezat pe umăr.

— Un nou prieten, mi-a spus ea, îndemnându-l să i se așeze pe mână. Vreau să-l dăruiesc copiilor. E foarte drăguț! Uită-te la el! Când îi dau pâine, scutură din aripi și ciugulește tare nostim. Mă și sărută, uite!

Întinse către canar gura, iar pasărea își lipi drăgălaș capul de buzele ei dulci, ca și când ar fi putut simți fericirea pe care o gusta.

— Trebuie să te sărute și pe dumneata, spuse ea, și îmi întinse pasărea...

Pliscul făcu drumul de la gura ei la gura mea, și atingerea lui era ca un suflu, ca o presimțire a unei plăceri de dragoste.

— Sărutarea lui, am spus eu, nu-i lipsită cu totul de dorință; caută hrană și se întoarce nemulțumit că n-a fost decât o dezmierdare.

— Mănâncă din gura mea, spuse ea.

Și îi întinse câteva firimituri de pâine cu buzele ei, pe care surâdeau în toată strălucirea bucuriile iubirii nevinovate.

Am întors capul. Nu trebuia să facă asta! Nu trebuia să-mi ațâțe închipuirea cu imaginile acestea de fericire și de cerească neprihănire și nu trebuia să-mi trezească inima din somnul în care o scufundă câteodată nepăsarea vieții!... Și de ce nu?... Are atâta încredere în mine! Și știe cât mi-e de dragă!

15 septembrie.

Îți vine să turbezi, Wilhelm, când te gândești că sunt oameni care nu pricep și nu simt puținele bucurii care au vreun preț pe lumea asta. Știi nucii sub care șezusem cu Lotte la bunul pastor din St..., nucii aceia minunați care pe mine mă umpleau întotdeauna de o mare mulțumire sufletească! Cât de plăcută și de răcoroasă era curtea datorită lor! Și ce minunate le erau crengile! Și amintirile despre pastorul care îi sădise cu atâția ani în urmă! Învățătorul ne-a spus de multe ori numele pastorului, nume pe care și el îl auzise de la bunicu-său. Ce om de treabă trebuie să fi fost! Întotdeauna când ședeam la umbra nucilor îmi aduceam aminte de el cu sfințenie. Învățătorului îi dădeau lacrimile ieri când îmi povestea că nucii au fost tăiați... Tăiați! Îmi vine să înnebunesc, aș fi în stare să-lucid pe ticălosul care a dat prima lovitură! Eu, care aș fi în stare să port doliu dacă aș avea câțiva copaci ca ei în curte și unul ar muri de bătrânețe, eu să văd acum una ca asta! De aici, dragul meu, un lucru apare limpede: ce înseamnă simțirea omenească! Tot satul bombăne, și sper că doamna preoteasă vede acum, în ce privește untul, ouăle și alte înlesniri, în ce măsură a rănit oamenii. Fiindcă a făcut asta, ea, soția noului pastor (bătrânul nostru a murit și el), o ființă slabă și bolnăvicioasă, care are pricini multe să nu se intereseze de nimic pentru că nimeni nu se interesează de dânsa. O proastă care vrea să facă pe învățata, care se amestecă în cercetarea canoanelor, lucrează de zor la reforma moral-critică, de modă nouă, a creștinismului și ridică din umeri la exaltările lui Lavater. Sănătatea îi e cu totul zdruncinată și, prin urmare, n-are

nici o bucurie pe pământ. Numai o astfel de creatură era în stare să-mi taie nucii. Vezi tu, nu pot să-mi mai vin în fire! Închipuie-ți, mă rog: frunzele căzute îi murdăresc curtea și-o fac să miroasă a putred, copacii îi întunecă lumina zilei, și, când nucile sunt coapte, copiii aruncă cu pietre în ele, și asta o enervează, o stingherește din adâncile sale meditații, când compară între ei pe Kennikot, Semler și Michaelis.

Văzându-i nemulțumiți pe oamenii din sat, mai cu seamă pe cei bătrâni, i-am întrebat:

— De ce-ați lăsat să-i taie? Ei mi-au răspuns:

— Aici, la țară, dacă primarul vrea un lucru, ce putem să-i facem?

Dar de data asta s-a întâmplat altfel. Primarul și pastorul, care și el voia să tragă un folos din gărgăunii neveste-si, de pe urma cărora n-are de obicei nici o bucurie, s-au gândit să împartă pe din două câștigul. A aflat însă administrația domeniilor și a spus: „Asta-i al nostru!” fiindcă avea pretenții mai vechi asupra locului din curtea pastorului, pe care erau copacii. Și așa că i-a vândut ea cui a dat mai mult. Copacii sunt la pământ! O, dacă aș fi prinț! Preoteasa, primarul și administrația ar... Numai că, dacă aș fi prinț, ce mi-ar păsa mie de copacii țării mele?

10 octombrie.

E destul să-i văd ochii negri și simt că mi-e bine! Și ceea ce mă supără este că Albert nu pare așa de fericit cum... părea... cum eu... nădăjduiam să fiu... atunci când... Nu-mi place să pun semne de întrerupere, dar aici nu mă pot exprima altfel... și mi se pare destul de limpede.

12 octombrie.

Ossian a luat locul lui Homer în inima mea. În ce lume mă poartă acest om minunat! Rătăcesc pe câmpie, bătut de vântul năprasnic, care mână prin ceață duhurile strămoșilor, în slaba lumină a lunii. Ascult dinspre munte, în vuietul șuvoiului pădurii, geamătul aproape stins al duhurilor în peșterile lor și vaietul fetei care se tânguie de moarte lângă cele patru pietre, acoperite de mușchi și năpădite de iarbă, mormântul iubitului ei, căzut cu cinste. Și îl găsec pe cărunțul bard rătăcitor, care caută pe câmpie urma pașilor strămoșilor lui și află, vai! doar piatra mormintelor lor; atunci el se uită cu jale la steaua blândă a serii ce se scufundă în marea zbuciumată. Și vremurile de odinioară învie în sufletul eroului, vremurile când prietenoasa rază încă mai lumina primejdiile vitejilor și luna lucea peste corabia lor împodobită ce se-ntorcea acasă cu izbândă. Citesc pe fruntea lui durerea adâncă, văd cum se-ableacă, ostenit, spre mormânt cel din urmă viteaz părăsit, cum, în prezentul fără vlagă, soarbe, din umbrele morților lui, dureros de fierbinți bucurii, mereu înnoite, și privește țărâna rece și iarba înaltă și strigă: „Va veni, va veni călătorul care m-a cunoscut în toată strălucirea mea și mă va întreba: «Unde e cântărețul, fiul minunat al lui Fingal?» Pașii lui trec peste mormântul meu, și el întrebă zadarnic de mine pe pământ... „

O, prietene! aș vrea să trag sabia, asemeni unui nobil scutier, să-mi scap într-o clipă prințul de chinul unei vieți ce se stinge cu-nctul și să-mi trimit sufletul după semizeul dezrobit.

19 octombrie.

Ah, golul acesta! Golul acesta îngrozitor pe care îl simt aici, în piept!... De multe ori mă gândesc: „Dacă măcar o dată, măcar o dată ai putea s-o strângi la piept, atunci tot acest gol s-ar umple!”

26 octombrie.

Da, dragul meu, sunt sigur, din ce în ce mai sigur că o ființă înseamnă puțin, foarte puțin. Deunăzi a venit la Lotte o prietenă, și eu m-am dus în odaia de alături să iau o carte să citesc; dar n-am putut citi și atunci am luat o pană ca să scriu. Le-auzeam vorbind încet; își povesteau una alteia lucruri neînsemnate, noutăți de-ale târgului, cum una se mărită, cum alta e bolnavă, foarte bolnavă; are o tuse uscată, i s-au ascuțit umerii obrazilor, leșină des.

— Nu mai face doi bani viața ei, spuse prietena Lottei.

— Și N. N. e foarte rău, zise Lotte.

— S-a umflat tot, adăugă cealaltă.

Închipuirea mea vie mă duse lângă patul acestor nenorociți; îi văzui cu câtă scârbă întorceau vieții spatele și cum... Wilhelm! Și femeiuștile mele vorbeau despre asta cum se vorbește, de obicei, atunci când moare un străin... Când mă uit în jurul meu și văd odaia, hainele Lottei, hârtiile lui Albert, mobilele cu care sunt atât de obișnuit, când privesc chiar și călimara, mă gândesc: „Ce însemni tu pentru casa asta, la urma urmei? Prietenii tăi te prețuiesc, le faci adesea bucurie și ți se pare că fără ei nu s-ar putea; și totuși... Dacă ai pleca, dacă te-ai rupe de cercul acesta, cât timp ar simți ei golul pe care pierderea ta l-ar lăsa în viața lor, cât timp...?” O, atât de pieritor e omul, încât chiar acolo unde are certitudinea că existența lui înseamnă ceva, acolo unde lasă cu adevărat urma prezenței lui, în amintirea, în sufletul celor care îi sunt dragi, chiar și acolo urma aceasta trebuie să se stingă și să dispară, și asta atât de curând!

27 octombrie.

Îmi vine câteodată să-mi sfâșii pieptul și să-mi sfărâm creierii când văd ce puțin putem însemna unii pentru alții. Ah! Iubirea, bucuria, căldura și voluptatea, pe care eu nu le am, celălalt nu mi le va da, iar eu, cu o inimă plină de fericire, nu voi feriți pe celălalt, care stă în fața mea rece și fără vlagă.

29 octombrie.

Am atât de mult, și sentimentul față de ea înghite tot: atât de mult am, și fără ea totul mi se pare nimic.

30 octombrie.

Am fost de o sută de ori gata s-o iau în brațe. Numai Dumnezeu știe ce înseamnă să ai în fața ta atâta drăgălășenie și să nu poți întinde mâna s-o apuci; și totuși e un imbold firesc al omului să apuce. Nu întind copiii mâna către tot ce văd?... Și eu ce fac?

3 noiembrie.

De multe ori mă culc cu dorința, uneori chiar cu speranța, că n-am să mă mai trezesc, și dimineața deschid ochii, văd iarăși soarele și sunt nenorocit. O, dacă aș fi un om cu toane, vina ar putea cădea pe vremea de-afară, pe altcineva, pe o treabă neizbutită, și atunci aș avea de îndurat numai jumătate din povara de nesuferit a acestui necaz. Vai mie! Adevărul este că simt că vina e numai a mea... Nu vina! Dar în mine e

izvorul întregii nenorociri, așa cum altădată era izvorul tuturor fericirilor. Nu sunt eu oare acela care, odinioară, plutea, în plenitudinea sensibilității, pe care la fiecare pas îl întâmpina un paradis și care avea o inimă în stare să cuprindă o lume întreagă! Și inima aceasta e acum moartă, din ea nu se mai revarsă nici o încântare, ochii mei sunt uscați și gândurile mele, care nu mai sunt înviorate de lacrimi, îmi încrețesc neliniștite fruntea. Sufăr mult fiindcă am pierdut singura bucurie a vieții mele, vlaga sfântă cu care plăsmuiam lumi în jurul meu. S-a dus!... Când mă uit pe fereastră la dealul din zare și văd cum soarele dimineții străpunge ceața deasupra lui și luminează câmpia liniștită din vale, și când văd cum râul domol șerpuieste către mine printre sălciile lui desfrunzite... O! Când natura aceasta splendidă stă astfel în fața mea, nemișcată ca un tablou lăcuit, fără ca nici o picătură de fericire să țâșnească din inimă în creier, și stau în fața lui Dumnezeu ca o fântână secată, ca o căldare spartă, în clipele astea mă arunc adesea la pământ și mă rog plângând lui Dumnezeu, așa cum se roagă un plugar să plouă când cerul stă neclintit deasupra lui și împrejurul lui pământul moare de sete.

Simt, însă, vai! că Dumnezeu nu dă ploaie și soare la rugămințile noastre stăruitoare. Timpurile acelea, a căror amintire mă chinuiește, de ce erau ele atât de fericite? Nu pentru că așteptam răbdător duhul lui și pentru că bucuria pe care o revărsa asupra mea o primeam cu inima întreagă și adânc recunoscătoare?

8 noiembrie.

Lotte m-a dojenit din pricina exceselor mele, dar cu atâta drăgălășenie! Excesele mele, fiindcă mă las uneori ademenit de un pahar de vin și beau o sticlă...

— Să nu faci asta! mi-a spus ea. Gândește-te la Lotte...!

— Să mă gândesc! i-am răspuns eu. Mai ai nevoie să-mi spui asta? Mă gândesc... nu, nu mă gândesc! Ești mereu în fața sufletului meu. Astăzi m-am oprit pe locul unde ai coborât cândva din trăsură...

A început să vorbească despre altceva, ca să mă împiedice să mai adaug vreun cuvânt. Dragul meu, sunt pierdut! Poate să facă din mine ce vrea.

15 noiembrie.

Îți mulțumesc, Wilhelm, pentru simpatia ta sinceră față de mine și pentru sfatul tău binevoitor și te rog să fii liniștit. Lasă-mă să rabd până la sfârșit; deși obosit, mai am încă putere să rezist. Știi că respect religia; simt că, pentru mulți osteniți, ea e un toiaș și pentru mulți bolnavi, o înviorare. Dar... poate ea oare, trebuie ea oare să fie asta pentru oricine? Dacă privești lumea asta mare vezi că au fost mii de oameni pentru care ea n-a fost așa, mii pentru care ea nu va fi așa, propovăduită sau nepropovăduită. Și pentru mine de ce ar fi? Nu spune oare chiar Fiul lui Dumnezeu că împrejurul lui vor fi aceia pe care i-a dat Tatăl lui? Dar dacă pe mine nu m-a dat? Dar dacă Tatăl vrea să mă oprească pentru el, așa cum îmi spune mie inima?... Te rog să nu mă înțelegi greșit; să nu socotești cumva că aceste nevinovate cuvinte cuprind vreo ironie; îți dezvălui acum sufletul meu întreg; dacă n-ar fi fost așa, mai bine aș fi tăcut, așa cum, de pildă, rareori vorbesc despre ceea ce oricine știe tot atât de puțin cât și mine. Ce altceva poate fi decât destin omenesc să suferi totul până la sfârșit, să-ți bei paharul?... Și dacă lui Dumnezeu din cer paharul i s-a părut amar pe buzele lui omenești, cum pot eu să mă laud și să spun că mi se pare dulce? Și de ce să-mi fie rușine în clipa înspăimântătoare, când tremur tot între ființă și neființă, când trecutul sclipește ca un fulger peste prăpastia întunecoasă a viitorului, când totul în jurul meu se prăbușește și lumea piere o dată cu

mine?... Nu-i asta oare vocea creaturii înăbușite în ea însăși, care, părăsită, se prăbușește fără să se mai poată opri, atunci când din adâncurile puterilor ei, ce zadarnic se împotrivesc, ea murmură: „Dumnezeul, Dumnezeul meu! pentru ce m-ai părăsit!”? Și eu să mă rușinez de aceste vorbe, să-mi fie frică de clipa de care n-a scăpat nici acela care păturește cerul ca pe o pânză?

21 noiembrie.

Nu vede, nu simte că pregătește o otravă care ne va omorî, și pe mine și pe ea; iar eu sorb cu voluptate paharul pe care mi-l întinde și care face nenorocirea mea. La ce slujește privirea binevoitoare cu care adeseori ? Nu, nu adeseori, ci câteodată, se uită la mine, la ce slujește bunăvoința cu care primește o mărturisire involuntară a simțămintelor mele, la ce slujește compătimirea pe care o are față de suferința mea și care se citește pe fruntea ei?

Ieri, când am plecat, mi-a întins mina și mi-a spus:

— Adio, dragă Werther...!

Dragă Werther! Era întâia oară când îmi spunea „dragă”, și asta m-a mișcat adânc. De sute de ori mi-am repetat vorbele ei, și ieri noapte, când, înainte de culcare, stam de vorbă cu mine însumi, mi-am spus deodată:

— Noapte bună, dragă Werther!

Și am râs după aceea de mine însumi.

22 noiembrie.

Nu pot să mă rog lui Dumnezeu să mi-o lase mie, și totuși de multe ori îmi pare că ar fi a mea! Nu pot să mă rog să mi-o dea, fiindcă este a altuia. Râd singur de necazurile mele; dacă aş așterne pe hârtie toate astea, ar ieși o întreagă litanie de antiteze.

24 noiembrie.

Știe cât sufăr. Astăzi privirea ei mi-a pătruns adânc în inimă. Am găsit-o singură. Nu i-am spus o vorbă; ea m-a privit. Și atunci n-am mai văzut în ea frumusețea încântătoare, n-am mai văzut strălucirea unui spirit ales. Toate acestea pieriseră din ochii mei. Eram pătruns acum de o privire mult mai minunată, o privire plină de expresia celei mai adânci prietenii, a celei mai duioase compătimiri. De ce nu-mi era îngăduit să mă arunc la picioarele ei? De ce nu-mi era îngăduit s-o strâng în brațe și să-i răspund cu mii de sărutări? S-a refugiat la pian și și-a însoțit cântecul cu sunetele armonioase ale unei voci dulci și domoale. Niciodată buzele ei n-au fost atât de fermecătoare. Părea că, însetate, se deschideau să soarbă tonurile acelea dulci ce izvorau din pian, pentru ca din gura ei să răsună apoi doar un tainic ecou... O, dacă aş putea să-ți spun!... Nu m-am putut opri, m-am aplecat și am jurat: niciodată nu voi îndrăzni să vă sărut, buze! voi, pe care plutesc duhurile cerului... Și totuși... vreau... O! Vezi tu, parcă un perete stă în fața sufletului meu... o fericire ca asta, și pe urmă prăbușirea și ispășirea acestui păcat... Păcat?

26 noiembrie.

De multe ori îmi spun: „Soarta ta e unică; socoate-i pe ceilalți fericiți, așa de chinuit n-a fost încă nimeni.” Pe urmă citesc un poet din vechime și mi se pare că privesc în propria-mi inimă. Câte am de îndurat! Ah, fost-au oare înaintea mea și alți oameni atât de nenorociți?

30 noiembrie.

Nu pot, nu pot să-mi mai vin în fire! Oriunde mă duc, mă întâmpină o apariție care mă tulbură. Astăzi! O, soartă! O, natură omenească!

Pe la amiază mă plimbam pe malul apei; nu aveam poftă să mă duc la masă. Totul era pustiu; un vânt umed sufla dinspre munți și nori cenușii treceau pe deasupra văii. De departe, văd deodată un om îmbrăcat cu o jachetă veche și roasă, care scormonea printre pietre, căutând parcă niscai ierburi. Când m-am apropiat, din pricina zgomotului pașilor mei, el s-a întors, și atunci am văzut o fizionomie interesantă, a cărei trăsătură principală era o mâhnire liniștită; afară de asta, nu arăta decât o fire bună. Părul lui negru era împletit într-o coadă groasă, ce-i atârna pe spate. Fiindcă îmbrăcămintea lui mi se părea a unui om de rând, am crezut că n-are să se supere dacă am să intru în vorbă cu el, așa că l-am întrebat ce căuta.

— Caut, răspuse el cu un suspin adânc, flori și nu găsesc niciuna.

— Nici nu-i vremea acum, am zis eu zâmbind.

El îmi spuse, apropiindu-se:

— Sunt atâtea flori! În grădina mea sunt trandafiri și caprifoi de două feluri, unul mi l-a dat tata; cresc ca buruienile. De două zile îl caut și nu-l găsesc. Și aici, pe câmp, se găsesc întotdeauna flori galbene, și albastre, și roșii, și țintaură, care face o florică frumoasă. Nu găsesc nimic.

Am simțit că era ceva ciudat cu el, și de aceea l-am întrebat pe ocolite:

— Dar ce vrei să faci cu florile?

Un surâs straniu și spasmodic îi schimonosi fața.

— Dacă n-ai să mă trădezi, am să-ți spun, rosti el punându-și un deget pe buze. I-am făgăduit iubitei mele un buchet.

— Foarte frumos, i-am răspuns eu.

— O! Ea are o mulțime de lucruri, e bogată.

— Și totuși ține la buchetul dumitale, am replicat eu.

— O! urmă el. Are giuvaeruri și o coroană.

— Dar cum o cheamă?

— Dacă statele generale, răspuse el, ar vrea să mă plătească, aș fi alt om! A fost o vreme când o duceam așa de bine! Acuma s-a sfârșit cu mine. Acuma sunt...

Privirea lui împăienjenită, înălțată către cer, spunea totul.

— Așadar, ai fost fericit? întrebai eu.

— Ah! Aș vrea să fiu iarăși cum am fost, răspuse el. Îmi era atât de bine, eram atât de vesel, mă simțeam atât de ușor, ca un pește în apă!

— Heinrich! strigă o bătrână care venea spre noi. Heinrich, unde ești? Te-am căutat în toate părțile, vino la masă!

Mă apropiai de ea și o întrebai:

— E băiatul dumitale?

— Da, e băiatul meu, săracul! răspuse ea. Grea cruce mi-a hărăzit Dumnezeu.

— De când e așa? întrebai eu.

Ea îmi spuse:

— Liniștit ca acum e numai de o jumătate de an. Mulțumesc lui Dumnezeu că a ajuns așa; înainte a fost furios un an întreg. A stat legat la casa de nebuni. Acuma nu face nimănui nimic, atâta doar că vorbește numai de regi și de împărați. Era atât de bun și de liniștit; mă ajuta să-mi duc viața, avea o scriere frumoasă și deodată a început să

viseze, a fost cuprins de friguri grozave, pe urmă l-a apucat furia, și acum e așa cum îl vedeți. Dacă aș sta să vă povestesc, domnule...

Am întrerupt șuvoiul ei de vorbe cu întrebarea:

— Dar ce vremuri erau acelea de care vorbește cu atâta dragoste și în care spune că era atât de fericit?

— Săracul de el! rosti ea cu un zâmbet de milă. Vorbește de vremea când nu era în toate mințile, vorbește întruna cu dragoste de vremea aceea, când era la casa de nebuni și nu-și dădea seama ce-i cu dânsul.

Asta m-a lovit ca un trăsnet. I-am pus în mână o monedă și am plecat repede.

— Pe vremea când erai fericit! strigai eu, în timp ce mergeam repede spre oraș. Pe vremea când îți era bine și te simțeai ca un pește în apă...!

Doamne! Asta-i soarta pe care ai dat-o oamenilor: ei nu sunt fericiți decât când își pierd mințile!... Sărmane om! Cât de mult pizmuiesc melancolia ta, rătăcirea minții tale! Tu pleci de-acasă, plin de speranță, ca să culegi reginei tale flori, iarna, și ești mâhnit că nu găsești nimic. Și eu... eu pornesc de-acasă fără nici o speranță, fără nici un scop, și mă întorc iar cum am plecat... Tu spui ce om ai fi dacă statele generale te-ar plăti. Fericit muritor, care poți să pui lipsa ta de fericire pe seama unei piedici pământeste! Tu nu simți, nu simți că tocmai în inima ta zdrobită, în mintea ta zdruncinată stă nenorocirea ta, de care nu te pot scăpa toți regii pământului!

Să moară nemângâiat cel gata să rătăcească de un bolnav care călătorește spre izvorul îndepărtat ce îi va spori boala, îi va face viața și mai dureroasă, bolnav care se ridică deasupra inimii lui mâhnite, și ca să scape de muștrările de cuget și să curme suferințele sufletului lui, pornește în pelerinaj la Sfântul Mormânt. Fiecare pas pe care piciorul lui îl face pe drumuri neumblate este o mângâiere pentru sufletul său neliniștit și, cu fiecare zi de mers, inima se descarcă de multe necazuri... Și asta numiți voi nebunie, voi, palavragiilor tolăniți pe pernele voastre?... Nebunie!... O, Doamne! Tu îmi vezi lacrimile! De ce a trebuit ca tu, care l-ai făcut pe om atât de sărman, să-i mai dai și frați care să-i răpească și puțina sărăcie, puțina încredere pe care o are în tine, în tine, tu, atotiubitorule! Căci încrederea într-o rădăcină de leac, în lacrimile viței de vie, ce este altceva decât încrederea în tine, o dată ce tu ai pus, în tot ce ne înconjoară, puteri de leac și de mângâiere, de care aveam nevoie în fiecare clipă? Părinte pe care nu te cunosc! Părinte de care odinioară tot sufletul îmi era plin și care acum ți-ai întors fața de la mine! Cheamă-mă la tine! Rupe tăcerea asta! Tăcerea ta nu va ține în loc sufletul acesta însetat...

Oare un om, un părinte, s-ar supăra când fiul lui, întors acasă, pe neașteptate, l-ar îmbrățișa și i-ar spune: „M-am întors, tată! Nu te supăra că mi-am întrerupt călătoria, care, după dorința ta, trebuia să țină mai mult. Lumea e pretutindeni aceeași: pentru trudă și muncă, răsplată și bucurie. Dar ce-mi trebuie mie asta? Mie nu mi-e bine decât acolo unde ești tu, și vreau să sufăr și să mă bucur lângă tine...”

Și tu, iubite părinte ceresc, ai putea oare să-l alungi?

1 decembrie.

Wilhelm, omul despre care ți-am scris, fericitul nefericit, a fost secretar la tatăl Lottei, și o pasiune pentru ea, pe care el a nutrit-o, a ascuns-o, a dezvăluit-o și din pricina căreia a fost dat afară din slujbă l-a făcut să înnebunească. Cată să simți, la aceste vorbe reci, cât de mult m-a mișcat povestea asta, pe care Albert mi-a spus-o tot așa de calm cum ai citit-o tu, poate.

4 decembrie.

Te rog... Vezi tu, s-a sfârșit cu mine, nu mai pot răbda! Astăzi stam lângă ea... Cânta la pian o mulțime de melodii, și cu ce expresie! Sora ei mai mică ședea pe genunchii mei și își îmbrăca păpușa. M-au podidit lacrimile. M-am aplecat și i-am văzut verigheta... Lacrimile îmi curgeau șiroaie... Deodată a început să cânte melodia aceea veche și ceresc de dulce, și atunci prin suflet mi-au trecut un fior de mângâiere și amintirea trecutului; amintirea vremurilor când am auzit cântecul, a răstimpurilor întunecate de durere, a speranțelor neîmplinite... Și atunci... Am început să mă plimb încoace și încolo prin odaie. Inima mi se strângea, gata să se înăbușe...

— Pentru Dumnezeu, am spus eu izbucnind cu putere și îndreptându-mă spre ea. Pentru Dumnezeu, nu mai cânta!

S-a oprit și s-a uitat țintă la mine.

— Werther, mi-a spus ea cu un zâmbet care mi-a pătruns în suflet. Werther, ești foarte bolnav, mâncarea ta favorită nu-ți priște. Pleacă! Te rog, liniștește-te...

M-am smuls de lângă dânsa și...

Doamne! Tu îmi vezi durerea și ai să-i pui capăt.

6 decembrie.

Cum mă urmărește făptura ei! Îmi umple tot sufletul, fie că sunt treaz, fie că visez. Când închid ochii, atunci ochii ei cei negri sunt aici, sub fruntea mea, unde se concentrează vederea lăuntrică... Aici! Nu pot să-ți spun cum... Dacă închid ochii, ochii ei sunt aici. Ca o mare, ca o prăpastie; stau în fața mea, în mine, îmi umplu gândurile frunții.

Ce e și omul, multlăudatul semizeu! Nu-i lipsesc oare puterile tocmai când are mai multă nevoie de ele? Iar când s-avântă plin de bucurie sau se scufundă în durere, nu este el oare deopotrivă ținut în loc și împins înapoi, la recea și stearpa conștiință, tocmai atunci când dorea să se piardă în adâncul nesfârșirii?

EDITORUL CĂTRE CITITOR.

Ce mult aș fi vrut ca despre ultimele și ciudatele zile ale prietenului nostru să fi rămas mai multe mărturii scrise de mâna lui, iar eu să nu mai fiu silit să întrerup prin povestire șirul scrisorilor pe care le-a lăsat.

Am avut grijă să culeg știri exacte din gura acelor care cunoșteau povestea lui; ea este simplă și toate relatările se potrivesc între ele, afară doar de foarte puține amănunte. Părerile sunt deosebite și sentințele împărțite numai în ce privește firea persoanelor care au luat parte la aceste întâmplări.

Așadar, ce altceva ne rămâne de făcut decât să istorisim în chip conștiincios ceea ce am putut afla cu multă osteneală, să introducem acolo unde trebuie scrisorile rămase de la cel dispărut și să dăm toată atenția chiar celei mai mărunte hârtii; asta mai ales fiindcă e atât de greu să descoperi resorturile adevărate chiar ale unei singure acțiuni, atunci când ea are loc între oameni care ies din comun.

Supărarea și dezgustul prinseseră în sufletul lui Werther rădăcini tot mai adânci, care se închețaseră din ce în ce mai puternic unele de altele și îi cuprinseseră încetul cu încetul toată ființa. Armonia spiritului său era cu totul sfărâmată. O violență și o ardoare interioară, care îi frământau toate forțele firii, iscară cele mai contradictorii efecte și îi lăsară la urmă o oboseală din care se silea să iasă cu mai multă spaimă decât

luptase până atunci împotriva tuturor necazurilor lui. Neliniștea inimii sale îi mistuia toată vlaga spirituală, toată vioiciunea și toată agerimea minții. Deveni un om trist, tot mai nefericit și tot mai nedrept cu cât devenea mai nefericit. Așa cel puțin spun prietenii lui Albert. Ei pretind că Werther, care în fiecare zi își cheltuia, așa-zicând, tot avutul, pentru ca seara să sufere și să rabde, n-a putut să-l judece cum trebuie pe un om curat și pașnic, care își căpătase, în sfârșit, fericirea mult dorită, și n-a putut să judece cum trebuie nici strădaniile acestui om de a-și păstra și în viitor fericirea. Albert, spun ei, nu se schimbase în atât de scurtă vreme, el continua să fie la fel cum îl cunoscuse Werther la început, când îl prețuise și îl stimase atât de mult. Albert o iubea pe Lotte mai mult decât orice, era mândru de dânsa și dorea ca toată lumea s-o socoată drept ființa cea mai minunată. Putea așadar să-i ia cineva în nume de rău faptul că voia să înlătore orice urmă de bănuială și că n-avea poftă să împartă cu nimeni această încântătoare avuție, nici chiar în chipul cel mai nevinovat? Prietenii spun că, de multe ori, Albert pleca din odaia soției lui când Werther era acolo, însă nu din ură sau antipatie față de prietenul său, ci fiindcă simțea cât îl apasă pe Werther prezența lui.

Tatăl Lottei, care se îmbolnăvisese și trebuia să stea în casă, i-a trimis fiicei sale trăsura, și ea a plecat acolo. Era o zi frumoasă de iarnă; cea dintâi zăpadă căzuse din belșug, acoperind tot ținutul.

A doua zi dimineață, Werther s-a dus după dânsa, ca s-o însoțească la întoarcerea acasă, dacă Albert n-ar fi venit s-o ia.

Vremea frumoasă nu avea prea mare influență asupra sufletului său tulbure. O apăsare dureroasă îi copleșea inima. Imaginile triste nu i se mai clinteau din minte și sufletul lui nu mai putea să se miște decât printre gânduri dureroase.

Fiindcă era mereu nemulțumit de el însuși, ceilalți oameni i se păreau posomorâți și îngrijorați. I se părea că tulbură frumoasele relații dintre Albert și soția lui și se muștra din pricina asta; și în muștrarea pe care și-o făcea se amesteca o mânie ascunsă împotriva soțului.

Gândurile lui se opriră și în timpul drumului asupra acestui lucru.

— Da, da, își spunea el scrâșnind pe furiș din dinți, asta se cheamă o purtare prietenoasă, delicată, tandră, o fidelitate pașnică și trainică! De fapt e numai saturație și nepăsare! Nu-l atrage oare orice preocupare mărunță mai mult decât scumpa și încântătoarea lui soție? Știe el să-și prețuiască norocul? E în stare el s-o stimeze așa cum merită? O are, desigur, o are... Știu asta cum mai știu și altceva. Cred că m-am obișnuit cu gândul... Și totuși are să mă înfurie iar, are să măucidă iarăși... Parcă prietenia lui față de mine a durat oare? Nu vede el în afecțiunea mea față de Lotte o încălcare a drepturilor lui și în atenția mea față de dânsa, o tăcută muștrare? Știu prea bine și simt că nu-i place să mă vadă. Vrea ca eu să plec. Prezența mea îi este o povară.

Werther mergea o bucată de drum repede, apoi se oprea și parcă ar fi vrut să se întoarcă înapoi. Dar după aceea pornea iarăși mai departe. Tot gândindu-se astfel și vorbind cu sine însuși, sosi, în sfârșit, aproape fără voia lui, la pavilionul de vânătoare.

Intră și întrebă de bătrân și de Lotte. În casă era oarecare agitație. Băiatul cel mai mare îi spuse că la Wahlheim s-a întâmplat o nenorocire, că un țaran a fost omorât. Asta nu-i făcu nici o impresie. Intrând în odaie, o găsi pe Lotte, care încerca să-l convingă pe bătrân să nu plece de-acasă, fiindcă acesta, cu toată boala lui, voia să se ducă la fața locului și să cerceteze fapta. Făptașul nu fusese încă aflat. Cel omorât fusese găsit dimineața în fața casei lui. Erau câteva bănuieli: mortul fusese argat la o văduvă, care mai înainte avusese în serviciu pe un altul, dar se supăraseră pe el și îl dăduse afară.

Când Werther auzi asta, tresări și spuse repede:

— E cu puțință așa ceva? Trebuie să mă duc să văd, nu mai pot sta o clipă.

Se îndreptă în grabă spre Wahlheim. Își aminti de toate. Nu mai avea acum nici o îndoială că fapta fusese săvârșită de omul acela cu care stătuse de vorbă de atâtea ori și care ajunsese să-i fie atât de drag.

Când trecu printre tei, ca să ajungă la birtul unde era depus mortul, locul acesta atât de iubit îl îngrozi. Pragul pe care odinioară se jucau copiii vecinilor era acum mânjit de sânge. Dragostea și credința, cele mai frumoase sentimente omenești se schimbaseră acum în violență și crimă. Copacii puternici erau desfrunziți și acoperiți de chiciură; frumoasele plante agățătoare, care se aplecau peste zidul scund al cimitirului, își pierduseră frunzele, iar pietrele de pe morminte se zăreau, printre crăpături, acoperite de zăpadă.

Când se apropie de birt, în fața căruia era adunat tot satul, se auziră deodată niște strigăte. De departe venea o ceată de oameni înarmați. Cineva spuse că-l aduc pe făptaș. Werther se uită într-acolo și nu mai avu nici o îndoială. Era argatul care o iubea atât de mult pe văduva aceea și pe care îl întâlnește cu câțva timp în urmă umblând de colo-colo, mânat de o mânie tăcută și de o deznădejde ascunsă.

— Ce-ai făcut, nenorocitul? întrebă Werther, năpustindu-se asupra celui arestat.

Acesta îl privi liniștit, și după o clipă rosti cât se poate de calm:

— N-o să fie a nimănui și nimeni n-o să fie al ei.

Ucigașul fu dus înăuntru, iar Werther plecă de-acolo.

Tot ce era în adâncul firii lui s-a cutremurat și s-a învâlmășit la atingerea cu această întâmplare brutală și îngrozitoare. Asta l-a smuls o clipă din mâhnirea lui, din descurajarea și din resemnarea lui nepăsătoare. Compătimirea îl năpădi fără să vrea. Fu cuprins de o nespusă dorință de a-l salva pe acest om. Îl știa atât de nefericit, îl găsea ca răufăcător atât de nevinovat, se transpunea atât de adânc în situația lui, încât i se părea neîndoios că va convinge și pe alții de acest lucru. Dorea să vorbească pentru dânsul, și cuvinte elocvente i se îngrămădeau pe buze. Se grăbi să ajungă la pavilion și pe drum nu se putu stăpâni să rostească în șoaptă tot ceea ce voia să spună administratorului.

Când ajunse, îl găsi acolo pe Albert. O clipă, asta îl necăji. Dar își veni repede în fire și spuse cu aprindere administratorului tot ce gândea. Acesta dădu de câteva ori din cap și, deși Werther înfățișa cu cea mai mare însufletire, pasiune și adevăr tot ce poate spune un om pentru dezvinovățirea altuia, administratorul, cum lesne se poate închipui, nu se lăsă înduplecat. Ba, dimpotrivă, nu dădu răgaz prietenului nostru să sfârșească, îl contrazise și îl muștră pentru faptul că lua apărarea unui ucigaș. Îi arătă că în felul acesta orice lege e desființată și siguranța statului se duce de râpă. Mai spuse de asemenea că într-o treabă ca asta nu poate face nimic fără ca să-și asume o foarte mare răspundere; totul trebuie să decurgă în ordine, pe calea stabilită.

Werther nu se dădu încă bătut, ci îl rugă pe administrator să închidă ochii dacă omul va fi ajutat să fugă. Dar de astă dată administratorul refuză. Albert, care intră și el în vorbă, ținu partea bătrânului. Werther fu învins și plecă foarte îndurerat, după ce administratorul îi spuse de câteva ori:

— Nu, nu se poate să scape!

Cât de greu l-au lovit aceste vorbe vedem dintr-un bilețel care a fost găsit printre hârtiile lui și care a fost scris desigur chiar în aceeași zi: „Nu poți să scapi, nefericitul! Văd bine că nu putem scăpa!”

Ceea ce spusese Albert față de administrator cu privire la cel arestat îl scârbise foarte mult pe Werther. I se părea că observă în purtarea acestuia oarecare supărare împotriva lui, și cu toate că, după ce se gândi mai bine, își dădu seama, cu mintea- i ageră, că ceilalți doi ar fi putut să aibă dreptate, totuși avea impresia că, dacă ar fi recunoscut asta și ar fi spus și el la fel, s-ar fi lepădat de ceea ce era mai profund în firea lui.

Printre hârtiile sale găsim una în legătură cu acest lucru și care poate exprimă pe de-a-ntregul atitudinea lui față de Albert.

„La ce îmi slujește că-mi spun și-mi spun mereu că el e cinstit și bun? Asta îmi sfâșie sufletul. Nu pot să fiu drept.”

Cum era o seară frumoasă și începuse dezghețul, Lotte se întoarse cu Albert pe jos. Pe drum, ea se uita din când în când împrejur, ca și cum i-ar fi părut rău că Werther lipsește. Albert începu să vorbească de dânsul, dojenindu-l și dându-i în același timp dreptate. Pomeni de pasiunea lui nefericită și spuse că ar fi bine dacă ar pleca.

— Doresc asta și pentru noi, spuse el, și te rog caută să-i îndrumi pe alt făgaș purtarea față de tine. Ar fi bine să-și mai rărească vizitele! Lumea a început să bage de seamă, și am aflat că unii și alții au început să vorbească.

Lotte nu spuse nimic, și Albert cu siguranță că-i înțelese tăcerea. Fapt este că, începând de atunci, el nu mai vorbi de Werther față de dânsa, și când ea pomenea numele lui, Albert se făcea că nu aude sau schimba vorba.

Încercarea zadarnică a lui Werther de a-l salva pe nenorocitul acela fu cea din urmă izbucnire a flăcării unei lumini care se stinge. De la întâmplarea aceea se cufundă tot mai mult în durere și în pasivitate. Aproape că își ieși din fire când auzi că ar putea să fie chemat ca martor împotriva omului acela, care acuma se apucase să tăgăduiască totul.

Toate neplăcerile pe care le suferise vreodată în viața lui activă – necazurile de la legație, tot ceea ce nu izbutise odinioară să facă, tot ceea ce îl supăraseră cândva – încolțeau acum din nou în sufletul lui. Se credea din pricina aceasta îndreptățit să nu mai lucreze, se socotea despuiat de orice nădejde, incapabil să adopte vreuna din atitudinile obișnuite în viața de toate zilele. Lăsându-se târât de sentimentele lui ciudate, de felul lui de a gândi și de o pasiune fără margini, trăind în monotonia unei triste legături cu ființa ce-i era dragă, pe care o iubea și căreia îi tulbura liniștea, sfărâmându-și forțele și cheltuindu-și-le fără scop și fără nădejde, el se apropia tot mai mult de un trist sfârșit.

Câteva scrisori care au rămas de la dânsul, și pe care le publicăm mai jos, sunt cele mai puternice mărturii ale rătăcirii lui, ale pasiunii lui, ale năzuințelor și frământărilor lui fără răgaz, ale dezgustului său de viață.

12 decembrie.

Dragă Wilhelm, sunt într-o stare în care trebuie să fi fost acei nenorociți despre care se credea că ar fi stăpâniți de un duh rău. Mă cuprinde de multe ori ceva ce nu e nici spaimă, nici dorință... e un vuiet lăuntric, necunoscut, care parcă îmi zdrobește pieptul și mă sugrumă! Vai! Vai! Și atunci rătăcesc înapoi și încolo, martor al cumplitelor scene nocturne din acest anotimp dușmănos față de oameni.

Aseară a trebuit să ies. Se pornise pe neașteptate dezghețul. Auzisem că râul s-a revărsat și că pâraiele s-au umplut și au inundat, de la Wahlheim în jos, toată valea mea dragă. Pe la unsprezece noaptea am pornit repede. E un spectacol cumplit să vezi cum

în lumina lunii valurile se năpustesc de pe stâncă în vârtejuri răscolitoare, peste ogoare și lunci și livezi, acoperind totul. Și valea, în sus și în jos, e o mare furtunoasă în urlatul vântului! Când pe urmă luna s-a ivit din nou, odihnindu-se pe un nor negru, iar în fața mea apele se rostogoleau și vuiiau într-o lumină splendidă și înspăimântătoare, atunci m-a străbătut un fior și m-a cuprins din nou o dorință! O! Cu brațele deschise stăteam pe marginea abisului și respiram mireasma din adâncuri!... din adâncuri! Și m-am scufundat în voluptatea de a-mi azvârli acolo chinurile și suferințele, de-a le lăsa vijelios să plece cu valurile!... Vai, și n-am putut să ridic piciorul și să pun capăt tuturor chinurilor!... Ceasul meu n-a venit încă, știu! O, Wilhelm, cât de bucuros aș fi renunțat la ființa mea umană, iar în schimb să pot sfărâma norii laolaltă cu vijelia aceea, să mă cuprindă apele cerului! Oare cel întemnițat nu va avea nicicând parte de această bucurie...?

Privând îndurerat către un loc unde o dată, după o plimbare pe arșiță, Lotte și cu mine ne-am odihnit sub o salcie, am văzut că și acolo năvălește apa și abia am mai putut recunoaște copacul, Wilhelm! Dar luncile ei, mă gândeam eu, dar locurile dimprejurul pavilionului! Ce răvășit trebuie să fie acum de ape chioșcul nostru! Și raza de soare a trecutului mi-a luminat ca unui prizonier un vis cu turme, cu pășuni și cu tot soiul de demnități! M-am ridicat!... Nu m-am muștrat, fiindcă am curajul să mor... aș fi vrut să... Și iată-mă, acum, stând aici ca o babă care adună lemne din uluci și pâine de pe la uși pentru ca să-și mai prelungească și să-și mai îmblânzească o clipă zilele prăpădite și necăjite.

14 decembrie.

Ce să fie asta, dragul meu? Mi-e frică de mine însumi. Nu- i oare dragostea mea pentru ea cea mai sfântă, cea mai curată și cea mai frățească dragoste? Am simțit eu vreodată în sufletul meu vreo dorință vinovată?... Nu pot să jur... Și acum, visuri! O, ce dreptate aveau oamenii care puneau asemenea efecte potrivnice pe seama unor puteri necunoscute! Noaptea trecută, spun asta cu înfiorare, am ținut-o în brațe, am strâns-o la piept și am acoperit cu nenumărate sărutări gura ei, care nu contenea să șoptească vorbe de dragoste! Ochii mei pluteau în bucuria amețitoare a ochilor ei! O, Doamne! Sunt oare vinovat dacă și acum mă simt fericit, când evoc din tot sufletul aceste bucurii arzătoare? Lotte! Lotte!... S-a sfârșit cu mine! Gândurile mi se tulbură, e o săptămână de când nu pot să mă mai gândesc la nimic, ochii îmi sunt plini de lacrimi; nu mi-e bine nicăieri și pretutindeni mi-e bine: nu doresc nimic, nu cer nimic; ar fi mai cuminte dacă aș pleca.

Așa stând lucrurile, hotărârea de a părăsi lumea prinsese tot mai mult rădăcini în sufletul lui Werther. De când se întorsese la Lotte, asta fusese suprema lui țință și speranță. Își spusese totuși că fapta lui nu trebuia să fie nici pripită, nici făcută înainte de vreme. Voia să săvârșească pasul acesta cu cea mai deplină convingere și cu cea mai calmă hotărâre cu putință.

Îndoielile lui, lupta lui cu sine însuși se pot vedea din câteva rânduri, care înfățișează probabil începutul unei scrisori către Wilhelm și care au fost găsite fără dată printre hârtiile lui: „Prezența ei, destinul ei, participarea ei la destinul meu, toate acestea îmi storc și ultimele lacrimi din creieru-mi puștiit.

Să ridic perdeaua și să trec după ea, asta e tot! Și ce atâta șovăire și târăgâneală! Pentru că nu se știe ce este dincolo de ea? Și nimeni nu se mai întoarce? O însușire

caracteristică a spiritului nostru este aceea de-a bănuși că e numai tulburare și întunecime acolo unde nu știm lămurit ce este.”

În sfârșit, se obișnuși și se împrieteni tot mai tare cu gândul acesta trist, iar hotărârea lui deveni neclintită și fără întoarcere. O mărturie în acest sens e următoarea scrisoare echivocă pe care a scris-o prietenului lui.

20 decembrie.

Mulțumesc dragostei tale, Wilhelm, că ai înțeles astfel vorbele mele. Da, ai dreptate: ar fi mai bine pentru mine dacă aș pleca. Propunerea ta de-a mă întoarce la voi nu-mi prea place. Sau cel puțin aș vrea să mai fac un ocol, mai ales că frigul ține și drumurile au să fie, cred, bune. Mă bucur foarte mult că vrei să vii să mă iei; mai lasă-mă două săptămâni și așteaptă încă o scrisoare de la mine, cu amănunte! E bine să culegem fructele atunci când sunt coapte. Și două săptămâni mai mult sau mai puțin înseamnă mult. Spune mamei să se roage pentru fiul ei și că o implor să-mi ierte toate supărările pe care i le-am pricinuit. Așa a fost soarta mea, să necăjesc pe aceia cărora eram dator să le aduc bucurie. Adio, dragul meu! Toate binecuvântările cerului asupra ta! Adio!

Ce se întâmpla în acest timp în sufletul Lottei, ce gândea ea despre soțul ei și despre nefericitul ei prieten nu ne încumetăm să rostim prin cuvinte, deși, cunoscându-i caracterul, ne putem face o idee despre aceasta și deși un suflet ales de femeie poate să-l înțeleagă și să simtă ca și ea.

Atâta e sigur: că era hotărâtă să facă orice ca să-l îndepărteze pe Werther și, dacă șovăia, asta era numai pentru ca să-l cruțe, fiindcă știa cât de mult are să-l doară și că și va fi aproape cu neputință să plece. Totuși, fu silită tot mai mult să se gândească serios la acest lucru. Nu spusese nimic soțului ei, după cum nici până atunci nu-i spusese nimic despre asta. Dar, tocmai de aceea, ținea să-i dovedească prin fapte cât de prețioase îi erau gândurile lui în această privință.

În aceeași zi în care îi scrisese prietenului său scrisoarea de mai sus, în duminica dinaintea Crăciunului, Werther veni seara la Lotte și o găsi singură. Ea tocmai avea de lucru cu niște jucării de Crăciun pentru frații ei mai mici.

Werther vorbi despre plăcerea pe care vor simți-o copiii și despre vremurile în care și pe el îl umplea de bucurii paradisiace deschiderea neașteptată a ușii și apariția unui copac împodobit cu lumânările de ceară, zaharicale și mere.

Ascunzându-și tulburarea sub un zâmbet dulce, Lotte spuse:

— Și dumneata ai să poți căpăta, dacă ai să meriți, o lumânărică și încă ceva.

— Și ce vrei să spui prin „dacă ai să meriți”? întrebă el. Cum trebuie să fiu, cum pot să fiu, dragă Lotte?

— Joi seara, spuse ea, e Crăciunul. Atunci vin copiii, vine și tata, atunci fiecare capătă ce i se cuvine... Vino și dumneata tot atunci, dar nu mai devreme!

Werther, surprins, nu spusese nimic. Ea urmă:

— Te rog... Așa este... Te rog, pentru liniștea mea... nu se mai poate, nu se mai poate așa...

El își întoarse ochii de la dânsa și începu să se plimbe prin odaie, murmurând printre dinți:

— Nu se mai poate așa.

Lotte, dându-ți seama de starea îngrozitoare în care-l aduseseră vorbele ei, încercă să-i alunge gândurile prin tot felul de întrebări; în zadar însă.

— Nu, Lotte, exclamă el, n-am să te mai revăd niciodată!

— De ce? spuse ea. Poți și trebuie să mă mai vezi, Werther, numai că e nevoie să te stăpânești! O, de ce oare a trebuit să te naști cu firea asta violentă, cu pasiunea asta nestăpânită care te face să nu mai lași din mână ce ai apucat o dată?

Urmă apoi, luându-l de mână:

— Te rog, stăpânește-te! Minte dumată, cunoștințele, talentele dumată nu-ți oferă oare atâtea bucurii? Fii bărbat! Uită dragostea asta pentru o ființă care nu poate să facă altceva decât să te compătimizească!

Werther scrâșni din dinți și o privi posomorât. Ea îl ținea de mână.

— Numai o clipă de gândire calmă, Werther, spuse ea. Nu vezi că te amăgești, că te distrugi cu voință? De ce tocmai pe mine, Werther, tocmai pe mine, care sunt a altuia? De ce tocmai eu? Tare mă tem că numai faptul că nu poți să mă ai te face să ții atât de mult la dorința asta.

El își trase mâna îndărăt și se uită țintă la Lotte, nemulțumit.

— Înțelepte vorbe, spuse el, foarte înțelepte! Observația asta n-a făcut-o cumva Albert? Diplomatic! Foarte diplomatic!

— Oricine poate s-o facă, spuse ea. Nu mai e oare pe lume nici o fată care să-ți împlinească dorința inimii? Înduplecă-te și caută, și îți jur că ai s-o găsești. Încă de mult mă neliniștește și pentru dumneata și pentru noi îngrădirea asta la care singur te supui. Înduplecă-te! O călătorie are să te facă să mai uiți; trebuie numaidecât. Caută, găsește o ființă demnă de dragostea dumată, și pe urmă întoarce-te, ca să putem gusta împreună fericirea unei adevărate prietenii!

El răspunse cu un râs rece:

— Asta s-ar putea tipări și recomanda tuturor pedagogilor. Dragă Lotte, mai lasă-mă puțin, și pe urmă totul are să fie bine!

— Bine, Werther, numai să nu vii înainte de Crăciun.

El vru să răspundă ceva, dar Albert intră tocmai atunci. Își spuseră un rece bună seara, și amândoi începură, stingheriți, să se plimbe prin odaie. Werther aduse vorba despre lucruri fără importanță, dar sfârși repede. Albert făcu la fel, apoi o întrebă pe nevastă-sa de niște treburi, și când auzi că n-au fost încă împlinite, îi spuse câteva vorbe care lui Werther i se părură reci, chiar aspre. Voia să plece, dar nu putea. Și stătu până la opt, până când se puse masa. Supărarea și indignarea lui creșteau mereu. În sfârșit, își luă pălăria și bastonul. Albert îl pofti să rămână. El însă, crezând că e vorba numai de o politețe banală, mulțumi cu răceală și plecă.

Ajunse acasă, luă lumânarea din mâna servitorului, care-i voia să-i lumineze drumul, și se duse singur în odaia lui. Aici plânse cu hohote, vorbi mânios cu el însuși, mergând repede de la un capăt la celălalt al odăii, și în sfârșit se aruncă îmbrăcat pe pat, unde-l găsi servitorul, care, pe la unsprezece îndrăzni să între ca să întrebe dacă poate să-i scoată cizmele. Werther îl lăsă să i le scoată și îi porunci ca a doua zi dimineața să nu vină până nu-l cheamă.

Luni, 21 decembrie, dimineața, Werther scris Lottei următoarea scrisoare, care, după ce s-a săvârșit din viață, a fost găsită închisă pe masa lui și a fost înmănată Lottei, scrisoare ce voi insera-o fragmentar aici, în măsura în care fragmentele se potrivesc cu întâmplările ulterioare: „E lucru hotărât, Lotte, vreau să mor și îți scriu asta fără exaltare romantică, ci liniștit, în dimineața zilei în care te voi vedea pentru cea din urmă oară. Când vei citi rândurile acestea, iubita mea, mormântul rece va fi închis în el rămășițele înțepenite ale omului neliniștit și nefericit care în cele din urmă clipe ale

vieții lui nu cunoaște mai dulce îndeletnicire decât să stea de vorbă cu tine. Am petrecut o noapte înspăimântătoare și, vai, o binefăcătoare noapte. Ea mi-a întărit hotărârea și mi-a statornicit-o. Vreau să mor! După ce, ieri, m-am smuls de lângă tine, într-o cumplită răzvrătire a gândurilor, când toate acestea mi-au copleșit inima și când m-am cutremurat înfățișându-mi cu groaznică răceală existența mea lângă tine, fără nădejdi și fără bucurie, abia ajuns acasă m-am aruncat îndurerat în genunchi, și atunci, o, Doamne, tu mi-ai dăruit alinarea de pe urmă a lacrimilor celor mai amare! Mii de planuri, mii de proiecte se îngrămădeau în sufletul meu, și, în sfârșit, în mintea mea a răsărit, întreg și neclintit, cel din urmă și unicul gând: «Vreau să mor...!» M-am culcat; și acum, dimineața, în liniștea deșteptării, gândul stăruie mereu, tot așa de puternic, în inima mea: «Vreau să mor...!» Nu e deznădejde, e o certitudine. Da, Lotte! De ce să nu spun? Unul din noi trei trebuie să plece, și acela vreau să fiu eu. O, iubita mea! În inima aceasta sfâșiată de multe ori s-a furișat cu furie gândul... să-l omor pe soțul tău!... să te omor pe tine!... și să mă omor!... Acum m-am hotărât. Când te vei urca pe munte, într-o seară frumoasă de vară, adu-ți aminte de mine cum veneam de-atâtea ori din vale, și atunci uită-te spre cimitir, la mormântul meu, cum unduie vântul iarba înaltă, în lumina soarelui care apune... Eram liniștit când am început să scriu. Acuma... acuma plâng ca un copil, când împrejurul meu toate acestea încep să prindă atâta viață...”

Pe la zece, Werther chemă servitorul și, în timp ce se îmbrăca, îi spuse că peste câteva zile are să plece într-o călătorie. Așadar să-i scuture hainele și să facă bagajele. Îi porunci de asemenea să plătească pretutindeni tot ce era de plătit, să ia înapoi niște cărți împrumutate, iar câtorva săraci, cărora obișnuia să le dăruiască ceva în fiecare săptămână, să le dea ce li se cuvine pe două luni înainte.

Spuse să-i aducă mâncarea în odaie și, după masă, porni călare la administrator, dar nu-l găsi acasă. Se plimbă gânditor prin grădină, parcă ar fi vrut să adune în sufletul lui, pentru cea din urmă oară, toată melancolia amintirii.

Copiii nu-l lăsară multă vreme liniștit. Se luară după el, îi săriră în cale, îi spuseră că după o dimineață și încă o dimineață și încă o zi vor căpăta darurile de Crăciun de la Lotte și îi istorisiră minunățiile pe care li le făgăduia mica lor închipuire.

— O dimineață, exclamă el, și încă o dimineață, și încă o zi!

Și îi sărută cu foc pe toți, apoi voi să plece, dar cel mai mic îi făcu semn că vrea să -i spună ceva la ureche. Copilul îi destăinuie că frații cei mai mari au scris urări de Anul Nou foarte frumoase uite-așa de lungi! O urare pentru tata, una pentru Albert și Lotte și una pentru domnul Werther. Au să le împartă în ziua de Anul Nou. Asta îl copleși. Dăruie fiecărui copil câte ceva, încălecă, transmise salutări bătrânului și plecă cu lacrimi în ochi.

Pe la cinci ajunse acasă, spuse slujnicei să facă focul și să-l țină aprins până-n noapte. Porunci servitorului să așeze în valiză cărțile și rufele și să-i strângă hainele. După aceea, probabil, scrise el următorul fragment din ultima lui scrisoare către Lotte: „Nu mă aștepți! Crezi că te voi asculta și te voi revedea abia în seara de Crăciun. O, Lotte! Astăzi sau niciodată! În seara de Crăciun vei ține în mână această hârtie, vei tremura și vei acoperi-o cu scumpele tale lacrimi. Vreau și trebuie! O, ce bine îmi pare că m-am hotărât!”

În vremea asta, Lotte era într-o stare sufletească ciudată. După ultima ei convorbire cu Werther, își dăduse seama cât de greu are să-i vină să se despartă de dânsul și cât de mult va suferi el când va trebui să plece de lângă ea.

Pomenise față de bărbatul ei, în trecut, că Werther nu mai vine până în seara de Crăciun, și Albert plecase călare la un funcționar din împrejurimi, cu care avea treabă și la care voia să rămână și noaptea.

Lotte era singură în odaie. Niciunul din frații ei nu era cu dânsa. Se lăsă purtată de gânduri, și acestea se întorceau mereu la starea ei de acum. Se vedea legată pe vecie de un bărbat căruia îi cunoștea iubirea și credința, căruia îi era devotată din tot sufletul și a cărui fire liniștită era parcă înadins creată de Dumnezeu pentru ca o femeie de treabă, biziindu-se pe ea, să-și întemeieze fericirea vieții. Lotte știa ce va însemna întotdeauna Albert pentru ea și pentru copiii ei. Pe de altă parte, însă, ea îl îndrăgise foarte tare pe Werther: chiar din prima clipă când se cunoscuseră, înțelegerea dintre sufletele lor se arătase desăvârșită, iar lungă și trainică prietenie cu dânsul, precum și atâtea întâmplări pe care le trăiseră împreună făcuseră o impresie adâncă asupra inimii sale. Se obișnuise să-i împărtășească tot ce simțea și gândea mai interesant, și prin plecarea lui avea să simtă în toată ființa ei un gol care nu mai putea fi umplut. O, ce fericită ar fi fost dacă ar fi putut să-l transforme deodată într-un frate!... Dacă ar fi putut să-l însoare cu una din prietenele ei, ar mai fi putut trage nădejde să refacă și prietenia lui cu Albert!

Se gândi rând pe rând la toate prietenele pe care le avea, dar la fiecare din ele descoperea ceva ce nu-i plăcea, și nu găsi niciuna căreia să i-l lase pe Werther.

Tot gândindu-se astfel, își dădu seama acum întâia oară, dar fără să și-o rostească lămurit, că dorința ei sinceră și tainică era să-l păstreze pentru dânsa, dar în același timp își spuse că nu poate să-l păstreze, că nu-i este îngăduit să-l păstreze. Sufletul curat și frumos al Lottei, de obicei atât de vioi și de neșovăielnic, simțea acum apăsarea unei melancolii căreia perspectiva fericirii îi este închisă. Inima i se strângea, și un nor tulbure îi acoperea ochii.

Se făcuse șase și jumătate, când auzi pe Werther urcând scara și îi recunoscuse pasul și vocea, care întreba de dânsa. Ce tare îi bătuse inima la sosirea lui și aproape trebuie să arătăm că asta se întâmpla acum întâia oară. Ar fi spus cu plăcere că nu e acasă și, când el intră, îl întâmpină cu un fel de pasionată tulburare:

— Nu te-ai ținut de cuvânt!

— N-am făgăduit nimic, răspunse el.

— Ar fi trebuit, cel puțin, spuse ea, să-mi îndeplinești rugămintea; te-am rugat să faci asta pentru liniștea noastră a amândurora.

Nu mai știa bine ce spune și nici ce face când trimise să cheme câteva prietene ca să nu fie singură cu Werther. El puse pe masă câteva cărți pe care le adusese, întrebă de altele. În vremea asta, Lotte voia, rând pe rând, să vină și să nu vină prietenele. Servitoarea se întoarse și aduse vestea că prietenele nu pot veni.

Lotte se gândi să spună fetei să lucreze în odaia de alături, pe urmă se răzgândi. Werther se plimba prin încăpere. Ea se duse la pian și începu un menuet; nu izbuti să continue. Se mai liniști puțin și se așeză lângă Werther, care ședea la locul lui obișnuit, pe canapea.

— N-ai nimic de citit? întrebă ea.

Werther n-avea nimic la el.

— Uite, colo, în sertarul meu, spuse ea, e traducerea dumitale din câteva cântece ale lui Ossian; n-am citit-o încă, fiindcă tot speram că ai să mi-o citești dumneata: dar până acum nu s-a putut, sau n-ai vrut.

El zâmbi și aduse cântecele. Când le luă în mână, îl cuprinse un fior, și uitându-se la ele, ochii i se umplură de lacrimi. Se așeză și citi:

— Stea a nopții care coboară, frumos lucești tu la apus! Din norul tău îți înalți fruntea strălucitoare; cu măreție pășești peste dealuri. Ce privești tu și ce vezi pe câmpie? Vânturile vijelioase s-au potolit. Se-aude de departe murmurul șuvoiului. Valuri vuiesc, rostogolindu-se peste stânci, departe. Zumzetul găzelor serii acoperă câmpul. Ce privești, lumină frumoasă? Dar tu zâmbești și te duci. Valurile vin vesele în jurul tău, umezindu-ți frumoasele plete. Adio, rază tăcută. Răsari, minunată lumină a sufletului lui Ossian!

Și ea răsare cu toată puterea! Văd prietenii de care m-am despărțit! Ei se adună iar pe Lora, ca-n vremurile de demult. Fingal vine ca un umed stâlp de ceață; vitejii lui îl înconjoară. Și iată barzii cântecului: Ullin, cu capul cărunt; chipeșul Ryno! Alpin, cu glasul fermecător! Și tu, Minona, cu tânguirea ta dulce! Cât de mult v-ați schimbat, prieteni, din zilele de sărbătoare de pe Selma, pe vremea când ne întreceam în cântec asemeni vânturilor primăverii ce zboară de-a lungul colinei și, rând pe rând, apleacă iarba cu un foșnet ușor.

Și iată, Minona ieși înainte, frumoasă, cu ochii plecați și plânși. Părul ei greu fâlfâia în nestatornicul vânt care sufla din vârful dealului. Sufletele vitejilor se posomorâră când vocea ei dulce prinse a răsuna. Ei văzuseră de multe ori mormântul lui Salgar și întunecata locuință a Colmei cea albă, Colma părăsită pe munte, cu glasul ei armonios. Salgar îi făgăduise că are să vină, dar în jurul ei se lăsa noaptea. Ascultați glasul Colmei, când stătea singură pe deal.

Colma.

E noapte! Sunt singură, pierdută, pe dealul bătut de furtună. Vântul vâjâie în munți. Șuvoiul vuiește prăvălindu-se de pe stâncă. Nici o colibă nu mă adăpostește de ploaie, pe mine, cea părăsită pe dealul bătut de furtună.

Ridică-te, lună, din norii tăi! Răsăriți, stele ale nopții! De m-ar duce vreo rază acolo unde iubitul meu se odihnește ostenit după vânătoare, cu arcul destins lângă el și cu câinii găfâind împrejur! Dar eu trebuie să rămân aici singură, lângă stâncă și lângă șuvoiul năpădit de mușchi. Șuvoiul și furtuna vuiesc, și eu n-aud glasul iubitului meu.

De ce nu vine Salgar al meu? Și-a uitat oare făgăduiala? Iată stâncă, iată copacul, iată șuvoiul care vuiește. Mi-ai spus că la căderea nopții ai să fii aici. Ah! Unde s-a rătăcit Salgar al meu? Voiam să fug cu tine, să-l părăsesc pe tata și pe fratele meu, trufași amândoi. Neamurile noastre se dușmănesc de multă vreme, noi însă nu ne dușmănim, o, Salgar!

Oprește-te o clipă, vânt! Șuvoi, potolește-te o clipă, să mi s-audă glasul până-n vale, să m-audă iubitul meu călător! Salgar! Te cheamă Colma! Iată copacul și iată stâncă! Salgar, iubite, sunt aici. De ce nu vii?

Iată, răsare luna. Râul lucește în vale. Stâncile se înalță cenușii peste râpi. Dar eu nu-l văd pe creastă. Câinii lui nu vin să-mi dea de veste că e pe-aproape. Și eu trebuie să stau aici, singură.

Cine-i întins colo jos, pe câmpie? Iubitul meu? Fratele meu? Vorbiți, prieteni! Dar ei nu răspund. Ce plin de groază mi-e sufletul! Ah, ei sunt morți. Paloșele lor sunt roșii de luptă. O, frate, frate! De ce mi l-ai ucis pe Salgar? O, Salgar, de ce mi-ai ucis fratele? Atât de dragi îmi erați amândoi! Ce voi spune eu întru lauda voastră? Frumos erai tu pe munte, printre miile de oameni! El era cumplit în luptă. Răspundeți-mi, ascultați-mi glasul, iubiiții mei! Dar, vai! Ei sunt muți, muți, pe veșnicie. Reci ca pământul sunt piepturile lor!

O, de pe vârful stâncii, de pe vârful muntelui bătut de furtună, vorbiți, duhuri ale morților, vorbiți! Nu-mi va fi frică!... Unde v-ați dus să vă găsiți odihna? În care peșteră din munte vă voi găsi eu oare? Dar nici un glas cât de slab nu se-aude în șuieratul vântului, nici un răspuns înăbușit de furtună!

Stau îndurerată și aștept, plângând, dimineața. Prieteni ai morților, săpați-le groapa! Dar n-o acoperiți până nu vin și eu. Viața mea piere ca un vis. De ce aș mai rămâne? Vreau să mă odihnesc aici, lângă prietenii mei, lângă șuvoiul stâncii, care răsună. Când noaptea se va-ntinde peste munte, când vântul va porni pe câmpie, duhul meu se va-nălța în vânt și va plânge moartea prietenilor mei. Vânătorul mă va auzi din coliba lui. Se va speria de glasul meu, dar glasul meu îi va fi drag. Și dulce-mi va fi glasul pentru prietenii mei, fiindcă dragi mi-au fost amândoi!

Acesta fu cântecul tău, o, Minona, fiică blândă și rușinoasă a lui Torman. Lacrimile noastre au curs pentru Colma și sufletele noastre s-au posomorât.

Ullin a venit cu harpa și ne-a spus cântecul lui Alpin... Vocea lui Alpin era prietenoasă, sufletul lui Ryno, o rază de foc. Dar ei se odihneau în casa cea strâmtă, și vocea lor se stingea încetul cu încetul în Selma. Odată, înainte de căderea vitejilor, Ullin se întorcea de la vânat. El auzi cum se luau la întrecere în cântec, pe vârful dealului. Cântecul lor era dulce, dar trist. Plângeam căderea lui Morar, cel dintâi dintre viteji. Sufletul lui era ca sufletul lui Fingal, paloșul lui, ca paloșul lui Oskar... Dar el a căzut, și tatăl lui s-a tânguit și ochii surorii lui erau plini de lacrimi, erau plini de lacrimi ochii Minonei, sora viteazului Morar. Auzind cântecul lui Ullin, ea se dădu înapoi, ca luna-n apus, atunci când simte că vine furtuna și își ascunde capul într-un nor. Am cântat din harpă cu Ullin cântecul de jale.

Ryno.

S-au dus vântul și ploaia, amiaza e senină, norii se împrăștie. Nestatornicul soare luminează dealul în fugă. Roșu curge râul din munte în vale. Râule, dulce ți-i șoapta, dar mai dulce e glasul pe care-l aud. E glasul lui Alpin. El plânge pe cei morți. Capul lui s-apeacă de bătrânețe și roșii sunt ochii lui plânși. Alpin! Cântăreț minunat! De ce ești singur pe dealul tăcut? De ce te tângui ca vântu-n pădure, ca valul pe țarmuri pustii?

Alpin.

Lacrimile mele, Ryno, sunt pentru cei morți, glasul meu, pentru cei din morminte. Înalt ești pe vârful dealului, frumos printre fiii câmpiei. Dar și tu vei cădea, ca și Morar, și pe mormântul tău va sta cel care-i jelește pe morți. Dealurile au să te uite, și arcul tău are să zacă neîncordat în încăperea cea mare.

Tu erai sprinten, Morar, ca o căprioară pe dealuri, spăimântător ca focul nopții pe cer! Mânia ta era o furtună, paloșul tău în luptă, ca fulgerul peste câmpie, glasul tău, ca șuvoiul pădurii, ca tunetul pe munte, departe. Mulți au căzut răpuși de brațul tău; flacăra mâniei tale i-a prăpădit pe toți. Dar când te-ntorceai din războaie, ce pașnic îți era glasul! Chipul tău era asemeni soarelui după furtună, asemeni lunii în noaptea tăcută, și pieptul tău era domol ca lacul, când mugetul vântului s-a potolit!

Strâmtă îți este acum locuința, întunecoasă casa ta! Cu trei pași îți măsoar mormântul, o, tu, care-ai fost atât de mare odinioară! Patru pietre cu creștetul acoperit de mușchi sunt acum singura amintire care a rămas de la tine. Un copac desfrunzit și iarba înaltă ce foșnește bătută de vânt arată vânătorului groapa puternicului Morar.

Mamă nu ai să te plângă, și nici o fată cu lacrimi de dragoste; moartă-i aceea care te-a născut și moartă e fiica lui Morglan.

Cine-i omul acela sprijinit în toiag? Cine-i acela al cărui cap e albit de bătrânețe, ai cărui ochi sunt roșii de plâns? E tatăl tău, o, Morar! Tatăl al cărui singur fiu ești tu! A auzit de faima ta în războaie; a auzit de dușmanii căzuți; a auzit de gloria lui Morar! Nimic însă despre rana ta. Plângi, tată al lui Morar! Plângi! Dar fiul tău nu te-aude! Adânc e somnul morților și joasă perna lor de pulbere. Niciodată nu-ți va mai auzi glasul, niciodată nu se va mai trezi la chemarea ta. O, când oare se va face ziuă în groapă, să poruncești celui adormit: „Trezește-te!”

Rămâi cu bine, cel mai ales dintre oameni, cuceritorule în luptă! Dar câmpul n-are să te mai vadă niciodată, și pădurea întunecată nu se va mai lumina niciodată de strălucirea paloșului tău! N-ai lăsat nici un fiu; dar cântecul îți va păstra numele și vremurile viitoare vor auzi de tine, vor auzi de Morar cel căzut în luptă!

Adâncă era jalea vitejilor, dar și mai adânc era suspinul sfâșietor al lui Armin. El își aducea aminte de moartea fiului său, care căzuse în vremea tinereții. Carmor stătea lângă viteji, Carmor, craiul răsunătorului Galmal.

Carmor.

De ce oftează Armin? Întrebă el, ce are de plânge? Nu răsună oare cântece, înmuind și înveselind sufletul? Cântecele sunt ca o ceață subțire ce se înalță din lac și se împrăstie de-a lungul văii, umezind florile, dar soarele strălucește din nou cu putere și ceața piere. De ce ești atât de mâhnit, Armin, stăpânitor peste Gorma împrejmuată de lacuri?

Armin.

Mâhnit! Așa sunt, și nu e mică pricina durerii mele... Carmor, tu n-ai pierdut nici un fiu, nici o fiică în floare; Colgar viteazul trăiește, și tot așa și Annira, cea mai frumoasă dintre fete! Ramurile stirpei tale înfloresc mereu. Armin însă e cel din urmă din neamul lui. Posomorât ți-i patul, o, Daura! Și greu ți-i somnul în groapă!... Când te vei trezi tu, oare, cu cântecele tale, cu glasul tău cel dulce? Sus, vânturi ale toamnei! Ridicați-vă! Azvârliți-vă peste câmpia posomorâtă! Șuvoaie ale codrului, mugiiți! Urlați, furtuni, în coamele stejarilor! Cutreieră prin norii spintecați, o, lună, și arată-ți schimbătorul și galbenul tău chip! Adu-mi aminte de noaptea cumplită când au murit copiii mei, când Arindal, puternicul, căzut-a, când Daura mea scumpă a pierit.

Daura, fiica mea, erai frumoasă, frumoasă ca luna pe dealurile din Fura, albă ca zăpada ce cade, dulce ca o adiere de vânt. Arindal, arcul tău era tare, sulita ta iute în luptă, privirea ta ca negura pe valuri, pavăza ta un nor de foc în furtună!

Armar, cel vestit, în război, a venit și a cerut Daurei iubire; ea nu s-a împotrivit, multă vreme... Minunate erau nădejtile prietenilor ei.

Erath, fiul lui Odgal, era mândros fiindcă fratele lui fusese ucis de Armar. El a venit îmbrăcat ca luntraș. Neasemuită-i era luntrea pe valuri, pletele lui erau albe de bătrânețe, pașnică fața lui gravă. „Cea mai frumoasă dintre fete! spuse el. Fiica scumpă a lui Armin, colo pe stâncă, nu departe de lac, așteaptă Armar pe Daura. Am venit să-i iau iubita și să i-o duc peste valurile lacului.”

Ea s-a dus cu dânsul și l-a strigat pe Armar; n-a răspuns nimeni decât glasul stâncii. „Armar, iubite, iubite! De ce mă sperii așa? Ascultă, fiu ai lui Arnarth, ascultă! Daura te strigă!”

Erath, mișelul, a fugit răsând către țarm. Ea ți-a înălțat glasul, a strigat pe tatăl și pe fratele ei: „Arindal! Armin! Nimeni nu vine s-o scape pe Daura?”

Glasul ei zbura peste ape. Arindal, fiul meu, se cobora de pe deal, umblând aprig după vânat; săgețile îi zăngăneau la coapsă, arcul și-l purta în mână, cinci zăvozi negri îl înconjurau. A zărit pe îndrăznețul Erath pe țarm, l-a prins și l-a legat de stejar și i-a înlănțuit șoldurile; cel legat umplea de gemete vântul.

Arindal porni pe valuri, în luntre, s- o aducă înapoi pe Daura. Armar veni mânios și dădu drumul săgeții înaripate. Săgeata zbârnâi și se înfipse în inima ta, Arindal, fiul meu! Ai murit tu în locul lui Erath, mișelul. Luntrea ajunsese la stâncă, se sfărâmă și pieri. Sângele fratelui tău curse la picioarele tale. Ce mare fu jalea ta, o, Daura!

Valurile au sfărâmat luntrea. Armar s-a aruncat în apă s-o scape pe Daura lui sau să moară. Dar o vijelie s-a năpustit din munte peste valuri, și Armar s-a scufundat, și n-a mai ieșit din adâncuri.

Am auzit tânguirea fiicei mele, care stătea singură pe stânca împrășcată de valuri. Striga neconținut și tare. Dar tatăl ei nu putea s-o scape. Am stat toată noaptea pe țarm; o vedeam în slaba lumină a lunii; toată noaptea am auzit-o strigând. Puternic era vântul și ploaia cădea aprigă pe munte. Vocea ei s-a făcut tot mai slabă și s-a stins până a nu se ivi zorile. Și a murit ca adierea serii printre ierburile stâncii. Copleșită de jale, a murit și l-a lăsat singur pe Armin! S-a dus vloga mea în războaie, s-a dus cea mai mândră dintre fete!

Când vine vijelia de la munte, când vântul de la miazănoapte ridică valurile, eu stau pe țarm și mă uit la stânca îngrozitoare. Adeseori, când luna e gata să apună, văd duhurile copiilor mei; tulburi rătăcesc amândoi, în tristă tovărășie.

Un val de lacrimi care izbucni din ochii Lottei și îi ogoi inima opri cântecul lui Werther. El aruncă manuscrisul, o luă de mână pe Lotte și plânse cu lacrimi amare. Lotte își sprijinea capul pe cealaltă mână și-și ascunse ochii în batistă. Tulburarea lor era cumplită. Simțeau propria lor durere în soarta vitejilor, simțeau totul împreună, și lacrimile lor se uniră. Buzele și ochii lui Werther îi ardeau brațul. O cuprinse un fior. Ar fi vrut să se îndepărteze, dar durerea și prietenia o apăsau ca plumbul. Se reculese și îl rugă plângând să citească mai departe, îl rugă cu toate vocile cerului. Werther tremura, inima îi bătea să se spargă; luă foaia și citi, cu glasul aproape frânt.

— De ce mă trezești, vânt de primăvară? Tu zburzi și spui: „Stropesc pământul cu picăturile cerului!” Dar vremea veștejirii mele e aproape, aproape e furtuna care-mi rupe frunzele! Măine va veni, va veni călătorul, care m-a văzut în toată frumusețea mea; ochii lui mă vor căuta de jur împrejur pe câmp și nu mă vor găsi...

— Werther! strigă ea, în sfârșit, cu voce înăbușită și întorcând capul. Werther!

Împingându-l ușor, își desprinse pieptul de pieptul lui și strigă încă o dată, cu tonul potolit al unei nobile simțiri:

— Werther!

El nu se împotrivi, o lăsă din brațe și se aruncă nebun la picioarele ei. Lotte se smulse de lângă dânsul și, înspăimântată, șovăind între iubire și mânie, spuse:

— Asta e cea din urmă oară, Werther! De-acum n-ai să mă mai vezi! Și aruncând încă o privire plină de dragoste spre dânsul, se repezi în odaia de-alături și încuie ușa după dânsa. Werther întinse mâinile spre ea, dar nu îndrăzni s-o oprească. Ședea pe jos, cu capul pe canapea. Rămase așa mai bine de o jumătate de ceas, până când un zgomot îl făcu să tresară. Era servitoarea, care voia să pună masa. Se ridică, începu să umble

încoace și încolo prin odaie și, când rămase iarăși singur, se duse la ușa încăperii de-alături și chemă cu glas înăbușit:

— Lotte! Lotte! Numai o singură vorbă... Un bun rămas!

Ea nu răspunse. El așteptă o clipă, o rugă din nou, mai așteptă puțin, apoi se smulse de lângă ușă, spunând:

— Rămâi cu bine, Lotte! Rămâi cu bine pe veci!

Ajunse la poarta orașului. Străjerii, care erau obișnuiți de mult cu el, îl lăsară în tăcere să iasă. Cădea o ploaie amestecată cu zăpadă. Abia pe la unsprezece sosi acasă. Servitorul văzu că n-avea pălărie. Nu îndrăzni să spună nimic și îl dezbracă. Hainele lui Werther erau ude. Pălăria a fost găsită după aceea pe o stâncă de pe coasta dealului. E de neînțeles cum în noaptea aceea întunecată și ploioasă a putut să se urce acolo fără să cadă.

Werther se culcă și dormi multa vreme. Când, a doua zi dimineața, servitorul, la chemarea lui, îi aduse cafeaua, îl găsi scriind. Scrisoarea către Lotte suna așa: „Așadar, deschid ochii pentru cea din urmă oară! Vai, ei nu vor mai vedea soarele, fiindcă ziua de azi, tulbure și cețoasă, îl acoperă. Plângi, așadar, natură! Fiul tău, prietenul tău, iubitul tău se apropie de sfârșit. Lotte! ce simt eu acum nu se poate asemăna cu nimic, și totuși ceea ce poate să spună mai limpede un vis nelămurit este: «Asta-i cea din urmă dimineață. Cea din urmă!» Lotte, nu înțeleg deloc ce înseamnă «cea din urmă». Acum sunt încă plin de putere, și mâine voi zăcea întins fără simțire la pământ! Să mori! Ce înseamnă asta? Visăm când vorbim de moarte. Am văzut pe mulți murind. Însă omenirea e atât de mărginită, încât nu poate concepe un început și un sfârșit pentru existența ei. Ca și acum, de pildă, sfârșitul meu, al tău, iubito! Într-o clipă... despărțiți, departe unul de altul... poate pe veșnicie!... Nu, Lotte, nu!... Cum pot eu să pier? Cum poți tu să pieri? Existăm doar! A pieri!... Ce înseamnă asta? E doar o vorbă, un sunet gol pe care inima mea nu-l simte!... Mort, Lotte, una cu pământul rece, atât de strâmt, de posomorât!... Aveam odată o prietenă, care era singura mângâiere a deznădăjduitei mele tinereți. A murit. Am dus-o la cimitir și am stat lângă mormântul ei, în timp ce lăsau în jos sicriul și frânghiile scârțâiau. Au azvârlit apoi prima lopată de țărână; îngrozitoarea cutie a răsunat înăbușit, tot mai înăbușit, până când pământul a acoperit-o. M-am prăbușit lângă groapă... cu sufletul cutremurat, înspăimântat, zdrobit... Dar nu știam atunci ce mi s-a întâmplat... ce-are să mi se întâmple... Moarte! Mormânt! Vorbe pe care nu le pricep!

O, iartă-mă! Iartă -mă! Ieri ar fi trebuit să fie ultima clipă a vieții mele! O, îngere! Pentru întâia oară am simțit în adâncul sufletului meu, cu voluptate, că mă iubești! Mă iubești! Mai arde și acum pe buzele mele focul sfânt care izbucnea din buzele tale! O bucurie caldă și nouă îmi umple inima! Iartă-mă! Iartă-mă!

O, știam că mă iubești, știam asta de la primele priviri, de la prima strângere de mână. Și totuși, atunci când am plecat, când l-am văzut pe Albert lângă tine, am fost cuprins din nou de îndoieli cumplite.

Îți mai aduci aminte de florile pe care mi le-ai trimis atunci, când în adunarea aceea îngrozitoare n-ai putut să-mi spui o vorbă și nici să-mi întinzi mâna? O, am stat aproape toată noaptea în genunchi în fața florilor, și ele mi-au pecetluit iubirea ta. Dar, vai! Impresiile acestea au pierit așa cum piere treptat din sufletul credinciosului simțământul milostivirii cerești, milostivire ce-i fusese hărăzită, cu îmbelșugare cerească, în semne sfinte și vădite.

Toate acestea sunt trecătoare. Veșnicia însă nu poate să stingă viața arzătoare pe care am gustat-o ieri pe buzele tale și pe care o simt acum în mine! Și îmi spun mereu: «Mă iubește! Brațul acesta a cuprins-o, buzele acestea au tremurat pe buzele ei, gura asta a șoptit lângă gura ei. E a mea...!». Ești a mea! Da, Lotte, pe vecie!

Și ce dacă Albert e soțul tău? Soț! Să fie oare un păcat pe lumea aceasta că eu te iubesc și că vreau să te smulg din brațele lui? Păcat? Bine. Mă pedepsesc pentru asta. Am gustat acest păcat în toată voluptatea lui cerească, am sorbit în inima mea balsam de viață și vlagă. Din clipa asta ești a mea! A mea, o, Lotte! Eu mă duc înainte, mă duc la părintele meu, la părintele tău! Lui vreau să mă tângui, și El mă va mângâia până când vei veni și tu, iar eu voi zbura să te întâmpin și voi rămâne cu tine în fața infinitului, în îmbrățișări veșnice.

Nu visez, nu aiurez. În preajma mormântului, totul mi se luminează. Vom dăinui, ne vom vedea din nou, o voi vedea și pe măicuța ta. O voi vedea, o voi găsi și am să-mi deschid inima în fața ei! Măicuța ta, imaginea ta!”

Pe la unsprezece, Werther întrebă pe servitor dacă Albert s-a întors. Servitorul spuse că da, deoarece i-a văzut calul. Werther îi dădu atunci o scrisorică cu următorul cuprins: „Vrei să-mi împrumuți pistoalele pentru o călătorie pe care am de gând s-o fac? Rămâi cu bine!”

Lotte dormise puțin în noaptea aceea. Lucrul de care se temea se întâmplase, și se întâmplase într-un chip pe care nici nu-l putea presimți și de care nici nu se putea teme. Sângele ei, atât de pur și de ușor odinioară, era acum răzvrătit și înfrigurat. Mii de sentimente îi cutremurau inima. Ceea ce o ardea acum în piept era oare focul îmbrățișărilor lui Werther? Era necazul stârnit de îndrăzneala lui? Asemuia oare fără să vrea starea ei de acum și cu vremurile de altădată, pline de nevinovăție și de încredere în ea însăși? Cum să-și întâmpine soțul, cum să-i mărturisească o scenă pe care putea atât de bine să i-o destăinuie și pe care totuși nu îndrăznea să i-o destăinuie? Păstraseră atâta vreme tăcerea unul față de altul! Putea ea oare să rupă cea dintâi această tăcere, și tocmai la un timp atât de nepotrivit să facă soțului ei o mărturisire atât de uluitoare? Chiar numai vestea vizitei lui Werther ar fi făcut asupra lui Albert o impresie neplăcută, d-apoi catastrofa asta neașteptată! Putea ea să spere că soțul ei are s-o vadă în lumina cea adevărată și are s-o privească fără nici o prejudecată? Și putea ea oare dori ca el să-i citească în suflet? Iar, pe de altă parte, putea ea să se ascundă față de bărbatul înaintea căruia se arătase sinceră și curată ca un cristal și față de care niciodată nu ascunsese și nu putuse să ascundă ceea ce simțea? Și una și alta o umpleau de îngrijorare și o puneau în încurcătură. Și mereu gândurile i se întorceau către Werther, acum pierdut pentru dânsa, pe care nu-l putea lăsa, pe care, vai! trebuia să-l lase în voia lui și care, după ce o va pierde, nu va mai avea nimic.

Ce greu o apăsa acum ceea ce până atunci nu-și înfățișase încă limpede, tăcerea aceea statornică între Albert și dânsa! Oamenii aceștia de treabă, care se înțelegeau între ei, începuseră, din pricina anumitor tainice nepotriviri, să se ascundă unul de altul. Fiecare se gândea că el are dreptate și celălalt nu. Situația se încurcase atât de tare, încât era cu neputință să se dezlege nodul tocmai în clipa critică de care atârna acum totul. Dacă o fericită încredere i-ar fi apropiat mai din vreme, dacă iubirea și înțelegerea reciprocă ar fi răsărit iarăși într-înșii și le-ar fi deschis inimile, poate că prietenul nostru ar mai fi putut să fie salvat.

La aceasta se mai adăugă și o împrejurare deosebită. După cum știm din scrisorile lui, Werther nu ascunsese niciodată dorește să părăsească lumea aceasta. Albert îl

combătuse de multe ori, și între Lotte și soțul ei fusese de multe ori vorba de asta. Albert, simțind un adânc dezgust față de o asemenea faptă, spusese de câteva ori, cu un soi de susceptibilitate care nu era deloc în firea lui, că are multe pricini să se îndoiască de seriozitatea acestor intenții. Își îngăduise chiar oarecare glume în privința asta și-i spusese și Lottei părerea lui. Acest lucru, pe de o parte, o liniștise pe Lotte atunci când în gândurile ei răsăreau asemenea imagini triste, dar, pe de altă parte, o împiedicase și mai tare să-i împărtășească lui Albert grijile care o chinuiau.

Albert se întoarse, și Lotte îl întâmpină cu grabă și stânjeneală. Albert nu era vesel; nu putuse să ducă treburile la bun sfârșit. Administratorul la care fusese era un om neînduplecat și meschin. Pe lângă asta, drumul fusese prost, și asta îl supăraseră.

Întrebă ce s-a mai întâmplat pe-acasă, și ea îi răspunse repede că Werther a fost în seara trecută pe la dânsa. O întrebă dacă au venit scrisori, și Lotte îi spuse că au sosit câteva scrisori și pachete care sunt în odaie la dânsul. Albert ieși, și Lotte rămase singură. Prezența bărbatului pe care-l iubea și-l stima făcuse o impresie nouă asupra sufletului ei. Amintirea mărinimiei lui, a dragostei și a bunătății lui o linișți și mai mult. Se simți în ascuns îmboldită să se ducă după dânsul. Își luă lucrul și intră la el în odaie, așa cum făcea de obicei. Îl găsi ocupat cu desfăcutul pachetelor și cu cititul scrisorilor. Unele nu păreau tocmai plăcute. Ea îl întrebă ba de una, ba de alta, dar Albert răspunse scurt și se așeză la pupitru ca să scrie.

Stătură așa vreun ceas unul lângă altul. Sufletul Lottei se întuneca tot mai mult. Simțea cât de greu i-ar veni să destăinuiească bărbatului ei, chiar dacă ar fi fost bine dispus, ceea ce îi stătea pe inimă. O cuprinse o melancolie care o apăsa cu atât mai mult cu cât trebuia s-o ascundă și să-și înăbușe lacrimile.

Sosirea servitorului lui Werther o puse într-o mare încurcătură. Servitorul îi înmână lui Albert scrisorica. Acesta se întoarse calm către Lotte și îi spuse:

- Dă-i pistoalele. Apoi, către servitor:
- Spune-i din partea mea călătorie bună!

Cuvintele acestea căzură asupra ei ca un trăsnet. Se sculă clătînându-se. Nu mai știa ce-i cu dânsa. Se duse încetișor la perete, luă tremurând armele, le șterse de praf și ar mai fi zăbovit încă, dacă Albert, cu o privire întrebătoare, n-ar fi zorit-o. Dădu servitorului unealta fatală fără să poată spune o vorbă. După ce plecă servitorul, își strânse lucrul și se duse în odaia ei într-o stare de nemărginită incertitudine. Inima îi prorocea toate grozăviile. O clipă se gândi să se arunce la picioarele bărbatului ei, să-i destăinuiească tot, tot ce se întâmplase în seara trecută, vina ei și presimțirile ei. Dar văzu repede că asta ar fi zadarnic și, în nici un caz, nu putea spera că îl va convinge pe Albert să se ducă să vorbească cu Werther. Se așezară la masă. Datorită unei bune prietene care veni doar să întrebe ceva, care voia să plece îndată... și rămase, conversația se desfășură destul de bine în timpul mesei. Se siliră să vorbească ba de una, ba de alta, și uitară de ei înșiși.

Servitorul veni cu pistoalele, și Werther le luă încântat când află că Lotte i le dăduse. Apoi ceru să-i aducă pâine și vin, porunci servitorului să se ducă să mănânce și se așeză să scrie: „Au trecut prin mâinile tale. Le-ai curățat de praf. Le sărut de mii de ori fiindcă ai pus mâna pe ele. Tu, duh al cerului, îmi ocrotești hotărârea, și tu, Lotte, îmi întinzi arma, tu, din ale cărei mâini doream să-mi capăt moartea pe care acum o primesc. L-am întrebat pe servitor. Tremurai când i le-ai dat. Nu mi-ai trimis nici un cuvânt de bun rămas!... Vai! Vai! Nici un rămas bun!... Ți-ai închis oare inima față de mine din pricina clipei care m-a legat de tine pe veșnicie? Lotte, nici o mie de ani n-ar

putea stinge impresia acelei clipe. Și știu că tu nu poți să urăști pe acela care te iubește cu atâta înflăcărare.”

După masă porunci servitorului să împacheteze tot, rupse mai multe hârtii, apoi plecă de acasă pentru a plăti câteva mici datorii. Se întoarse pe urmă, plecă iarăși și ieși din oraș, deși ploua, se plimbă prin grădina palatului, mai rătăci o bucată de vreme pe câmp, se întoarse iar acasă o dată cu venirea nopții și scris: „Wilhelm, am văzut pentru ultima oară câmpul, pădurea, și cerul. Rămâi cu bine și tu! Dragă mamă, iartă -mă! Mângâie-o, Wilhelm! Dumnezeu să vă binecuvânteze! Treburile mele sunt toate în ordine. Rămâneți cu bine! Ne vom vedea iarăși, mai mulțumiți decât suntem acum!

Te-am răsplătit rău, Albert, dar tu ai să mă ierți. Ți-am stricat liniștea casei, am stârnit neîncredere între voi. Rămâi cu bine! Vreau să sfârșesc. Fiți fericiți datorită morții mele! Albert! Albert! Fă-ți fericit îngerul! Și Domnul să te binecuvânteze!”

Seara, Werther mai scotoci încă multă vreme printre hârtii, rupse multe și le aruncă în sobă, apoi făcu câteva pachete pe adresa lui Wilhelm. În ele erau mici fragmente, gânduri fără șir, din care am văzut și eu unele. Apoi, după ce, pe la zece, porunci să i se pună lemne pe foc și să i se aducă o sticlă de vin, trimise la culcare pe servitor, a cărui odaie se afla, ca și odaia gazdei, în partea din spate a casei. Servitorul se culcă îmbrăcat, ca să fie gata în zorii zilei, pentru că Werther îi spusese că poștalionul are să oprească la poartă înainte de șase.

După unsprezece seara.

Împrejurul meu e atâta liniște și sufletul meu e atât de pașnic! Ți mulțumesc, Doamne, că dăruiești ultimelor mele clipe această căldură și această tărie.

Mă duc la fereastră, iubito, și printre norii care trec încărcăți de furtună văd câteva stele ale cerului veșnic! Nu! Voi nu veți cădea! Cel veșnic vă poartă în inima lui și mă poartă și pe mine. Văd stelele din osia Carului Mare, cea mai dragă dintre constelații. Când plecam noaptea de la tine și ieșeam pe ușă, îmi stătea drept în față. Cu câtă bucurie nu m-am uitat la ea de atâtea ori, întinzând brațele, făcând din ea semnul sfânt al fericirii mele! Și... O, Lotte! Ce nu-mi aduce aminte de tine?! Nu mă învălui tu din toate părțile și n-am adunat eu cu nesăț, ca un copil, atâtea nimicuri pe care tu, sfânto, le-ai atins?

Siluetă scumpă! Ți-o dau înapoi, Lotte, și te rog s-opăstrezi cu cinste. De mii și mii de ori o sărutam când plecam sau când mă întorceam acasă.

L-am rugat pe tatăl tău într-o scrisoare să aibă grijă de cadavrul meu. Sunt în cimitir doi tei, lângă zid, în partea dinspre câmpie. Acolo vreau să mă odihnesc. El poate să facă asta, și va face-o pentru prietenul lui. Roagă-l și tu! Nu pot să cred că pioșii creștini or să vrea ca trupul lor să stea lângă un nefericit. O, aș fi vrut să mă îngropați la o margine de drum, sau într-o vale singuratică, iar preotul și levitul să treacă închinându-se pe lângă piatra cu inscripție și samariteanul să verse o lacrimă pentru mine.

Sunt gata, Lotte! Nu mi-i teamă să iau paharul cumplit, din care voi bea vârtejul morții! Mi l-ai întins, și eu nu șovăi. Până la fund! Până la fund! Toate dorințele și speranțele vieții mele sunt astfel împlinite! Bat, rece și țepăn, la poarta de aramă a morții!

O, dacă aș fi putut avea parte de fericirea de-a muri pentru tine! Să mă jertfesc pentru tine, Lotte! Aș muri senin și vesel dacă aș ști că pot să-ți dau din nou liniștea și

bucuria vieții. Însă, vai! Numai puțini oameni au avut prilejul să-și verse sângele pentru ai lor și să însufle prin moartea lor o viață nouă și însuțită prietenilor!

Vreau să fiu îngropat, Lotte, în hainele astea. Le-ai atins cu mâna și le-ai simțit. L-am rugat și pe tatăl tău. Sufletul meu plutește deasupra sicriului. Să nu mă caute nimeni în buzunare. Funda aceasta roză pe care o purtai la sân când te-am văzut întâia oară printre copiii tăi... O, sărută-i de mii de ori și istorisește-le soarta nefericitului lor prieten! Dragii de ei! Roiesc toți în jurul meu! O, cum m-am simțit legat de tine și cum din prima clipă nu te-am mai putut părăsi!... Funda asta trebuie să fie îngropată cu mine! Mi-ai dăruit- o de ziua mea de naștere! Cu câtă bucurie am primit-o!... O, nu mă gândeam atunci că am să ajung aici!... Liniștește-te, te rog! Liniștește-te!

Sunt încărcate... Bate douăsprezece! Așadar, gata!... Lotte, Lotte, rămâi cu bine! Rămâi cu bine!

Un vecin a văzut lumina pulberii și a auzit împușcătura. Dar, fiindcă totul s-a liniștit iarăși, n-a mai dat atenție faptului.

Dimineața, la șase, servitorul intră cu o lumânare. Îl găsește pe stăpânul său întins pe jos, vede pistolul și sângele. Îl strigă, îl apucă de mână. Nici un răspuns. Mai horcăia încă. Servitorul aleargă după medic, după Albert. Lotte aude sunând clopoțelul. O cuprinde un tremur. Îl trezește pe Albert; se scoală amândoi; servitorul le aduce plângând și bolborosind vestea. Lotte cade leșinată în fața lui Albert.

Când a sosit medicul, l-a găsit pe Werther zăcând, fără scăpare. Pulsul bătea, dar picioarele și mâinile îi erau țepene. Se împușcase în cap, deasupra ochiului drept. Creierul fusese atins. I-au deschis o vână la braț, în zadar însă. Sângele curgea. Nu încetase să respire.

După sângele găsit pe brațul fotoliului, s-a putut trage concluzia că săvârșise fapta stând la masă. Apoi căzuse jos și se rostogolise, zbătându-se în jurul scaunului. Zăcea acum întins pe spate, lângă fereastră, încălțat, îmbrăcat cu frac albastru și vestă galbenă.

Casa, vecinii, orașul, toată lumea s-a tulburat aflând vestea. Când a venit Albert, Werther fusese întins pe pat. Era legat la frunte, și fața lui purta pecetea morții. Nu făcea nici o mișcare. Plămânii mai horcăiau încă groaznic, când mai încet, când mai tare. Sfârșitul nu era departe.

Din vin băuse numai un pahar. Pe pupitru sta deschisă Emilia Galotti. Despre mâhnirea lui Albert, despre jalea Lottei nu mai spun nimic! Când auzi vestea, bătrânul administrator veni în goană cu trăsura.

Plângând, îl sărută pe muribund. Fiii lui cei mai mari sosiră în curând și ei, pe jos, și căzură lângă pat, plini de-o nețărmită durere. Îi sărutară mâna și gura, iar cel mai mare, pe care Werther îl iubise întotdeauna mai mult, stătu cu fața lipită de-a lui până când acesta își dădu sufletul. Au trebuit să-l ia cu de-a sila de lângă cadavru.

Werther a murit pe la amiază. Prezența administratorului și măsurile luate de el împiedică să se iște zarvă. Noaptea, pe la unsprezece, l-au îngropat la locul pe care și-l alesese. Bătrânul și cu fiii lui au mers după mort. Albert n-a putut să vină. Viața Lottei era în primejdie. L-au dus pe umeri niște meșteșugari. Nici un preot nu l-a însoțit.

SFÂRȘIT